

Gezangen mijner jeugd

Jacobus Bellamy

editie P.J. Buijnsters

bron

Jacobus Bellamy, *Gezangen mijner jeugd*. (ed. P.J. Buijnsters). W.J. Thieme & Cie, Zutphen z.j.

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/bell002geza01_01/colofon.htm

© 2001 dbnl / P.J. Buijnsters

*1

Gravure van Francina Baane door R. Vinkeles voor de tweede druk van *Gezangen Mijner Jeugd* uit 1790
foto U.B. Nijmegen

Inleiding

1. Historische achtergrond

Toen de vierentwintigjarige Jacobus Bellamy half maart 1782 van Vlissingen naar Utrecht trok om daar de lang begeerde universitaire studie te beginnen, betekende dit ook voor zijn eigen gevoel de afsluiting van een levensperiode. Hij had een moeilijke tijd achter de rug: zorgelijk in materieel opzicht sedert de dood van zijn vader, die hem, nauwelijks vier jaar oud, met zijn moeder onbemiddeld achterliet; onaangenaam vanwege zijn gedwarsboomde liefde voor de Vlissingse Francina ('Fransje') Baane. Tot de gelukkigste herinneringen behoorden de uren, besteed aan het schrijven van poëzie: vaderlandslievende gezangen maar vooral liefdesgedichtjes op Francina, hierin Fillis genaamd.

Het vertrek uit Vlissingen moet Bellamy een goede aanleiding hebben geschenen om ook zijn dichterlijke ontwikkeling tot op dat moment als een min of meer afgesloten fase te markeren. Immers, op doorreis naar Utrecht verblijft hij enkele dagen in Amsterdam om daar met Pieter den Hengst te onderhandelen over de uitgave van een bundel 'Oden' (zoals ze in de correspondentie genoemd worden)¹⁾, die hij met dit doel ter keuring achterlaat. Maar Den Hengst vindt de verzameling te omvangrijk en te weinig gevarieerd. Op zijn aandringen maakt Bellamy een nieuwe keus uit het oorspronkelijk manuscript. Hij voegt bovendien aan de minneversjes enkele gedichten 'over eene andere stof'²⁾ toe. Het kiezen wordt hem vergemakkelijkt dank zij de hulp van een medestudent, Jan

1) Nijland I, p. 168-169.

2) Nijland I, p. 167. De brief van V. d. Hengst aan Bellamy van 23 maart 1782 berust thans in de Provinciale Bibliotheek van Zeeland te Middelburg onder nr. 2166.

Pieter Kleyn³⁾, met wie Bellamy reeds in april 1782 vriendschap gesloten had. Kleyn was, zo niet in begaafdheid dan toch in literaire ontwikkeling, stellig de meerdere van zijn oudere vriend. Hij bezat een fijn muzikaal gehoor, was bevriend met Hieronijmus van Alphen en kende de nieuwe Duitse dichters zoals Gleim en Klopstock. Ook hield hij zich onder invloed van Van Alphen bezig met de theorie der letteren, terwijl hij tenslotte nog door de publikatie van een bundeltje anakreontische gedichten uit 1780 over enige auteurservaring beschikte. Kleyns advies moet dan ook voor Bellamy zwaar hebben gewogen.

Zo verschijnt dan in juni 1782 anoniem Bellamy's eerste dichtbundel *Gezangen Mijner Jeugd*, waarbij de titel het retrospectieve karakter van deze verzameling duidelijk onderstreept. Het sober uitgevoerde boekje (prijs: f 1,-) bevat 57 gedichten uit de jaren 1779-1782, waarvan er zeven tevoren reeds in tijdschriften gepubliceerd waren (zie bijlage I). Van het oudere dichtwerk werd niets opgenomen.

Bellamy zelf heeft in de voorrede tot zijn *Gezangen* van 1785, terugblikkend op zijn dichterlijke loopbaan, daarin drie fasen onderscheiden. Allereerst de classicistische periode, gekenmerkt door het streven naar een 'hoogdravende', 'Godenvolle' rijmkunst in de trant van Antonides, Jakob Zeeus, Arnold Hoogvliet en de dichtgenootschappers. Omstreeks 1779 echter distantieert hij zich opeens van deze retorisch-classicistische traditie: 't Staat mij niet duidelijk meer voor, wat, of van wien, het geweest zij, doch dit weet ik, dat een zeker dichtstuk mijn' smaak eene geheele andere wending gegeven heeft. *Losheid, waarheid, natuur*, dit waren dingen, die ik reeds lang gevoeld, doch nu, voor de eerste maal, in een dichtstuk gezien

- 3) Geboren 4 juni 1760 te Hoge Zwaluwe; studeerde sinds 1777 theologie te Utrecht maar ging twee jaar later over op rechten, waarin hij, augustus 1782, promoveerde; keerde toen terug naar zijn geboorteplaats; huwde 11 juli 1784 Antoinette Ockerse; hij overleed 20 februari 1805. Kleyn was een verdienstelijk dichter. De in 1780 te Utrecht anoniem verschenen bundel *Door twee Vaderlandsche Vrienden* bevat anakreontische verzen van hem en (volgens Nijland, aantekening 22) van Frans van Gogh. Meer belang hebben Kleyns *Oden en Gedichten* van 1782 in de geest van Klopstock. In april 1782 schreef Bellamy aan Francina over Kleyn: 'van alle de vrienden, die ik immer had, kooft deze het meest met mij overeen. Zijn karakter - zijn denkwijze zijn even als die van Bellami. Alleen is hij wat stiller' (Nijland I, p 174). Bellamy's *Gezangen* van 1785 worden ingeleid door een brief aan deze 'hartsvriend'. Zie over hem W.A. Ockerse in *De Recensent ook der Recensenten* II (1807), p. 71-90 en Nijland, aantekening 45.

had. Van toen af beschaafde ik mijn' geest; dit voorbeeld hadt mij gezegt, dat men het waare, eenvoudige, gevoel der natuur, in zijne gedichten, *mag* en *moet* uitdrukken.' ⁴⁾ 'In dien tijd [aldus Bellamy] stelde ik de meesten dier kleine stukjes op, die ik, als mijne eerstelingen, der waereld heb medegedeeld.' ⁵⁾ Het derde tijdvak, door hem 'het gewigtigste en dierbaarste' genoemd, omvat de Utrechtse jaren en wordt gekenmerkt door 'eene sterkere neiging tot het *sombere* en *ernstige*', ⁶⁾ dat de grondtoon van Bellamy's bundel *Gezangen* bepaalt.

Merkwaardigerwijs rept Bellamy hier met geen woord over zijn patriottische verzen, voor het merendeel gebundeld als *Vaderlandsche Gezangen van Zelandus* (1783). Hoewel juist deze hem nog voor zijn vertrek naar Utrecht populariteit bezorgden, waardeerde Bellamy ze later, getuige zijn voorrede bij de herdruk van 1785, alleen nog maar om hun maatschappelijke functie. Intussen verdient het de aandacht, dat hij tijdens elk der genoemde perioden politieke verzen schreef, óók in zijn Vlissingse tijd. Maar hiervan werd niets opgenomen in de *Gezangen Mijner Jeugd*. Aldus weerspiegelt die eerste bundel slechts een bepaald facet van Bellamy's dichterschap uit een bepaalde periode; een dubbele beperking derhalve.

2. Samenstelling van de bundel

Ofschoon we van de meeste *Gezangen Mijner Jeugd* geen precieze datering kennen, staat wel vast dat ze niet chronologisch gerangschikt zijn. Het slotdicht is zelfs een van de oudste uit de hele verzameling. De vraag rijst, of er dan wellicht een ander compositorisch principe - hetzij van thematische, hetzij van psychologische aard - te ontdekken valt. Weerspiegelt de bundel als geheel een bepaalde ontwikkeling in het gemoedsleven van de dichter?

Het begin wekt inderdaad even de indruk van een zorgvuldige opbouw. Eerst geeft een aan Ovidius ontleend motto de grondtoon van deze gezangen aan: 'Nobilitas sub amore jacet' (= adeldom moet wijken voor liefde). Een tweede, eveneens latijns, motto specificiert de door Bellamy bezongen liefde als *kuise* min. Dan volgt het typografisch reeds van de overige gedichten onderscheiden

4) *Gezangen*, p. X-XI.

5) A.w., p. XII.

6) A.w., p. XV.

VIII

opdrachtsvers *Aan Fillis*, waarin de erotische gevoelens opnieuw nader bepaald worden. We konstateren derhalve een ontwikkeling van het algemene naar het bijzondere. Het hierna komende *Aan Mijne Lier* sluit door zijn programmatisch karakter direkt aan bij motto's en dedikatie. Andermaal noemt Bellamy zijn liefde voor Fillis de enige inspiratiebron voor zijn poëzie: 'Mijn Speeltuig, nu zult gij voordaan/Alleen ter eer van Fillis klinken'. Dit thema wordt overgenomen in het derde gedicht, *Aan een' Wijsgeer*, waar vs. 4 vv. het poëtisch gezichtsveld opnieuw inperken: 'Ik zing alleen van Liefde,/Van Fillis vriendlijke oogjes,/ Van ted're minnekuschjes'. De nrs. 4 (*Het Triumflied*) en 5 (*De Liefde*) brengen ons even terug naar de algemene, objektieve sfeer, maar in nr. 6 (*Mijn Lier*) horen we weer het ons inmiddels al vertrouwde geluid: 'Wis, mijn speeltuig heeft iets wonders!/Iets mij onbegrijpelijk in,/Want het geeft geen zuivre toonen,/Dan voor Fillis en de min.'

Nu volgt een lange reeks op Fillis betrekking hebbende minnezangen die doorloopt tot nr. 49 (*De Jongelingen*), onderbroken slechts door nr. 31 (*Aan Mijnen Vriend K* ...) en nr. 46 (*Waarom de Liefde geblind wordt*). Het is wel op grond van deze verzen, dat Kleyn de *Gezangen Mijner Jeugd* eens Bellamy's 'Phylliade' noemde.⁷⁾ Gewoonlijk komt de naam van het aanbeden meisje ook in die gedichten voor (uitzondering: nr. 14, 29, 32, 40, 45, 48). We kunnen niet anders dan konkluderen, dat Bellamy de eigenlijke Fillisgedichten bij elkaar heeft willen zetten.

Binnen deze reeks valt maar sporadisch enige ordening waar te nemen. Ze begint in nr. 7 (*Fillis*) met een dichterlijke beschrijving van het meisje. Traditiegetrouw stelt Bellamy haar voor als even deugdzaam als schoon. Maar reeds in nr. 8 is sprake van haar naderend vertrek, dat met het volgend gedicht bittere realiteit wordt. Blijkens nr. 10 zijn dichter en geliefde nu ver van elkaar verwijderd. Het fraaie maangedicht dat hierbij aansluit (nr. 11), is vanuit dezelfde situatie gedacht. De dichter vraagt of de zuivre Nachtvorstin aan Fillis zijn tedere groet wil bieden, en hij verbeeldt zich dat het meisje voor hem een overeenkomstig verzoek doet.

Ook verderop treffen we onder de aan Fillis gewijde verzen er een aantal die inhoudelijk een wat nauwer samenhang vertonen. Dat zijn de kus-dichten (nr. 18, 19, 20, 25, 26, 27, 28 en 34) waarover straks meer. Afgezien echter van deze kleine kus-cyclus (als die

7) In een brief van 3 juli 1782, afgedrukt bij Nijland I, p. 200.

term geoorloofd is) en het begin tot aan nr. 12 vertoont de Filliade geen thematische structuur en laat zij evenmin iets zien van een psychische evolutie. De geringe variatie blijkt al aanstonds uit het veelvuldig gebruik van dezelfde titels: liefst negenmaal (*Aan*) *Fillis*, vijf keer *Kuschje* etc. Volgens de oorspronkelijke opzet zouden de *Gezangen Mijner Jeugd* helemaal unisono geklonken hebben. We zagen immers, hoe Bellamy pas naderhand enkele gedichten ‘over eene andere stof’ dan de bekoorlijkheden van *Fillis* heeft toegevoegd. Deze aanvullingen zijn soms gemakkelijk als zodanig te herkennen. Allereerst hoort hier natuurlijk toe het reeds genoemde gedicht aan Kleyn (nr. 31), alsmede de *Klagt* (nr. 41), waar op dezelfde Utrechtse vriend gezinspeeld wordt (dit vers attendeert er ons overigens op, dat niet alle *Fillis*-gedichten uit *Gezangen Mijner Jeugd* in Vlissingen geschreven zijn). Van latere datum zijn ook enkele gedichten die na de *Filliade* een plaats in de bundel gekregen hebben, namelijk *De Jongelingen* (nr. 49) met zijn evokatie van het studentikoos samenzijn; en vervolgens een drietal samenhangende gedichten, die door hun akelig gemoraliseer in deze bundel lelijk uit de toon vallen. Het zijn de nrs. 51 (*Aan de Meisjes*), 52 (*Aan de Jongelingen*) en 53 (*Zang van Vaderlandsche Meisjes*).

Over zes gedichten behoeft dus geen twijfel te bestaan. Nu is het opvallend dat, terwijl de *Gezangen Mijner Jeugd* in meerderheid luchtige rokoko-versjes zijn, deze zes alle een duidelijk preromantische sensibiliteit verraden. Dit wettigt de onderstelling, dat ook enkele andere geestverwante gedichten, met name *Het Lenteweder* (nr. 14) en *Aan de Maane* (nr. 40), van latere datum zijn dan de rest. Verder dan een vermoeden mogen we echter niet gaan. Tenslotte was Bellamy reeds in Vlissingen omstreeks 1780 enigermate in aanraking gekomen met de preromantische gevoelswereld (Young, Lavater). Fransje en hij wandelden daar over een Feithiaans kerkhof⁸⁾. Toch komt dit nieuwe sentiment pas tot volle ontwikkeling in de Utrechtse periode.

Samenvattend krijgen we nu het volgende beeld. *Gezangen Mijner Jeugd* bestaat hoofdzakelijk uit gedichten betrekking hebbend op *Fillis*. We kunnen daarbij onderscheid maken tussen de nrs. 1 t/m 6 die een inleidend, programmatisch karakter dragen, en de eigenlijke *Filliade* (nr. 7 t/m 48). De bundel wordt besloten door negen niet met *Fillis* in verband staande verzen, waarvan minstens vier latere

8) Zie Nijland I, p. 52.

aanvullingen op de oorspronkelijk geplande uitgave. Omwille van de variatie heeft Bellamy ook *tussen* de Fillis-gedichten enkele andersoortige verzen geplaatst. De Filliade is wel een samenhangende reeks maar geen cyclus; daarvoor ontbreekt het haar aan thematische ontwikkeling.

Voor een meer gedetailleerd overzicht raadplege men bijlage I. In de tweede bijlage vindt men een opgave van die Fillis-gedichten uit de periode 1779-1782, welke niet voor bundeling in *Gezangen Mijner Jeugd* in aanmerking kwamen.

3. Gezangen mijner jeugd en de literaire traditie

Jammer genoeg heeft Bellamy nooit precies verteld, wèlk dichtstuk bij hem die smaakverandering teweegbracht, waarvan de *Gezangen Mijner Jeugd* de neerslag vormden. Gezien het karakter van deze bundel lijkt echter de onderstelling gewettigd, dat hij op een of ander anakreontisch gedicht doelde. De jonge zeeuwse dichter toont zich in zijn vroegste bundel aan vele literaire voorgangers schatplichtig, maar aan niemand duidelijker dan aan Anakreon van Teos (6e eeuw v. Chr.)⁹⁾. Overigens heeft Bellamy diens werk nooit in het origineel gelezen. Zelfs heeft hij, gelijk al zijn tijdgenoten, nimmer een juiste voorstelling bezeten van het werk van de griekse dichter. Want het zestigtal lierzangen dat sedert de uitgave te Parijs in 1554 door Henrij Estienne (= Stephanus) op naam van Anakreon stond, was in werkelijkheid het produkt van diverse laat-klassieke

- 9) Geboren omstreeks 572 v. Chr.; trad als zanger op aan verschillende vorstenhoven; van zijn gedichten in vijf boeken en in diverse metra zijn slechts weinige fragmenten over; uitgegeven o.a. door J.M. Edmonds in *Lyra graeca* II, London (Loeb) 1958. Een uitvoerige analyse van al deze teksten geeft C.M. Bowra, *Greek lyric poetry*², Oxford 1961, p. 268-307. Anakreon had weinig interesse voor oorlog of politiek; liefde (voor vrouwen en knapen), zang en feestelijk samenzijn achtte hij meer. Het nageslacht zag in hem allengs nog maar de vinosus senex, die volgens het verhaal aan zijn eind kwam, doordat hij in een druivepit stikte. Maar zijn 'sophisticated' poëzie (Bowra) toont ons een krachtige persoonlijkheid, allermindst blind voor de verschrikking van dood of ouderdom. Om het geweld van Eros aan te duiden vergelijkt hij zichzelf met een stuk ijzer dat door die god als een smid gehamerd en vervolgens in ijskoud water gedompeld wordt, een wel geheel andere voorstelling dan de kleine, schalkse Cupido uit de anakreontea.

navolgers ¹⁰⁾. Stephanus baseerde zich op de z.g. *Palatijnse Anthologie*, een codex uit de 10e eeuw, waarin die zestig liederen als aanhangsel onder de misleidende titel *Drinkliederen van Anacreon* waren opgenomen. Als zodanig verwierven ze, mede dank zij hun gemakkelijke verstaanbaarheid, via allerlei vertalingen en bewerkingen reeds in de renaissance een zekere faam.

Toen men in de 19e eeuw scherper onderscheid ging maken tussen de (weinige) fragmenten van de echte Anacreon en de verkeerdelijk aan hem toegeschreven anakreontea, had dit tevens een heftige veroordeling van laatstgenoemde categorie tot gevolg. Voor critici als J. Vürtheim ¹¹⁾, W.E.J. Kuiper ¹²⁾ en Albin Lesky ¹³⁾ vormen de anakreontea slechts een slap aftreksel van de pittige, hoogstpersoonlijke poëzie van Anacreon. Hiertegenover staat het aanzienlijk genuanceerder oordeel van andere klassici als B.A. van Groningen ¹⁴⁾ en J.D. Meerwaldt ¹⁵⁾ die, niet blind voor de zwakke kanten van de

- 10) Deze z.g. anakreontea zijn uitgegeven o.a. door J.M. Edmonds, *Elegy and Iambus. Being the remains of all the Greek elegiac and iambic poets from Callinus to Crates ... with the Anacreontea* II, London (Loeb) 1961. Zie over deze gedichten en hun invloed op de Europese literatuur Alfred Anger, *Deutsche Rokoko-Dichtung*, Stuttgart 1963, S. 50-63 en de daar genoemde studies. De zestig anakreontea zijn diverse malen in het Nederlands vertaald, o.a.: *Griexe Luyt ofte de Lier-Zangen van den Teischen Anacreon*, vertaelt door Johan de Vries, 's Gravenhage 1656; *De Lierzangen van Anacreon, in Nederduitschen rymtrant nagevolgt*, [door Petrus Rabus], 's Gravenhage 1717; *Anakreons Gezangen. Uit het Grieksch op aangenaame zangwyzen overgebracht* door G. Kempfer, Alkmaar 1726; *Anakreon's Gezangen, in Nederlandsche versmaat overgebracht*, door J.H. Hoeufft, Breda 1816; *In Anacreons Ban. Gedichten van wijn, van min en van levensvreugd uit de latere Oudheid*. Uit het Grieks vertaald door Dr. J.D. Meerwaldt, Amsterdam 1951 (bevat ongeveer $\frac{3}{4}$ van het geheel in berijmde vorm). Nijland, aantekening 22, geeft een lijst van Nederlandse anakreontea, in periodieken of afzonderlijke bundels tussen 1770 en 1780 verschenen. Zie voorts A. Gerebaert, *Lijst van de gedrukte Nederlandsche vertalingen der oude Grieksche en Latijnsche schrijvers*, in: *Versl. Med. Kon. Vl. Akad.*, Gent 1924, p. 321-326.
- 11) J. Vürtheim, *Grieksche lyrische dichters en hunne poëzie*, Amsterdam 1921, p. 120-132; noemt de anakreontea op p. 131 'bakvisch-poëzie'.
- 12) W.E.J. Kuiper, *Griekse varia* ('Klassieke Bibliotheek' nr. VI), Haarlem 1956, p. 43-44; hekelt de 'fletse oppervlakkigheid en het weke zelfbehagen van de meeste zijner [Anakreons] navolgers', al erkent hij dat onder die anakreontea zich 'enkele juweeltjes' bevinden.
- 13) Albin Lesky, *Geschichte der griechischen Literatur*², Bern 1963, S. 199-202; hij spreekt op S. 202 van 'seichtes Geplätscher'.
- 14) *In Algemene Literatuurgeschiedenis* I, Utrecht z.j., p. 161-162.
- 15) *In Anacreons Ban*, p. V.

anakreontea, daaronder toch ‘juweeltjes van speelsheid en verfijning’ opmerken.

Voor ons doet de authentieke Anakreon nu minder terzake, aangezien het steeds de laat-klassieke navolgers zijn waar de 18e-eeuwse dichters op teruggrijpen. Deze anakreontea vertonen in formeel opzicht de volgende kenmerken: 1) korte versregels, de katalektische jambische of de anaklastische ionische dimeter: $\text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—}$ of $\text{—} \text{—} \text{—} \text{—} \text{—}$; 2) rijmloosheid; 3) relatief kort gedicht zonder strofische geleiding; 4) samengaan van naïveteit en raffinement in het taalgebruik.

Inhoudelijk treft ons: 1) de vrij beperkte thematiek van ‘Wein, Weib und Gesang’¹⁶⁾; 2) de luchtige, soms frivole toon; 3) het anekdotisch karakter, vaak met een pointe aan het slot; 4) een stereotiep arkadisch decor als locus amoenus, waar de Gratiën graag vertoeven¹⁷⁾ en de met pijl en boog gewapende Cupido zijn jachtterrein vindt.

Vertalingen, bewerkingen of navolgingen van de anakreontea komen we reeds in onze 17e-eeuwse poëzie tegen, bijv. in Jan Luikens *Duitse Lier*¹⁸⁾ van 1671. Verder, gedurende de 18e eeuw¹⁹⁾, bij zo verschillende dichters als Jacob Campo Weyerman, Jan Baptist Wellekens, Pieter Vlaming, Kornelis Zweerts, Jacob Elias en Theodoor van Snakenburg, alsook in diverse liedboekjes uit die tijd. Er bestaat derhalve weinig reden om de term anakreontisch te reserveren voor de generatie van Bellamy, of ruimer, voor het rococo, ook al bezit dit een bijzondere affiniteit tot het anakreontische genre. Toch beschouwt Alfred Anger de anakreontiek van het (duitse) rococo (sedert 1740) op overtuigende gronden als een zelfstandig verschijnsel. Voor zover de anakreontiek van het barok meer is dan ‘akademische Übersetzungsübung am antiken Stilmuster oder artistische Formspielerei, erwächst ihre Weltlust auf dem dunklen Grunde eines bedrückenden Vergänglichkeitsbewusstseins. (.....)

- 16) Een voortreffelijk overzicht verschaft de bloemlezing *Dichtung des Rokoko nach Motiven geordnet*, door Alfred Anger, Tübingen 1958.
- 17) In de duitse literatuurgeschiedenis spreekt men daarom wel van *Graziendichtung* ter aanduiding van een bepaald genre, waarin die klassieke bevalligheid domineert; cf. Erna Merker, *Graziendichtung*, in: *Reallexikon der dt. Lit. gesch.*², Bd. I, Berlin 1958, S. 604-605.
- 18) Zie Karel Meeuwesse, *Jan Luyken als dichter van de Duytse Lier*, Groningen-Djakarta 1952, p. 129-136 en passim.
- 19) Zie M.M. Prinsen, *De idylle in de achttiende eeuw*, Amsterdam 1934, hfdst. VI: *Het Anacreontische*.

XIII

In der Anacreontik des 18. Jhs. hingegen entspannt sich das Carpe-Diem-Motiv wieder zu einer rein innerweltlichen, eudämonistischen Klugheitsmaxime. Nicht die Furcht vor dem alles vernichtenden, alles entwertenden Tod, sondern der weise Gedanke an das Nachlassen der Genussfähigkeit im Alter fordert uns auf, unsere Jugend zu nutzen und die Welt zu geniessen. (.....) Die Anacreontik des Rokoko ist ein heiteres und gelöstes Bekenntnis zur irdischen Glückseligkeit, zu den Freuden dieser Welt.' Voor de rococo-dichters krijgt Anakreon een veel diepere betekenis dan die van literair voorbeeld, stijlmodel. Hij wordt 'Sinnbild einer neuen eudämonistischen und epikureischen Lebenshaltung, zum Inbegriff eines neuen Weltgefühls. Hinzukommt, dass sich in den Ausdruck dieses neuen Lebensgefühls schon empfindsame Züge einmischen. Es sind vor allem neue seelische Töne, die die Anacreontik des deutschen Rokoko von Anfang an auszeichnen.' ²⁰⁾

De door Anger gegeven karakteristiek heeft vooral betrekking op een in onderlinge vriendschap verbonden dichtersgroep uit Halle: Johann Wilhelm Gleim (1719-1803), Johann Peter Uz (1720-1796) en Johann Nikolaus Götze (1721-1781). Ook in Hamburg en Leipzig vormden zich kleine cenakels rond figuren als Friedrich von Hagedorn, die de anacreontische ode weldra tot modevorm bij uitstek maken. Van Gleims leerlingen verdient Karl Wilhelm Ramler speciale vermelding, omdat hij hier te lande veel gelezen werd.

Gleims *Versuch in Scherzhaften Liedern und Lieder* (1744/45) ²¹⁾, het eerste hoogtepunt van de duitse rococo-anacreontiek, manifesteert reeds vanaf de beginregel die kleinburgerlijke, naar het sentimentele neigende genotzucht, waar de dichter van Teos zogenaamd het voorbeeld van gegeven had: 'Anakreon, mein Lehrer,/Singt nur von Wein und Liebe' ²²⁾. Halle gold als een bolwerk van het duitse piëtisme, hetgeen de Anacreontiker van de weeromstuit dikwijls tot uitdagend paganisme verleidde. Zo in Gleims *An Herrn XXX*:

20) Alfred Anger, *Literarisches Rokoko*, Stuttgart 1962 (Sammlung Metzler, nr. 25), S. 53-54; cf. ook S. 28.

21) Zie Johann Wilhelm Gleim, *Versuch in Scherzhaften Liedern und Lieder*. Nach den Erstausgaben von 1744/45 und 1749 mit den Körteschen Fassungen im Anhang kritisch herausgegeben von Alfred Anger ('Neudrucke Deutscher Literaturwerke', Neue Folge, Bd. 13), Tübingen 1964; verder geciteerd: Gleim.

22) Gleim, gedicht nr. 1: *Anakreon*.

‘Ich trink, ich lieb, ich lache,
 Indem sich Herrenhuter
 Zu Tode Beten,
 Ich trink, ich lieb, ich lache,
 Wann Priester schimpfen.’²³⁾

Bijna vijfendertig jaar na Gleims *Versuch* konstateren we in Nederland een verhevigde belangstelling voor het anakreontische genre, getuige het volgende overzicht waarin uitsluitend gebundelde publikaties, geen bijdragen aan tijdschriften, vermeld worden:

1779	P.J. Kasteleyn: <i>Dichtlievende Verlostingen</i> . W. Bilderdijk: <i>Mijn Verlostiging</i> (gewijzigde herdruk in 1781). J.H. Swildens: <i>Bardietjes</i> .
1780	J.P. Kleyn en F. van Gogh: <i>Door twee Vaderlandsche Vrienden</i> . Hendrik Riemsnijder: <i>Proeven van Dichtlievende Kleinigheden</i> .
1782	Jacobus Bellamy: <i>Gezangen Mijner Jeugd</i> .
1784	O.C.F. Hoffham: <i>Proeve van Slaapdichten</i> ; parodiërend van aard.
1785	W. Bilderdijk: <i>Bloemtjens</i> . J. Kinker: <i>Mijne minderjarige Zangster</i> .
1794	J.P. Kleyn: <i>Anakreontische Offerhanden op het Outer van Liefde en Deugd</i> ; ondanks de late publikatie door hemzelf ‘Juvenilia’ genoemd; waarschijnlijk geschreven in het begin van de tachtiger jaren.

Met uitzondering echter van Kinkers bundel, die duidelijk bij Bellamy's *Gezangen Mijner Jeugd* aansluit, staan al deze werken min of meer op zichzelf en wijken onderling sterk af. Er is geen sprake van een groep geestverwante Anakreontiker, gelijk in Duitsland het geval was. Pas wanneer Bellamy in Utrecht het middelpunt wordt van enkele ‘genialische vrienden’ ontstaat iets dat, onder de nodige restriktie, vergelijkbaar is met de kring om Gleim²⁴⁾. We dienen daarom bij het onderzoek naar het anakreontische gehalte van de *Gezangen Mijner Jeugd* vooral te letten op de gemeenschappelijke bron(nen), waar de hierboven genoemde nederlandse dichters uit geput hebben: pseudo-Anakreon, Horatius, Catullus, de duitse

23) Gleim, S. 117.

24) In 1784 nog spoorde Bellamy zijn vriend Mr. Jan Hinlôpen, een van de vier ‘keurelingen’ die wekelijks bijeenkwamen, aan om Anakreon geheel te vertalen: ‘Zing, mijn lieve vriend, de zangen/die Anacreon van Tejos,/voor zijn grieksche meisjes, dichtte!’ (zie Nijland II, p. 96-97).

Anakreontiker; in mindere mate ook de franse poésie fugitive et légère (Gresset, Piron, Voltaire e.d.).

Uiterlijk kenmerkt Bellamy's eerste bundel zich onmiddellijk als anakreontisch. Van de 57 gedichten zijn er 28 rijmloos; acht hebben alleen eindrijm in de even regels. De verzen bestaan vrijwel steeds uit 3 à 4 jamben of trocheeën. Lange versregels vinden we alleen in nr. 12 (alexandrijn), 16 (zeven trocheeën) en 19 (zeven à acht trocheeën). Nr. 37 is in metrisch opzicht een uitzonderlijk geval, omdat Bellamy hier een zuiver anakreontische maat (— ◡ ◡ — ◡) gebruikt.²⁵⁾ Verder blijken liefst 36 gedichten zonder strofische geleding.

Ook op het gebied van de motieven en stoffering is heel wat dat ons aan de anakreontea herinnert²⁶⁾: allereerst het loze minnegodje Cupido, steeds gereed om onheil te stichten (nr. 6, 17, 22, 23, 32, 46, 54) en de drie Gratiën in nr. 35; voorts het motief van de weerbarstige lier die niet van krijg maar enkel van liefde wil zingen (nr. 32, 46); verheerlijking van wijn, al dan niet in combinatie met liefde (nr. 38, 49, 50); grijsaardsliefde (nr. 22) en het motief van de door bloemen of lover bekrante kruin (nr. 2, 36, 44). Natuurlijk hoort hier tevens bij de schalkse, dartele toon van zo menig gedicht, bijv. nr. 57: *Het gebrek in Chloris* met zijn verrassende pointe.

Sommige anakreontische motieven zijn gemeengoed geworden in de europese literatuur, doordat klassieke dichters als Catullus en Horatius ze veelvuldig hebben gebruikt of nader uitgewerkt. Dat geldt bijv. voor een zo algemeen verbreid thema als het verkiezen van mintriomf boven krijgsroem, in het algemeen trouwens de tegenstelling Mars - Venus. Het bezit van zijn geliefde is de dichter meer waard dan rijkdom of aanzien, meer zelfs dan geleerdheid. We vinden al deze gedachten verenigd in Bellamy's gedicht *Mijn Wensch* (nr. 44): 'Ik haat den krijg. Het dol geweld/Van Mavors kan mij niet behaagen' en in *Het Wijsgeerig Antwoord* (nr. 47). Horatiaans is vooral (ook al bevatten de lierzangen van pseudo-Anakreon een aanzet van het motief) de telkens terugkerende bespotting van de 'stugge', gevoelsarme filosoof, die tegen de natuur zondigt door het in ieder mens levende liefdessentiment te onderdrukken. In het werk van duitse rococo-dichters als Wieland en Uz

25) Cf. de als bijlage XVI bij Nijland afgedrukte recensie van *Gm.J.* door W.A. Ockerse, p. XXXVIII, waar gelijkheid van maat met het stukje ... uit de bundel *Door twee Vaderlandsche Vrienden* (1780) gekonstateerd wordt.

26) Bij de tekstannotatie zal op elk van deze motieven nader worden ingegaan.

moet de pedante stoïcijn, trots ‘auf sein gefornes Blut’²⁷⁾, het voortdurend ontgelden. Doris Fulda Merrifield toonde onlangs met vele voorbeelden aan, hoe de lievelingsdichter van de 18e eeuw, Horatius, krachtig voedsel gegeven heeft aan deze kritiek op de leer van de stoa, ‘denn dieser macht sich in seinen Satiren [Liber I, 3; Liber II, 3] wiederholt über die stoischen Prediger seiner Zeit lustig.’²⁸⁾ Vanuit ditzelfde gezichtspunt drijft Bellamy in zijn *Gezangen Mijner Jeugd* met hen de spot. In nr. 3 wordt de ‘stugge Wijsgeer’ tamelijk bits de mond gesnoerd: ‘Zwijg stil, gij stugge Wijsgeer,/Natuur gaf u geen harte,/Gij kent geen zoete liefde.’ In nr. 54 horen we de grootspraak van de de liefde versmadende Lyzander. Maar Chloë is vastbesloten hem tot haar liefdesslaaf te maken, ‘Al was hij Diogenes!’ Ook elders wijst de minnedichter Bellamy de weg die ‘afgetrokken’ filosofen hem voorhouden resoluut van de hand (cf. nr. 42).²⁹⁾ Bij *De Vergeefsche Proefneeming* (nr. 20) ligt de satire op een wat subtieler niveau, doordat hier de stijl van de wijsgerige verhandeling in de taal van het gedicht zelf wordt geparodieerd: ‘Misschien, dat wy het wezen,/ Als ook den aart der kuschjes,/ Door dadelijke proeven,/Wel min of meer ontdekken.’

Het bovenstaande moge voldoende zijn geweest om het anakreontisch karakter van Bellamy's dichtbundel aan te tonen. Dat enkele uit de anakreontea bekende motieven ontbreken - bijv. de erotische droomfantasie, eventueel met het ontgoochelend ontwaken³⁰⁾ - doet aan deze konstatering nauwelijks iets af. Toch zijn daarmee de *Gezangen Mijner Jeugd* nog slechts ten dele getypeerd. Want in menig opzicht wijkt Bellamy sterk af van, ja gaat hij zelfs lijnrecht in tegen de ‘normen’ van het anakreontische genre. De lierzangen van pseudo-Anakreon bezingen wel de liefde maar nooit de geliefde, zo zou men met enige overdrijving kunnen zeggen. Dit geldt in versterkte mate voor de rococo-anakreontiek. Daar is

27) C.M. Wieland, *Musarion* (1768), in *Sämtliche Werke* IX, Leipzig 1798, S. 60.

28) Doris Fulda Merrifield, *Senecas moralische Schriften im Spiegel der deutschen Literatur des achtzehnten Jahrhunderts*, in: *DVjs.* 41 (1967), S. 528-546; citaat S. 529.

29) Zie ook Bellamy's anti-filosofisch gedicht *Een vraag* uit 1784, afgedrukt Nijland II p. 125-126.

30) Gaat terug op nr. 8 van de gezangen van pseudo-Anakreon; we vinden het o.a. in Jan Luykens *Duitse Lier*; cf. Meeuwesse, p. 129, 136.

nergens sprake van een hartstochtelijke, exclusieve gerichtheid op één enkele vrouw. In plaats daarvan treedt de galante flirt, een koket spel van aantrekken en afstoten waaraan iedere passie vreemd blijft. Illustratief in dit verband is Gleims *Versuch in Scherzhaften Liedern und Lieder*. De vrouw heet hier, nog wel bij monde van Jupiter, ‘Ein artig Ding zum Zeitvertreib,/Das mit dem Manne scherz' und spreche!’³¹⁾ Liefde betekent voor Gleim alleen vrije liefde. Immers: ‘Der allerwürdigste Genuss,/Ein süsser und verschwiegener Kuss/ Wird bitter durch das Wörtlein: Muss.’³²⁾ In zijn erotische fantasieën kent hij dan ook geen enkele beperking: ‘Mir deucht, so oft ich schlafe,/ Schlaf ich bei lauter Mädchen’³³⁾. Zijn Doris moge hem sultane favorite zijn, liefst wenst hij zich ‘Lauter zärtliche Blondinen,/Lauter willige Brunetten’.³⁴⁾ Dezelfde ongebreidelde sensualiteit spreekt uit Gleims gedicht *Amor im Garten*: ‘Ich träumte von der Liebe,/Ich träumte von Dorinden,/ Von vielen andern Schönen,/ Und von der lieben Venus.’³⁵⁾

Men behoeft nog niet zo heel erg vertrouwd te zijn met Bellamy's *Gezangen Mijner Jeugd* om te beseffen, dat hieraan een andersoortige liefde ten grondslag ligt dan de anakreontische Muze gewoon is te bezingen. Zeker, ook de zeeuwse dichter blijkt geenszins afkerig van de sensuele liefdesstrategie. Ik hoef maar te wijzen op het dartele *Aan Dezelve* (nr. 25), waar de minnaar zijn geliefde aanraadt hem ‘minzaam’ af te weren: ‘Dan zal mijn liefdevlam, bij 't deinzende vermaak,/Ten hoogsten toppunt steig'ren.’ Niettemin, voor Bellamy bestaat er maar één vrouw, zijn Fillis wier bekoorlijkheden hij niet moe wordt te verheerlijken, om wier gunst hij telkens smeekt, die hem afwisselend zielsgelukkig of diepbedroefd maakt. Het opdrachtsvers huldigt haar als de ‘waare Zanggodin’ en inspiratrice van de daarop volgende gezangen. In 37 gedichten wordt de aanbedene bij haar naam genoemd. De Fillis-cultus vormt het bindend sentiment in deze bundel, door J.P. Kleyn eens, gelijk we zagen, Bellamy's ‘Phylliade’ genoemd. Het zijn allemaal kenmerken die we gewoon zijn als petrarkistisch aan te duiden. En inderdaad, naast Anakreon is het vooral de minnedichter Petrarca en diens navolgers bij wie Bellamy in zijn *Gezangen Mijner Jeugd* geborgd heeft. Opnieuw valt

31) Gleim, S. 207.

32) Gleim, S. 51, gedicht *Die freie Liebe*.

33) Gleim, S. 13.

34) Gleim, S. 16.

35) Gleim, S. 17.

XVIII

te wijzen op een aantal motieven, beelden en uitdrukkingen: de voorstelling van het oog der geliefde als inspiratiebron voor de dichter (nr. 1), het triomfmotief (nr. 4, 54), het beeld van de treurende nachtegaal dat de preromantici met graagte overnamen (nr. 15), de neo-platoonse gedachte volgens welke bij het kussen de ziel van de minnaar overgaat in het lichaam van de geliefde (nr. 18, 27). De precieze herkomst van dergelijke motieven is moeilijk na te gaan. Alleen reeds bij Hooft of bij zijn geliefde Poot kon Bellamy talrijke voorbeelden aantreffen. Overigens beperkt de overeenkomst zich niet tot thematische of stilistische parallellen. Bellamy voelde zich in diepere zin aan Petrarca verwant³⁶⁾. In een brief van augustus 1781 schreef hij aan Francina Baane: ‘Zekerlijk moet ik uw afbeelding bezitten, gij moet uitgebeeld worden in 't wit; met een blaauw lint en een papier in de hand. Laten wij zijn als Petrarcha en Laura.’³⁷⁾ Intussen moet zijn kennis van Petrarca's *Canzoniere* nog veel geringer zijn geweest dan met de griekse anakreontea het geval was. Italiaans heeft Bellamy nooit geleerd. Aan rechtstreekse invloed hoeft men dus niet te denken. Bellamy's vriend W.A. Ockerse konstateert in een beschouwing over de *Gezangen Mijner Jeugd* slechts een over de eeuwen heenreikende affiniteit, inzoverre deze poëzie de ‘wegslepende tederheid’ van de italiaanse minnedichter in herinnering roept.³⁸⁾

Men kan zich best voorstellen, dat Bellamy's Utrechtse vrienden hem boven Gleim stelden.³⁹⁾ In feite liggen de overeenkomsten met de duitse Anakreon aan de oppervlakte; zij raken niet de kern van zijn dichterschap. Zelf heeft Bellamy altijd ontkend bij zijn *Gezangen Mijner Jeugd* op enigerlei wijze beïnvloed te zijn. ‘Men dagt’, schrijft hij in de brief aan Kleyn die als voorrede tot zijn *Gezangen* van 1785 dient, ‘dat ik mij, bij het opstellen dezer stukjes, GLEIM tot een *model* had voorgesteld; schoon ik in dien tijd GLEIM

36) Cath^a. Ypes, *Petrarca in de Nederlandse letterkunde*, Amsterdam 1934, p. 246-247, voegt geen nieuwe gegevens over de relatie Bellamy-Petrarca toe aan wat Nijland reeds dienaangaand had medegedeeld.

37) Nijland I p. 100; in *Gm.J.*, nr. 13, vergelijkt B. zichzelf en zijn Fillis met Petrarca-Laura.

38) Geciteerd Nijland II. p. XXXV.

39) ‘Zij vinden mijne anacreontische stukjes zelfs beter dan die van *Gleim*. Daar is, zeggen zij, een rondheid in mijn ideen, die men bij dien Duitschen Anacreon mist’, zo schreef Bellamy 20 april 1782 aan Jan van der Woordt (Nijland I p. 171).

noch iemand der hoogduitsche dichteren kende. ANACREON kende ik bij naam, en ik wist dat hij van de liefde gezongen hadt; doch van zijne liederen was mij niets voor de oogen gekomen, dan een enkel *verrijmd* stukje.’⁴⁰⁾ Dat moge overdreven zijn; waar blijft, dat voor geen enkel gedicht uit deze bundel rechtstreekse invloed van Gleim aanwijsbaar is.⁴¹⁾

Met de anacreontea en de petrarkistische liefdeslyriek zijn nog niet alle invloedsferen die op de voorstellingswereld van de *Gezangen Mijner Jeugd* hebben ingewerkt, aangeduid. De bundel vertoont ook overeenkomst met de neo-latijnse *Basia*-literatuur. Daarop attenderen ons reeds de titels van een vijftal gedichten (nr. 19, 26, 27, 28, 34), die samen met nr. 18, 20 en 25 een thematisch samenhangende reeks vormen, de eerder genoemde kus-cyclus.

Het grote voorbeeld voor dergelijke kusdichten leverde de 16e-eeuwse nederlandse dichter Jan Nicolai Everaerts, beter bekend als Janus Secundus (1511-1536).⁴²⁾ Hij heeft geen omvangrijk oeuvre nagelaten, maar zijn invloed op de europese literatuur is naar verhouding ongemeen groot geweest. Een hartstochtelijke liefde voor een spaanse courtisane die hij in 1534 aan het hof van Karel V te Madrid had leren kennen, inspireerde hem niet alleen tot het schrijven van het tweede Boek van zijn *Elegieën* maar ook tot een reeks van negentien *Basia* (‘Kusjes’), waarin hij de aantrekkingskracht van

40) A. w., p. XII; een soortgelijke uitlating in de hierboven genoemde brief aan Jan van der Wordt.

41) Volgens Nijland I p. 140 doet *Mijn Wensch* (*GmJ.*, nr. 44) denken aan *Das Fehlbare* uit Gleims *Versuch in Scherzhaften Liedern*, maar ik vind geen spoor van overeenkomst.

42) Zie over hem o.a. A. Schroeter, *Beiträge zur Geschichte der neulateinischen Poesie Deutschlands und Hollands*, (*Palaestra*, 77), Berlin 1909; D. Crane, *Janus Secundus. His life, works and influence in English literature*, (*Beiträge zur englischen Philologie*, 16), Leipzig-London 1931; G. Ellinger, *Geschichte der neulateinischen Lyrik in den Niederlanden*, Berlin-Leipzig 1933 (waarop ik me voornamelijk baseer); S. 28-78; Karl Jacoby, *Die Küsse des Johannes Secundus. Ein bibliographischer Versuch*, in: *Philobiblion* 8 (1935), S. 7-14; G. Joos, *De Nederlandsche vertalingen der werken van Janus Secundus*, in: *Wetenschap in Vlaanderen* II (1937) p. 137-139; idem, *Eenige Grieksch-Latijnsche en Italiaansch-Renaissance invloeden op de ‘Basia’ van Janus Secundus*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Philologie en Geschiedenis*, XX (1941), p. 5-14. De beste wetenschappelijke editie van de *Basia* is die door G. Ellinger in de reeks *Lateinische Literaturdenkmäler des XV. und XVI. Jahrhunderts*, Berlin 1899. De oorspronkelijke tekst met daarnaast een goede nederlandse vertaling geeft J.H. Scheltema, *Het boek der kusjes van Janus Secundus*, Leiden 1902. Ik citeer steeds naar deze uitgave.

Neaera's mondje bezingt. Als een insect om een kaarsvlam cirkelen zijn zinnen om het begeerde object, dat hem tegelijk verrukt en dol maakt. De ongeremde sensualiteit zou de lezer op de duur stellig gaan tegenstaan, indien Secundus zijn beperkte thema niet, bij telkens wisselend metrum, op geestrijke wijze had weten te variëren, daarbij gebruik makend van ‚kus'-motieven uit de minnellyriek van Catullus en Propertius.

⁴³⁾ De negentien *Basia* vormen een nauw samenhangende cyclus, terwijl toch elk gedicht afzonderlijke beschouwing verdraagt. In alle Kusjes wordt iemand of iets toegesproken: In I zijn dat de kussen zelf, in XIX (een echt anakreontisch gedicht) de bijen; de overige zijn gericht tot de geliefde (met uitzondering van XII, waar de dichter zich tot de preutse vrouwen wendt die hem zijn passie verwijten).

De *Basia* van Janus Secundus gelden algemeen als het hoogtepunt van onze neo-latijnse lyriek. Ze zijn dan ook talrijke malen uitgegeven, vertaald (bijv. door Jan van der Does, Jan van Hout en Jacob Westerbaen) of nagevolgd. Hun invloed op de renaissancistische literatuur, met name op de Pléiade, is aanzienlijk. Aan het begin van de 18e eeuw echter is de inspirerende werking van Secundus' *Basia* sterk verminderd. Scheltema kon in onze letterkunde uit die periode slechts twee dichtstukken 'met zekerheid' aanwijzen, waarvoor ze het model hebben geleverd, namelijk een vers van Joan van Broekhuizen en een vertaling van *Basium* VI door Johan Meerman (1753-1815). Hem is evenwel de doorwerking van Secundus op de *Gezangen Mijner Jeugd* ontgaan, terwijl hij ook nog had kunnen wijzen op Kinker, die in het voetspoor van Bellamy enkele kus-dichten opnam in zijn bundel *Mijne minderjarige Zangster* van 1785. Maar wat meer zegt dan zulke feitelijke gegevens, dat is de nieuwe waardering die vooral in Duitsland voor Secundus ontstaat. Niemand minder dan Goethe heeft in zijn gedicht *An den Geist des Johannes Secundus* ⁴⁴⁾ zijn verplichtingen tegenover de 16e-eeuwse voorganger erkend. Diens 'O vis superba formae' ('O wond're macht der schoonheid') ⁴⁵⁾ was voor Goethe een diepzinnig woord, aanduiding

43) Catullus' liefdespoëzie is grotendeels geïnspireerd door zijn verhouding met Lesbia. Het vijfde en zevende van zijn 116 carmina zijn kus-dichten; hierover: A. Ramminger, *Motivgeschichtlichen Studien zu Catulls Basiagedichte*, Würzburg 1937.

44) Gedateerd 2 nov. 1776; later getiteld *Liebebedürfnis*, zie Goethes *Werke*, Hamburger Ausgabe, 2e dr., Bd. I., Hamburg 1952, S. 140-141.

45) *Basium* VIII, slotregel; vert. J. Scheltema.

immers van een nieuw schoonheidsbesef. De poëzie van Secundus appelleerde in menig opzicht aan de laat-18e-eeuwse smaak: als directe gemoedsuitspraak zonder stichtelijke of moraliserende bijbedoeling, bovenal door de sympathetische beleving van de natuur die zo tot landschap van de ziel werd.

Jacobus Bellamy moet al vroeg, zij het oppervlakkig, kennis hebben genomen van het werk van Janus Secundus, want nog vóór 1777 spreekt hij in een jeugdvers van ‘secundes vlugge geest’.⁴⁶⁾ Enige jaren later, toen hij latijn ging leren, heeft hij de Elegieën en de *Basia* zeker in de oorspronkelijke tekst kunnen lezen. Een onderzoek naar eventuele invloed of verwantschap is nooit ingesteld en wordt trouwens bemoeilijkt, doordat de neo-latijnse poëzie van Secundus met haar precieuze vernuftspelingen zoveel raakpunten vertoont met het petrarkisme in de landstalen.

⁴⁷⁾ Toch kunnen we wel met enige waarschijnlijkheid enkele motieven in de *Gezangen Mijner Jeugd* aanwijzen die op Secundus teruggaan.

Opvallend is reeds dat de meeste kus-dichten van Bellamy aansprekingen zijn tot Fillis (uitzondering: nr. 20 en 26 die een dialoog-karakter hebben). J. Hoeksma heeft verder in zijn dissertatie al gewezen op de overeenkomst tussen *Basium* IX en Bellamy's *Aan Dezelve*.⁴⁸⁾ Evidenter nog dunkt me de parallelie tussen de tweede elegie uit Secundus' cyclus *Julia* (*Liber primus elegiarum*) en *Mijn geboortedag* (nr. 22). In beide gedichten verschijnt het liefdesgodje onmiddellijk na de geboorte bij de wieg om het kind tot zanger van de liefde te wijden. In nr. 19 en 36 vinden we het uit *Basium* VII en IX bekende motief ‘mille basia’ (‘duizend kusjes’) terug,⁴⁹⁾ dat eerder al door Catullus werd gebruikt. Juist als Secundus noemt Bellamy zijn lief bij voorkeur ‘mijn leven’,⁵⁰⁾ terwijl de formele gelijkenis tussen de meeste *Gezangen Mijner Jeugd* en *Basium* VII,

46) Nijland I, p. 16.

47) Zie Cath^a. Ypes, *Petrarca in de Nederlandse letterkunde*, p. 82.

48) J. Hoeksma, *Jacobus Bellamy*, p. 63.

49) Zie voor dit motief, G. Joos, *Eenige Grieks-Latijnsche en Italiaansch-Renaissance invloeden op de 'Basia' van Janus Secundus*, p. 9-10.

50) Cf. ‘(mea) vita’ in *Basium* II, vs. 11, VIII, vs. 29 en XIII, vs. 1, 13 met *De Naamen* (*GmJ.*, nr. 21).

VIII met hun korte versregels en overdadige herhalingen ⁵¹⁾ zich sterk aan ons opdringt. Het zijn niet deze punten van overeenkomst ieder voor zich, maar het is de convergentie van overeenkomstigheden die invloed van Secundus op *Gezangen Mijner Jeugd* aannemelijk maakt.

Toch verraadt Bellamy, anders dan Goethe, weinig congenialiteit met de geest der *Basia*. In *Aan Fillis* (nr. 13) trekt hij zelf een vergelijking: ‘Laat vrij Neaera's lief gezigt,/Secundus stof tot zingen geeven,/Daar, in zijn lagchend minnedicht,/De zoete kuschjes kleeven’. Maar alleen dit citaat bewijst reeds, dat Bellamy slechts één bepaald aspect van de *Basia*: het dartele, speelse heeft onderkend. Hoe steekt echter de in deze cyclus weliswaar maar als ondertoon aanwezige - elders, in de Elegieën, duidelijker voelbare - demonie, het duistere instinkt van de eros, af tegen de zoveel sentimentelere liefde uit *Gezangen Mijner Jeugd*! De ‘tedre’ Fillis met haar ‘deugdzaam hart’ mag zeker niet op een lijn gesteld worden met de lichtzinnige maar goddelijke Neaera. Bellamy onderscheidt zich wezenlijk van Secundus door het in enkele gedichten doorbrekende pathos, de preromantische gevoeligheid (bijv. nr. 14, 15, 31, 39, 41, 43) en de neiging tot moralisatie (nr. 51, 52 en 53). Met zulke verzen heeft hij zich innerlijk al losgemaakt van de speels-luchtige galanterie die voor het overige in de *Gezangen Mijner Jeugd* domineert. Maar daar ligt tevens de breuk met Anakreon, Secundus en het petrarkisme, ook al herinnert Bellamy's versvorm zelfs dan nog aan zijn voorgangers. Wie goed binnen hetzelfde bestek de afstand wil zien

51) Cf. de aanhef van *Basium* VII:

‘Centum basia centies,
Centum basia millies,
Mille basia millies,
Et tot millia millies,’

en *Basium* VIII:

‘Quae te meam salutem,
Quae te meamque vitam,
Animae meaeque florem,
Et te meos amores,
Et te meos lepores,
Et te meam Dionem,
Et te meam columbam’ etc.

(‘Honderd kusjes honderd malen,
Honderd kusjes duizend malen,
Duizend kusjes duizend malen,
En miljoenenmaal zoo velen’)

(‘Die u mijn uitverkoorne,
Die u den lust mijns levens,
De bloem van mijne ziele,
En u mijn lievelinge,
En u mijn geestig meisje,
En u ook mijn Dione,
En u mijn vriend'lijk duifje’)

vert. J. Scheltema.

tussen renaissance- en rokokogeest enerzijds en preromantische gevoeligheid anderzijds, vergelijk de twee maangedichten (resp. nr. 11 en 40) uit *Gezangen Mijner Jeugd*.

Een ander essentieel verschil tussen de verbeeldingswereld van Secundus en die van Bellamy openbaart zich in hun waardering van de antieke mythologie. De dichter van de *Basia* is geheel paganistisch. ‘Der christliche Vorstellungskreis lag ihm fern’, oordeelt Ellinger.⁵²⁾ Voor hem bezaten Amor en Venus meer realiteit. Bellamy daarentegen toont zich kind van zijn ‘verlichte’ eeuw, wanneer hij zich al in het opdrachtsvers enigszins distantieert van de antieke fabelleer. Liever roept hij zijn ‘waare Zanggodin’ Fillis aan dan een ‘verdichte Klio’. ‘Le goût du paganisme’ blijft hem vreemd.

4. Ontvangst en waardering

Aanvankelijk was het debiet van Bellamy's *Gezangen Mijner Jeugd* heel matig. Alleen de *Algemeene Bibliotheek* gaf een, niet onwelwillende, recensie (II, 1782, p. 34). Een nietszeggende aankondiging in de *Algemeene Vaderlandsche Letter-Oefeningen* van 1782 (p. 604) gaf het toch al geringe vertrouwen van uitgever Pieter den Hengst een nieuwe knak: ‘het wordt tog sober verkogt - ik haal er de verhuis-partij niet uit’, klaagde hij tegen de dichter in een brief van december 1782.⁵³⁾ Komedie? Men zou zo menen, wanneer men Bellamy in september van hetzelfde jaar al tegen Francina hoog hoort opgeven over het succes van zijn bundel: ‘Mijn naam is hier [in Utrecht] zeer bekend. De menschen vraagen niet aan den boekverkoper, *hebt gij de Gezangen mijner Jeugd?* - maar - *hebt gij de gedichten van Bellamy?* - Zij worden met smaak gelezen vooral van de Juffers.’⁵⁴⁾ Maar de wens was hier wel de vader van de gedachte! De feiten wijzen het eenvoudig uit. Pas nadat algemeen bekend was geworden, dat de minneversjes voor Fillis van de populaire Zelandus waren, vond het bundeltje meer aftrek.⁵⁵⁾ Het eigendomsrecht was inmiddels door Den Hengst verkocht aan uitgever J. van Vloten, die het in augustus 1785 ‘met de weinige nog overige Exemplareen’ weer overdeed aan C. Plaat.⁵⁶⁾ Laatstgenoemde liep toen met plannen

52) Ellinger, S. 71.

53) Nijland I, p. 272.

54) Nijland I, p. 224.

55) Mei 1784 schrijft Bellamy aan Francina: ‘Nu men algemeen weet dat de *Gezangen mijner Jeugd* ook van *Zelandus* zijn, worden ze zeer sterk verkogt’ (Nijland II, p. 57).

56) Nijland II, p. 252-253.

rond voor een herdruk, maar die verscheen eerst in 1790, lang na Bellamy's dood.⁵⁷⁾

Vergelijken we het onthaal van *Gezangen Mijner Jeugd* bijv. met de ontvangst van Feiths *Julia* in 1783 (twee drukken nog binnen het jaar), dan bestaat er alle reden om in Bellamy's geval van een betrekkelijk koele ontvangst te spreken. Het lijkt geen twijfel of de aard van deze poëzie heeft bij de geringe waardering een grote rol gespeeld. Het anakreontische genre als zodanig was, in europees perspectief bezien, omstreeks 1780 eigenlijk al 'vieux jeu'. De christelijke (pre-)romantiek nam allerwegen een afwerende houding aan tegenover de Anakreontiker, wier speelse luim als oppervlakkige spelerei werd veroordeeld. Het onnationale, 'onware', amorele karakter van de anakreontische literatuur beantwoordde volstrekt niet aan het ideaal van een 'heilige poëzie' gelijk Klopstock, Young en hun geestverwanten voorstonden. Zij die te onzent de nieuwe preromantische sensibiliteit representeerden - een Meinard Tydeman, een Feith - lieten zich eveneens afkeurend uit over de rococo-anakreontiek.

⁵⁸⁾ In Feiths ogen had Anacreon 'voor de Hel gezongen en duizend zielen verpest'.

⁵⁹⁾ Ook Van Alphen stond zeer gereserveerd tegenover de Teïsche dichter en diens navolgers: 'Anacreon mag zingen/Van dartle minnegoodjes,/ Van boogjes en van schigtjes;/Ik ken geen minnegoodjes,/Geen boogjes en geen schigtjes.'⁶⁰⁾

Deze negatieve houding ten aanzien van de rococo-literatuur heeft sedert enkele decennia, althans in Duitsland, plaats gemaakt voor een aanzienlijk gunstiger beoordeling. Het moderne Wielandonderzoek door Friedrich Sengle e.a. is hierin voorgegaan. Laatstgenoemde sprak al in 1949 van 'die neue Wendung zum Objektiven' die de hedendaagse literatuur en literatuurbeschouwing kenmerkt. Het romantische pathos, aldus Sengle, is ons 'ganz fremd und

57) *Gezangen Mijner Jeugd en Naagelaaten Gedichten door J. Bellamy*. Tweede Druk. [portret van F. Baane door R. Vinkeles]. Te Haerlem, bij Plaat en Loosjes, MDCCLXXX. II + 172 pp. in 8°; bevat voorrede van de uitgevers; de twee motto's uit de 1e dr. zijn weggelaten; toegevoegd zijn zeven 'nagelaaten' gedichten, nl.: 1. *Aan Fillis*; 2. *De troost der hope*; 3. *Aan Fillis*; 4. *Aan Julia*; 5. *Aan Cats*; 6. *De dood*; 7. *Aan Stilling*.

58) Zie mijn *Tussen twee werelden. Rhijnvis Feith als dichter van 'Het Graf'*, Assen 1963, p. 28.

59) *Brieven over verscheiden onderwerpen II*, Amsterdam 1785, p. 182.

60) *Mengelingen in proze en poëzij*², Utrecht 1793, p. 16; overigens zij opgemerkt, dat de vorm waarin Van Alphen deze kritiek uit ... anakreontisch is.

töricht geworden..., während eine grosse bis in den Tod unbesiegbare Heiterkeit uns wohl verständlich und mehr als alles verehrens-würdig erschien'.⁶¹⁾ In breder verband heeft Alfred Anger gedurende de laatste twee decennia op eerherstel aangestuurd door het traditionele beeld van de rococo-literatuur als 'onecht' en 'ondiep' te corrigeren. Van deze nieuwe ontwikkeling getuigen ook enkele opmerkelijke publikaties van C.M. Geerars,⁶²⁾ al schijnt hij geneigd om het bestaan van een nederlands literair rococo in twijfel te trekken.

Het Bellamy-onderzoek heeft intussen van het gewijzigd inzicht nog niet kunnen profiteren. Zo wantrouwend als de meeste critici tegenover de rococo-geest stonden, zo aarzelend oordeelde men ook over de *Gezangen Mijner Jeugd*. Te Winkel is eigenlijk de enige die het bundeltje boven Bellamy's latere dichtwerk stelt.⁶³⁾ Illustratief voor deze post-romantische traditie is de tot een rekwisitoor uitgegroeide beschouwing van W. Diemer over de Fillis-gedichten.⁶⁴⁾ Diemer bespeurt bij Bellamy een opmerkelijke neiging tot het scabreuze en hekelt de onwaarachtigheid van diens erotische gedichten. Hij ziet hierin slechts 'buitenlandse import: het is de Frans-Duitse geest van de, poésie fugitive' der *Anakreontik*: zinnelijke, gevaarlijk-oppervlakkige strelingen door Cupido, Venus en Bacchus'.⁶⁵⁾ Afgezien echter van het feit dat biografie en dichtkunst hier door elkaar worden gehaald, blijkt Diemer weinig oog te hebben voor de literaire traditie. Wanneer Bellamy bijv. ergens de mogelijkheid oppert dat bij het kussen zijn hart en dat van Fillis elkaar op de lippen zullen ontmoeten, spreekt Diemer van een walging wekkende voorstelling,⁶⁶⁾ terwijl het in feite een vrij algemene topos uit de pretrarkistische liefdeslyriek is.

Maar ook wanneer men de *Gezangen Mijner Jeugd* niet reeds op grond van hun anakreontisch karakter zonder meer afwijst, blijft er reden voor bedenking. Van verschillende zijden is herhaaldelijk gewezen op een zekere eentonigheid die de bundel aankleeft en die

61) Friedrich Sengle, *Wieland*, Stuttgart 1949, voorwoord.

62) C.M. Geerars, *Rococo in de Nederlandse letterkunde?*, in *NTg*. 55 (1962), p. 193-199.

63) J. te Winkel, *De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde*² VI, Haarlem 1925, p. 85-89.

64) W. Diemer, *Psychologie van Bellamy*, in: *Dagwerk* 1948-1958.

65) A.w., p. 346-347.

66) A.w., p. 343.

ook bij onze structuuranalyse al aan het licht trad. ‘Bellamy heeft maar één grote fout: dat hij te lang en te vaak kust’, vond Busken Huet.⁶⁷⁾ Hij doelde daarbij op de beperkte thematiek, die het anakreontische genre nu eenmaal eigen is. ‘In dat opzicht’, aldus W.A.P. Smit, ‘heeft hij van het genre weten te maken wat er van te maken viel, en zelfs misschien iets méér dan dat. Maar tot werkelijke diepte, tot grootse verbeelding, tot meeslepende vervoering bood het hem geen kans. Wie de bundel als een geheel leest, ervaart dit op de duur als een gemis. Deze kleinkunst, hoe bekoorlijk vaak, wordt enigszins monotoon.’⁶⁸⁾ Bij Bellamy - zo kan men hieraan toevoegen - werd het gevaar van eentonigheid nog vergroot door een bepaald vormverschijnsel dat we zouden kunnen aanduiden met de term ‘uitbreidende herhaling’. Het openbaart zich ook in latere gedichten van Bellamy⁶⁹⁾ maar nergens zo sterk als in de *Gezangen Mijner Jeugd*. Een enkel voorbeeld kan volstaan:

O! wat al weelde -
 Zalige weelde
 Schonk mij de Liefde!
 O! bij mijn Fillis
 Vind ik de vreugde!
 O! van haar lipjes
 Zuig ik het leven!
 O! uit haar oogjes
 Schieten dan vonken
 In mijnen boezem,
 Die mijn *begeertens*,
 Zuivre *begeertens*,
 Driftig ontvlammen!
 (.....)
 'k Hoor u dan *lisp*
Fluistrend lisp:
 'k Zal u *beminnen!*..
Eeuwig beminnen!..
 (*Aan Fillis*, nr. 37; cf. ook nr. 36, 42)

Variërende en/of uitbreidende herhaling komt in alle lyrische poëzie voor tot aan onze tijd toe (bijv. *De stille weg* van Gorter en *Moore* van Lucebert); zij vormt juist een van de wezenskenmerken van de

67) *Litt. Fant. en Krit.* XXIV, p. 50.

68) *De literaire gestalte van Bellamy*, p. 6.

69) Bijv. het gedicht *Aan Willem Carp*, in *Gezangen*, p. 31-34.

lyrische stijl.⁷⁰⁾ Vooral de duitse anacreontische dichters maken er druk gebruik van. Het eigenaardige van Bellamy's toepassing schuilt wellicht in het appositionele karakter dat de uitbreidende herhaling bij hem bezit: hij voegt telkens een bepaling aan het eerder genoemde zelfstandig naamwoord of werkwoord toe. Maar alvorens dit typisch voor Bellamy te noemen, zouden we eerst een duidelijker beeld moeten hebben van de verstechiek der rococo-dichters. Geen twijfel hoeft echter te bestaan omtrent de oorzaak van de repetitio. Kennelijk heeft Bellamy naar middelen gezocht om de nadelen van de anacreontische maat te compenseren. De rijmloze, zelden enjamberende, niet tot strofische eenheid samengebonden versregels wilde hij sterker cohesie geven door andere vormen van correspondentie: parallelle syntagmen, anafoor (hetzelfde versbegin), epifoor (identiek verseinde) en in het bijzonder door deze uitbreidende herhaling. Maar al die herhalingen hebben tevens een retardierend effect. De 'informatie' die het gedicht verschaft, wordt als het ware bij stukjes en beetjes over een groot aantal versregels uitgesmeerd. Het vers dreigt dan zijn spankracht te verliezen, een gevaar waar R.M. van Goens in 1766 al uitdrukkelijk voor gewaarschuwd had.⁷¹⁾ Aan dat gevaar nu is Bellamy niet altijd ontkomen.

Meerwaldt heeft in dit verband eens gesproken over 'het misverstand der achttiende eeuwse moderne Anacreontiek'. Volgens hem zijn 'reeksen van steeds gelijklettergrepige verzen met slepend einde, voor den Griek passend bij zeer eenvoudige, luchtige poëzie (...), voor overeenkomstige 'kleine kunst' in het Nederlands niet goed bruikbaar'. De 'welhaast onvermijdelijke infiltratie van onze moderne versvoordracht en, psychologisch, van ons modern spanningsgevoel' maakt zulke gedichten bijna altijd mat en kleurloos. 'Speciaal een 'pointe' gaat onherroepelijk verloren.'⁷²⁾ Hiertegen valt in te brengen, dat juist de hedendaagse poëzie de esthetische mogelijkheden die het vrije vers biedt, ruimschoots heeft aangetoond. Bovendien weet Bellamy vaak door het gebruik van half rijmende verzen (waarbij alleen de even regels eindrijm hebben) een zeker evenwicht tussen klassiek en vrij vers te bereiken.

70) Cf. Emil Staiger, *Grundbegriffe der Poetik*⁵, Zürich 1961, S. 27 ff.

71) Zie zijn *Proeven uit den Dichtkundigen Ligger van den Philosophie Sans Fard*, in: *Nieuwe Bydragen tot opbouw der vaderlandsche letterkunde* II, Leyden 1766, hfdst. XXI: 'Over de Woord-herhaling'.

72) *In Anacreons ban*, p. VIII; A.W. de Groot zou hier spreken van 'kunstmatige versbouw', cf. zijn *Algemene versleer*, Den Haag 1946, p 130.

Wanneer we de balans opmaken, dan kan ons oordeel niet onverdeeld gunstig luiden. Slechts weinige van de 57 *Gezangen Mijner Jeugd* - waaronder *Aan de Maane* (nr. 11) en *Het gebrek in Chloris* - bewaren tot op deze dag iets van de charme en esprit die de bekoring van de rococo-anakreontiek uitmaken. Literair-historisch bezien is de bundel echter om meer dan een reden interessant. Allereerst in versificatorisch opzicht als reactie op de traditionele classicistische rijmkunst. Vervolgens om de betrekkelijk oorspronkelijke wijze waarop Bellamy de Europese anakreontiek in onze literatuur representeert. Vergelijken we zijn proeven op dit gebied met overeenkomstige bundels van Swildens, Riemsnijder, Kinker, Kleyn en Bilderdijk, dan blijkt alleen laatstgenoemde zijn meerdere te zijn. Tenslotte verdienen de *Gezangen Mijner Jeugd* onze aandacht, omdat de dichter - W.A.P. Smit wees er al op - aan het anakreontische genre zijn ondiep karakter heeft trachten te ontnemen door het tot expressiemiddel te maken van zijn romantisch liefdessentiment. 'Het behoort tot Bellamy's verdiensten', aldus Smit, 'dat hij [in dit genre] van zijn liefde heeft weten te getuigen op een wijze die ons volkomen van de ernst van zijn gevoelens overtuigt.'⁷³⁾ In zijn *Gezangen* van 1785 zal Bellamy nog een stap verder gaan door de anakreontische vorm ook te gebruiken voor een metafysischgerichte verbeeldingskunst.

Men ontkomt moeilijk aan de indruk dat al deze pogingen om de anakreontische muze tot hoger zang te bewegen, haar tenslotte toch in haar wezen geweld aandeden. Natuurlijk verkleint dit geenszins de waarde van Bellamy's experiment. Zijn korte leven heeft hem belet om de beloften die de *Gezangen Mijner Jeugd* stellig inhielden, waar te maken. Maar we hoeven hem daarover niet te beklagen. Juist zijn vroege dood verleende de door hem bereikte resultaten een aureool van onverwezenlijke mogelijkheden. Zo werd Bellamy voor het brede publiek, meer dan misschien verantwoord is, heraut bij uitstek van de nieuwe romantische literatuur in ons taalgebied.

5. Verantwoording

De hier geboden tekst van *Gezangen Mijner Jeugd* is een ongewijzigde weergave van de editio princeps uit 1782, de enige die tijdens Bellamy's leven verscheen en geacht kan worden aan zijn bedoelingen te beantwoorden.

73) *De literaire gestalte van Bellamy*, p. 5-6.

Evidente drukfouten zijn verbeterd, hetgeen in de annotatie staat aangeduid. Ook heb ik gemakshalve de gedichten en versregels genummerd. Achter de titel vindt men bovendien telkens het paginacijfer van de oorspronkelijke uitgave.

Toegevoegd zijn verder drie illustraties. Het portretje van Francina Baane door Reinier Vinkeles ontleen ik aan de tweede druk van 1790. De gemeente-archivaris van Vlissingen, de heer N. Veldhuis, bezorgde mij een foto van het miniatuur van Jacobus Bellamy door A.J. van Mansveld, dat de dichter zelf het best gelijkende portret vond. Het dateert van mei 1785 (zie Nijland II, p. 228) en berust thans in het stedelijk archief te Vlissingen.

Slechts van acht (zes?) gedichten is een handschrift bewaard. De heer P.J. Aarssen van het Documentatiecentrum Zeeuws Deltagebied te Middelburg attendeerde mij op deze niet aan Nijland bekende autografen. Voor vindplaats en varianten ten opzichte van de eerste druk raadplege men bijlage I en III.

Vanzelfsprekend steunt deze uitgave, voor wat de bio-bibliografische gegevens betreft, grotendeels op het werk van Aleida Nijland. Bij de tekstbeschouwing en -annotatie moest ik zelf mijn weg zoeken, waarbij zich onmiddellijk het nadeel liet voelen dat er voor onze preromantiek geen filologische traditie bestaat. Voor eventuele aanvullingen of correcties ben ik dan ook bij voorbaat zeer erkentelijk.

Mijn bijzondere dank geldt dr. M.C. van den Toorn te Hilversum, wiens kritische lektuur van de inleiding op verschillende plaatsen geleid heeft tot een duidelijker formulering.

Nijmegen, 1 juni 1968

P.J. Buijnsters

Chronologisch overzicht

- 1757 12 november: Jacobus Bellamy geboren te Vlissingen; enig kind van de kammies Jaques B. en Sara Hoefnagel (gehuwd 11 mei 1756).
- 1762 27 februari: dood van vader, die zijn gezin onbemiddeld achterlaat.
- 1770 Wordt met tegenzin leerjongen bij bakker G. Kleeuwens; wil zelf liever fijnschilder of marinier worden.
- 1771 Schrijft zijn eerste 'rijmen'.
- 1777 Wekt de belangstelling van ds. Jona Willem te Water. Wordt verliefd op Francina ('Fransje') Baane, de op 6 april 1758 te Vlissingen geboren dochter van een scheepskapitein (die in 1760 overlijdt); haar familie verzet zich tegen hun verkering. Francina verlooft zich, maar niet met Bellamy.
- 1779 januari: door bemiddeling van ds. Te Water aankwekeling van het Haagse dichtgenootschap 'Kunstliefde spaart geen Vlijt'. Mag, dank zij diezelfde Te Water, het bakkersbedrijf verlaten om zich door privaattlessen voor te bereiden op de theologie-studie; leert nu latijn en grieks.
zomer: schrijft eerste rijmloze verzen en anakreontische gedichten.
oktober: ds. Te Water verlaat Vlissingen. In de *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen* wordt voor het eerst iets van Bellamy gepubliceerd, nl. zijn gedicht *De schim van Claudius Civilis aan de Batavieren*.
- 1780 juni: na de dood van Francina's verloofde worden de banden met Bellamy weer aangeknoopt; opnieuw tegenwerking van haar moeder. Uitbreken van de Vierde Engelse oorlog, die tot 1784 zal duren, wakkert het patriottisme bij Bellamy aan.
26 november-4 december: schrijft in navolging van Lavater een geheim dagboek, waar hij twijfel uitspreekt over zijn geschiktheid voor het predikambt.
december: bevordert tot buitengewoon lid van het Haagse dichtgenootschap.
- 1781 5 augustus: zeeslag bij de Doggersbank, waarbij de Hollandse vloot de Engelsen tot de aftocht dwingt.
In dezelfde maand gaat Bellamy meewerken aan het nieuwe,

- door Gerrit Brender à Brandis opgerichte, *Taal-, Dicht- en Letterkundig Kabinet*.
 september: *Aan het Volk van Nederland* van Joan Derck van der Capellen van de Poll.
 20 november: publiceert onder pseudoniem Zelandus zijn eerste vaderlands gezang in het patriottische weekblad *De Post van den Neder-Rhijn*.
- 1782 19 maart: betreft als bursaal van particulier studiefonds studentenkamer te Utrecht (adres: Oude Gracht, bij de Hamburgerbrug, thans nr. 198).
 april: sluit vriendschap met J.P. Kleyn; wordt lid van letterkundig studentengezelschap ‘Dulces Ante Omnia Musae’; met sommige leden reeds aanstonds in nauw contact: J.P. Kleyn, Frans van Gogh, Willem Anthony Ockerse, Adriaan Uyttenhooven; in het najaar ook al in relatie met Willem Carp, Sebald Fulco Rau en Mr. Jan Hinlópen.
 juni: zijn eerste dichtbundel *Gezangen Mijner Jeugd* verschijnt; tevens het eerste stukje van Bellamy's *Vaderlandsche Gezangen*.
 28 september: J.P. Kleyn verlaat, na zijn promotie, Utrecht.
- 1783 6 februari: oprichting van het Utrechtse vrijkorps *Pro Patria et Libertate*.
 oktober: gaat met zijn nieuwe vriend, de patriot Pieter Philip Jurriaan Ondaatje, samen op kamers wonen (adres: Lange Nieuwstraat nr. 18).
 28 november: schrijft onder pseudoniem L. D. E. D. een open brief *Aan den Heere en Mr. H. van Alphen over de onlangs uitgekomen Mengelingen in proze en poëzij* van laatstgenoemde.
- 1784 december: negende en laatste stukje der *Vaderlandsche Gezangen*
 januari: maakt in Amsterdam kennis met Betje Wolff en Aagje Deken; roept in als anoniem pamflet verschenen *Leerrede voor het Volk van Nederland* op tot volksbewapening.
 mei: bedankt als lid van ‘Kunstliefde spaart geen Vlijt’.
 6 juni: Joan Derck van der Capellen van de Poll overlijdt.
 voorjaar: verschijnt eerste stukje van *Proeven voor het Verstand, den Smaak en het Hart*, literair tijdschrift onder redactie van Bellamy met bijdragen van hemzelf en W.A. Ockerse. De moeder van Francina verzet zich niet langer tegen eventueel huwelijk van F. - Bellamy.
 najaar: nauwer contact met Hinlópen, Rau en Carp, de vier

- ‘genialische vrienden’, die wekelijks samenkomen.
 november: tweede stukje van *Proeven voor het Verstand, den Smaak en het Hart*, waarin o.a. Bellamy's romance *Roosje* en Rau's romance *Ewald en Elise*; Rhijnvis Feith was hen echter juist voor geweest met zijn *Alrik en Aspasia* en *Colma*, de eerste in druk verschenen Nederlandse romances.
- 1785 december: kennismaking met J.H. van der Palm; eerste stukje van *De Poëtische Spectator*, literair-kritisch tijdschrift, grotendeels gevuld door Bellamy; voorts bijdragen van Uyttenhooven en Hinlópen.
 januari: *Vervolg op de Vaderlandsche Gezangen van Zelandus*.
 17 maart: proefpreek onder Prof. G. Bonnet over *Het voorregt der geloovigen*.
 mei: verschijnt de bundel *Gezangen*.
 16 juni: proefpreek, behelzende een *Overdenking van het toekomstig oordeel*.
 eptember: briefwisseling met de zestien-jarige Anthony van der Woordt.
 najaar: ziekte ondermijnt allengs zijn gestel.
- 1786 11 maart: Bellamy sterft op zijn kamer te Utrecht in het bijzijn van Jan Hinlópen en Willem Carp; eerstgenoemde door B. aangesteld als executeur testamentair.
 17 maart: begraven in de Nikolaaskerk te Utrecht.
 oktober: verschijnt het tweede en laatste stukje van de *Poëtische Spectator*, met bijdragen van Bellamy, H. van Alphen en Uyttenhooven.
- 1837 17 oktober: overlijdt Francina Baane, ongehuwd, te Goes.

Bibliografie

Het standaardwerk over Bellamy is: J. Aleida Nijland, *Leven en werken van Jacobus Bellamy*, Leiden 1917 (2 dln.), monument van onbezweken ijver, waarin vrijwel alles wat Bellamy schreef naar orde van ontstaan staat afgedrukt. De eenheid van de diverse bundels werd aan dit principe opgeofferd, terwijl omgekeerd de gedichten en het proza telkens het eigenlijke levensverhaal onderbreken. Bij alle overdaad aan biografische details vindt men betrekkelijk weinig over Bellamy's dichterschap.

Van de oudere literatuur verdient nog vermelding:

- W.A. Ockerse en A. Kleijn geb. Ockerse, *Gedenkzuil op het graf van Jakobus Bellamy*, Haarlem 1822.
- J. Dyserinck, *Ter nagedachtenis van Jacobus Bellamy*, Middelburg 1881.
- Cd. Busken Huet, *Bellamy*, en *De School van Bellamy*, in: *Litterarische Fantasien en Kritieken*, XXIV, Haarlem z.j. (1887).
- J.P. Hasebroek, *Een dichter-album van vóór honderd jaren. De gedachtenis aan Bellamy en zijne kunstvrienden nog eens vernieuwd*, Amsterdam z.j. (1890); bevat inscripties uit de 'vriendenrol' van J.P. Kleyn met geschreven portretten van de voornaamste auteurs.
- J. Aleida Nijland, *Jacobus Bellamy als criticus*, in *De Gids*, 65, IV (1901), p. 452-482.
- J. Hoeksma, *Jacobus Bellamy*, Amsterdam 1903.

Na de monografie van Mevr. Aleida Nijland verscheen slechts een gering aantal studies met betrekking tot Bellamy, namelijk:

- Albert Verwey, *Het talent van Bellamy*, in: *De Beweging*, jrg. 1918; herdr. in: *Proza*, V (1922), p. 7-14.
- S. Kalff, *Francina Baane, de beminde van Jacobus Bellamy*, in: *Leven en Werken*, 14 (1929), p. 668-675.
- H.A. Höweler, *Uit de geschiedenis van het Haagsche Dichtgenootschap 'Kunstliefde Spaart Geen Vlijt'*, in *Ts.* 56 (1937), p. 97-184; speciaal 176 vv., met enkele niet aan Nijland bekende brieven van Bellamy.

- J.H. Kernkamp, *Van dichtkunst bij een Zeeuwse bakkersoven (uit Bellamy's jeugdijaren)*, in: *Bundel Opstellen van oud-leerlingen aangeboden aan Prof. Dr. C.G.N. de Vooys*, Groningen 1940, p. 235-244; bespreekt de niet aan Nijland bekende Kleeuwensbundel, K.B., nr. 45.
- C.C. van de Graft, *Dichterswoningen te Utrecht VI. Jacobus Bellamy*, in: *Maandblad van 'Oud-Utrecht'*, 20 (1947), p. 1-3; 27.
- J. Haantjes, *Dichters van de vrijheid*, in: *NTg.* 45 (1952), p. 279-290; handelt over Onno Zwier van Haren en J. Bellamy.
- W. Diemer, *Nalezend over Jacobus Bellamy*, in: *NTg.* 48 (1955), p. 310-318.
- W.A.P. Smit, *De literaire gestalte van Bellamy*, in *NTg.* 51 (1958), p. 1-10.
- W. Diemer, *Psychologie van Bellamy*, in: *Dagwerk 1948-1958*, Groningen 1958, p. 328-362.
- Tj.W.R. de Haan, *Liederen van Jacobus Bellamy*, in: *Neerlands Volksleven*, 13 (1963), p. 157-183.
- A. van Hulzen, *Utrecht in de Patriottentijd*, Zaltbommel 1966, passim.

Afkortingen

- DVjs.:* *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte.*
- Gez.:* Jacobus Bellamy, *Gezangen*, Amsterdam 1785.
- GmJ.:* (Jacobus Bellamy), *Gezangen Mijner Jeugd*, Amsterdam 1782.
- NNBW.:* *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, 10 dln., Leiden 1911-1937.
- NTg.:* *De Nieuwe Taalgids.*
- Nijland:* J. Aleida Nijland, *Leven en werken van Jacobus Bellamy*, 2 dln., Leiden 1917.
- Pauly-Wissowa:* *Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, door August Pauly, Georg Wissowa e.a., fotomechanische herdruk, Stuttgart 1958 ff.
- PMLA.:* *Publications of the Modern Language Association of America.*
- Ts.:* *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.*
- WNT.:* *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, 1882 vv.

Gezangen mijner jeugd

Nobilitas sub amore jacet. *

*Te Amsterdam,
Bij Pieter den Hengst,
MDCCLXXXII.*

* *Nobilitas sub amore jacet.*: Ovidius, *Heroïdes* IV, 161, waar Phaedra deze woorden richt tot haar stiefzoon Hippolytus, op wie zij verliefd is. Vondel vertaalt: ‘myn adel zwicht voor de minne’ (W.B. IV, p. 343). Als motto voor *GmJ.* heeft de latijnse tekst een algemenere betekenis: adel is ondergeschikt aan de liefde. Bellamy zinspeelt hier op het standsverschil tussen hem en Francina dat voor haar familie een huwelijksbeletsel vormde.

*Est Venus vulgaris una, de polo venit altera:
Huic litamus; illa nostris est remota canticis.*

-----
*Absque te mens nil amoeni, nil venusti concipit;
Tuque victurâ Poëtas sola donas laurea.**

HIGT.

- * Ontleend aan het *Carmen trochaicum in Reditum Veris*. Alkmaar 1758, een in trocheeën geschreven *Zang op de wederkomst der lente* van Ernst Willem Higt (1723-1762), rektor te Alkmaar en in zijn tijd bekend neo-latijns dichter uit de school van Petrus Burmannus Secundus; hij beoefende daarnaast ook de nederlandse poëzie. Zie over hem *NNBW*. I, 1114-1115. Higts lentezang werd met daarnaast geplaatste dichterlijke vertaling van P. Huisinga Bakker herdrukt te Amsterdam, bij F. Houttuin en P. Meyer, 1761. Citaat aldaar p. 16. Huisinga Bakker geeft de aangehaalde regels aldus weer:

(‘Waarom verwt de schaamte uw wangen? 'k zing hier van een' zuivren gloed;)
Van een hemelsche Godesse, wie men straffloos hulde doet;
De andre Venus, eene onkuische, pryst myn eerbare Zangster niet.

Zonder U [Venus] wordt niets bevalligs, niets gezegd, dat geestig luidt;
Gy alleen deelt den Poëeten Pindus eerlaurieren uit.’

De voorstelling van de liefde in twee vormen, gesymboliseerd door *'Αφροδιτη Ουρανια* en *'Αφροδιτη Πανδημος* is zeer gewoon bij de neo-platonisten (bijv. Marsilio Ficino: *De duobus amoris generibus ac de Duplici Venere*, in zijn *Convito*, een kommentaar op Plato's *Symposium* waar dit onderscheid op teruggaat). *'Αφροδιτη Ουρανια* or Venus Coelestis, that is, the celestial Venus, is the daughter of Uranius and has no mother, which means that she belongs in an entirely immaterial sphere ... She dwells in the highest, supercelestial zone of the universe... The other Venus *'Αφροδιτη Πανδημος* or Venus Vulgaris is the daughter of Zeus-Jupiter and Dione-Juno". Zij is de aardse of liever de natuurlijke Venus. (Erwin Panofsky, *Studies in iconology. Humanistic themes in the art of the Renaissance*, New York 1962, p. 142).

1. Aan Fillis (1) * 1.

*And'ren roepen vrij den invloed
 der verdichte Klio in; 2
 Gij, ô Fillis, zijt mijn dichtgeest
 tot een waare Zanggodin! 4
 5 Zoo 'er in mijn ted're zangen 5
 hier of gindsch een vonkje leeft,*

* De cijfers tussen haakjes geven de paginering aan in het oorspronkelijke werk.

1. *Aan Fillis*. In de griekse mythologie was Phyllis de dochter van de Thracische koning Phylleus (volgens andere lezing: van koning Sithon). Haar minnaar Demophoön, zoon van Theseus, verliet haar maar beloofde binnen zekere tijd terug te keren. Hij kwam echter niet, terwijl Phyllis negenmaal naar de kust afdaalde om naar hem uit te kijken en tenslotte wegwijnde van liefdesverdriet. Uit medelijden zouden de goden haar toen in een amandelboom (grieks: phulla) hebben veranderd, aldus Ovidius, *Heroides II*. Zie Pauly-Wissowa XX, 1, S. 1021-1024. In de pastorale en minnepoëzie komt de meisjesnaam Phyllis of Fillis zeer veel voor, bijv. Anakreon, nr. 29; Vergilius, *Eclog.* II, III, VII; Gessners roman *Daphnis*; Poots *Genadebeê aan Fillis*; in Higts lentezang, bij Gleim en Ramler. Bellamy noemde Francina Baane voor het eerst *Fillis* in zijn uit december 1779 daterende gedicht *De dichter aan de Liefde*; voordien gaf hij haar de naam *Roosje* (Nijland I, p. 41).
2. *verdichte Klio*: gefingeerde Klio (in tegenstelling tot zijn 'waare Zanggodin' Fillis uit vs. 4). Klio is in de griekse mythologie een van de negen muzen, dochters van Zeus en Mnemosyne. Aanvankelijk vormen zij een ongedifferentieerd koor, maar in de hellenistische tijd gaat men aan elk hunner een speciale functie toedenken. Klio wordt dan beschouwd als de muze van het epos en de geschiedschrijving. Zie B.A. van Groningen, *De Muzen*, in: *Akademiedagen IV*, Amsterdam 1951, p. 153-168; over hun literaire betekenis Ernst Robert Curtius, *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*⁶, Bern 1967, hfdst. 13; vooral echter Walter F. Otto, *Die Musen und der göttliche Ursprung des Singens und Sagens*², Düsseldorf-Köln 1956. In Bellamy's woorden bespeuren we reeds de doorbraak van de eigen realiteit in de fiktieve werkelijkheid van het gedicht.
4. *Zanggodin*: muze.
5. *ted're* (cf. ook *tederlievend* in vs. 10 en *allerteêrste* in vs. 19): in deze tot driemaal toe gebruikte aanduiding manifesteert zich al iets van de preromantische gevoeligheid.

- 't Is een vonkje, dat zyn' oorsprong
 in uw glansrijke oogen heeft.⁷⁻⁸
 Zoete kuschjes, die uw mondje
 10 mij zo tederlievend gaf,
 Maalde ik, naar mijn zwak vermogen,¹¹
 op mijn dichtpaneelen af.
 Ja, uw liefde, schoone Fillis,
 heeft mijn dichtpenceel bestuurt,
 15 En mijn' schier verdoofden Zanglust
 door uw lonkjes aangevuurt.
 Ik ontleende van uw liefde
 al mijn' wellust, al mijn vreugd;¹⁸
 Doch, mijn allerteêrste Zangen
 20 zijn eenstemmig met de deugd.
 Zou mijn Zang de deugd ontëeren?
 ô! dan zong ik u tot hoon!
 Neen! uw deugdzaam hart, mijn Fillis
 eischt een' kuisschen liefdetoon.
 25 Neem myn zangen, dierbaar meisje,
 'k wij ze aan u, mijn Zanggodin!
 't Zyn de bloempjes uwer Liefde
 en de blijken mijner min.

- 7-8 Het oog van de geliefde als inspiratiebron der poëzie is een typisch petrarkistische voorstellingswijze. We vinden haar bijv. in de *Ocelli* van Janus Lernutius uit Brugge (1545-1619), nagevolgd door Daniel Jonctys in zijn *Roseliins Oochies*, Dordrecht 1639; cf. over beide bundels een artikel van A.P. Braakhuis in *NTg*. 45 (1952), p. 147-156; en in *Handelingen Koninkl. Zuidned. Maatsch. voor Taal- en Letterk. en Gesch.* XIX (1965), p. 23-25.
- 11 *Maalde*: schilderde (cf. ook *dichtpaneelen* in vs. 12, *dichtpenceel* in vs. 14 en nr. 7, vs. 1). De vergelijking van het dichten als een schilderen met woorden houdt verband met het horatiaanse 'ut pictura poesis' = een gedicht is als een schilderij (*De arte poetica*, vs. 361). Zie voor deze tot dogma verheven uitspraak de studies van William G. Howard in *PMLA*. 24 (1909), p. 46-123; Cicely Davies in *The Modern Language Review* 30 (1935), p. 159-169 en Rensselaer W. Lee in *The Art Bulletin* 22 (1940), speciaal p. 223-235 - alle onder de titel *Ut Pictura Poesis*.
- 18 *wellust*: vreugde (zonder de ongunstige betekenis die het woord thans aankleeft).

2. Aan mijne lier (3) ²

Mijn lier, 'k heb u welêer besnaard, ¹⁻³
 Om voor mijn Vaderland te zingen;
 Ik zong van Bato's heldenâart, ³
 Maar - dit deedt fluks uw snaaren springen. ⁴

- 5 Ik sloeg beschaamd mijne oogen neêr,
 En spande op nieuw de dunne snaaren.
 Ik zong - maar, ach! ook deze keer
 Is mij dezelfde ramp weêrvaaren.

2. *Aan mijne lier*. Geschreven in vierjambische verzen met gekruist rijm. Volgens Nijland I, p. 127 'doet de inhoud denken aan de Ie Ode van Anakreon' (Anakreontea, nr. 1). Ter vergelijking citeer ik deze ode in de vertaling van Meerwaldt, p. 16:

De hoofdige lier

Ik wil de Atreiden zingen
 Ik brengen Kadmos prijs,
 Maar cither, niet te dwingen,
 Zij zingt minnewijs.

Korts, wisslend al mijn snaren,
 Ja, heel mijn speeltuig, zong 'k
 Van Herkles' kampgevaren...
 Spel van minne klonk.

Voor goed dan, al gij sagen,
 Gij helden al, vaarwel;
Mijn lier wil eenmaal dragen
 Enkel minnespel.

We vinden dit anakreontisch motief ook bij Poot in zijn *Gestuit voornemen des dichters (Minnezangen)*, ed. C.M. Geerars, Zwolle 1964, p. 53). Bellamy verbindt het echter met een andere voorstelling, namelijk van de inspiratie door de Liefdegod die de dichter het beeld van zijn meisje voor ogen tovert. Anakreontisch is weer wèl het omkranste hoofd in vs. 31-32.

- 1-3 Deze regels zijn in zoverre misleidend, dat ze de indruk wekken als zou Bellamy nu gebroken hebben met zijn verleden van patriottisch dichter. Hij werkte echter ook in de Utrechtse periode (tot 18 oktober 1783) nog volop mee aan het Patriottisch weekblad *De Post van den Neder-Rhijn*. Zijn bundel *Vaderlandsche Gezangen* verscheen pas in december 1783.
- 3 *Bato*: legendarische stamvader der Batavieren; titelheld van Hoofts bekende tragedie; hier metonymisch voor 'het Bataafse volk', de nederlanders.
- 4 *fluks*: aanstonds.

Toen heb ik u, mijn lieve Lier,
 10 Mistroostig aan den wand gehangen.
 De droefheid bluschte 't edelst vier -
 'k Was wars van forsche heldenzangen.¹²

Zoo snelden dag aan dag voorbij;
 Geen eerezucht kon mijn ijver wekken.
 15 Geen roem van heldenpoëzij
 Kon mij uit mijnen sluimer wekken.

Maar, toen ik in dien donk'ren nacht
 Van lusteloosheid lag verzonken,
 Deedt mij een Godheid onverwacht¹⁹
 20 Op nieuw in edel vuur ontvonken.

De Liefde bragt het minlijkst beeld,
 Den roem der schoonheid voor mijne oogen.
 Straks door dien zuiv'ren glans gestreeld,²³
 Werd ik in zanglust opgetogen.

25 Toen greep ik u, mijn lieve Lier,
 En spande uw vaak gesprongen koorden.²⁶
 De Liefde gaf mijn zangen zwier,
 Gaf kracht en luister aan mijn woorden.

Mijn Speeltuig, nu zult gij voordaan
 30 Alleen ter eer van Fillis klinken;
 Terwijl een krans van mirteblaên³¹
 Altoos om mijne kruin zal blinken!

12 *wars*: afkerig.

19 *een Godheid*: Cupido, cf. vs. 21 en nr. 3, vs. 20.

23 *straks*: weldra.

26 *koorden*: snaren.

31 *mirteblaên*: de zgn. *myrtus communis* is een altijd groene heester, vooral groeiend aan de kust der Middellandse zee. Het fraaie loof werd bij feestelijke gelegenheden gebruikt om het hoofd te bekransen. De mirte is (evenals de roos) om zijn liefdewekkende geur aan Venus gewijd; cf. Pauly-Wissowa XVI, 1, S. 1171-1183. Overigens is in de anacreontea gewoonlijk sprake van een rozenkrans.

3. Aan een' wijsgeer (5) ³.

- Ai zeg, gij stugge Wijsgeer,
 Wat smaalt gij op mijn zangen
 En noemt hen laffe dwaasheid?
 Ik zing alleen van Liefde,
 5 Van Fillis vriendlijke oogjes,
 Van ted're minnekuschjes,
 En is dit laffe dwaasheid?
 Zwijg stil, gij stugge Wijsgeer,
 Natuur gaf u geen harte,
 10 Geen tedervoelend harte, ⁹⁻¹⁰
 Gij kent geen zoete liefde.
 U heeft geen jonge schoonheid,
 Met tederlagchende oogjes,
 Den boezem ooit doen gloeien.
 15 Van de allerzoetste vreugde:
 Beminnen en bemind te zijn,
 Hadt nooit uw ziel een denkbeeld.
 Ai, zwijgt toch stugge Wijsgeer,
 Of - 'k zweer 't bij Fillis oogen -!
 20 Of 'k zal der groote Liefde ²⁰
 Van uwe trotschheid klaagen,
 En dan - dan moogt gij beven!!

3. *Aan een' wijsgeer*. Anacreontisch naar vorm (rijmloos, driejambisch, zonder strofische geleiding) en inhoud. Voor het motief van de pedante stoïcijn, wiens gevoelloosheid bespottelijk wordt gemaakt, zie de inleiding, p. XV. We vinden dit motief ook in nr. 54.
 9-10 Uitbreidende herhaling; cf. inleiding, p. XXVI.
 20 *der groote Liefde*: aan de grote Liefde. *WNT*. VIII, 2e st., 2075, kent *Liefde* 'als naam voor den minnegod Cupido'; cf. ook nr. 2, vs. 21.

4. Het triumflied (6) ⁴

- ‘Triumf! ik ben onkwetsbaar! ¹
 Ik zag wel honderd schoonen,
 En geen van al die schoonen
 Kon mij het hart verwinnen!
- 5 Ik zag haar stout in de oogen, ⁵
 En spotte met haar lonken.
 't Is al vergeefs, ô schoonen!
 Triumf! ik ben onkwetsbaar!’
 Dus zong ik, en een meisje
- 10 Sprong onverwacht ten voorschijn,
 Zij lagchte en sprak: gij stoute!
 Wat durft ge u toch vermeten? -
 ô Hemel! welk een meisje!
 Zij hadt iets in heur oogen,
- 15 Iets toov'rends in heur oogen.
 Hoe driftig sloeg mij 't harte!
 Ik riep: ik ben verwonnen,
 Want onder al de schoonen
 Was zulk een meisje als gij niet!

5. De liefde (7)

De teêrste hartstogt, die 't genoegen
 Der stervelingen 't meest vergroot,
 Staat immer voor het nijpend wroegen
 Der redelooze kwelling bloot.

4. *Het triumflied*. Bevat hetzelfde motief als *De verwonnen Filosoof* (nr. 54), met dit verschil dat daar de anecdote geheel geobjectiveerd is, terwijl nr. 4 de overwinning op het eigen stoïcisme verhaalt.
- 1 *Triumf!*: *WNT*. XVII, 2887, geeft geen ouder voorbeeld van dit woord als zelfstandige uitroep dan juist Bellamy. *Io triumphe* is de traditionele vreugdekreet van het publiek bij de triomftocht van een romeins veldheer; cf. Pauly-Wissowa VII, A I, S. 502. In het verwante nr. 54 gebruikt Bellamy dienovereenkomstig het beeld van de ‘trotsche zegekar’ der Liefde, waarachter de liefdesslaaf zit vastgebonden.
- 5 *stout*: stoutmoedig, onvervaard.

- 5 Vrees, moeite en agterdogt bespringen,⁵
 Met felle woede, 't minnend hart.
 Al vaak zijn kleene beuzelingen
 De bronnen van de grootste smart.
- Somts zwijgt de spreekendste bewustheid,⁹
- 10 Wanneer de vrees heur stem verheft.
 Daar 't hart, gefoold door ongerustheid,¹¹
 Zijn eigen toestand niet beseft.
- De Liefde, tuk op veinzerijen,
 Die zij zich zelf te ontveinzen tragt,
- 15 Heeft zich al menigwerf in lijën,¹⁵
 Door schuldelooze list, gebragt.
- ô! Mogt ik iets den hemel smeeken!
 Ik vroeg niet dwaas om rang of schat;
 Maar, om een min, die voor het steeken
- 20 Der kwelling niets te vreezen hadt.

6. Mijn lier (8)⁶

- 'k Speelde in schaëuw der olmenbladen,¹
 op mijn Lier, een vrolijk lied,
 Doch ik zag het minnegoodje,³
 bij mij in de struiken, niet.

- 5 *moeite*: ruzie; cf. *WNT*. IX, 956.
 9 *de spreekendste bewustheid*: het overtuigendst beseft;
 11 *gefoold*: gefolterd.
 15 *in lijën*: in ellende; cf. *WNT*. VIII, 2e st., 2214, onder *in lijden brengen*.
 6. *Mijn lier*. Anakreontisch naar vorm en inhoud; geschreven in zeventrocheïsche rijmende regels (zie bijlage III), maar later gedrukt in verzen van afwisselend vier en drie trocheeën, waarbij alleen de even regels op elkaar rijmen. De afwezigheid van strofenbouw is echter maar schijn, want na iedere vier regels ligt een diepe syntaktische grens. Aan het eind van het gedicht vinden we weer het uit nr. 2 bekende motief van de 'weerbarstige lier' die enkel minnespel wil laten horen.
- 1 Het olmenbosje is voor Bellamy wat voor Feith het dennebos is: locus amoenus bij uitstek; zie *GmJ.*, nr. 6, vs. 1; nr. 14, vs. 13; nr. 15, vs. 9; nr. 36, vs. 18; *Gez.*, p. 29, 48. In de emblematiek treedt de door wingerdranken omgroeide olm vaak op als zinnebeeld van trouwe verbondenheid, speciaal van de huwelijksband. Deze topos vindt zijn oorsprong bij Catullus, c. LXII; als embleem onder de titel 'Amicitia etiam post mortem durans' bij Alciati; ook in *Basium I* van Janus Secundus. Zie Peter Demetz, *The Elm and the Vine: Notes toward the history of a marriage topos*, in *PMLA*. LXXIII (1958), p. 525-532. Bij Bellamy vinden we echter nimmer die combinatie olm-wingerd.
- 3 *het minnegoodje*: Cupido.

- 5 Arme Dichter, is dat spelen!
 riep de jongen schaatrend uit.
 Koom, ik zal uw lier eens stellen,
 want zy geeft een valsch geluid.
 'k Gaf den knaap mijn speeltuig over.
- 10 't Wichtje zet zich bij mij neêr,
 Maar deedt al mijn snaaren springen.
 Jongen, riep ik: geef 't mij weêr!
 Doch hij zei; ik zal 't herstellen!
 snaaren heb ik, schoon en goed,
- 15 Wil ik ze op uw speeltuig spannen?...
 ô! zij klinken eêl en zoet!
 IJllings smeedt hij de oude koorden,¹⁷
 vol verachting, tegen de aard.
 En, in weinig oogenblikken,
- 20 hadt hij mijne lier besnaard.
 Dichter, speel nu eens een liedje!
 sprak hij. - 'k Nam terstond mijn lier,
 En begon den lof der vrijheid,
 doch mijn zang hadt kragt, noch zwier,
- 25 'Wichtje, is dit mijn lier nu stellen!
 'zij geeft staag een' valschen toon' ...
 't Is maar, zei de looze jongen,
 dat gij 't nog niet zijt gewoon.
 Zij zal straks wel beter klinken;²⁹
- 30 speel eens van het zoet der min;
 Hoe ik, met mijn kleene handjes,
 sterke mannen overwin.
 Speel van Fillis, van de vonkjes,
 die zij uit heur oogjes schiet;³³⁻³⁴
- 35 Want voor laager soort van zangen
 schonk ik u die snaaren niet.
 'k Deed gelijk het wichtje zeide;
 'k zong van Fillis schoone leên.
 En mijn snaaren - welk een wonder!
- 40 klonken beter dan voorheên.

17 *koorden*: snaren.

29 *straks*: weldra.

33-34 :het bekende petrarkistische motief van het vonkenschietend vrouwenoog, tevens bron van dichtelijke inspiratie; cf. nr. 1, vs. 6-7.

Wis, mijn speeltuig heeft iets wonders!
 iets mij onbegrijpelijk in,⁴¹⁻⁴²
 Want het geeft geen zuivre toonen,
 dan voor Fillis en de min.

7. Fillis (10)⁷

- ô Liefde! stier gij mijn penseel
 Om 't beeld van Fillis aftemaalen,¹⁻²
 Dan zal mijn nedrig dichttafreel
 Met de eer der jonge schoonen praalen.
- 5 Mijn Fillis heeft een gul gelaat,⁵
 Dat, met zijn vriendelijke trekken,
 Den vuigen nijd, den stuggen haat⁷
 Tot rede en menschlijkheid kan wekken.
 Heur statig voorhoofd, rond en hoog,⁹
- 10 Dat edel sieraad voor de vrouwen,
 Vertoont, op zijnen zagten boog,
 Den zetel van het blank vertrouwen.
 Heur tintlend oog is helder bruin,
 En schenkt mijn hart een blijder leven:
- 15 Zijn aanblik zou het norsch arduin -¹⁵
 Gevoel aan 't kille marmer geven!¹⁵⁻¹⁶
 Heur kaakjes, waar de vreugd op lagcht,
 Zijn juist versierd met flauwe bloosjes,¹⁸
 En zijn zoo welgevuld en zagt
- 20 Als pasontsloten lenteroosjes.

41-42 *heeft ... in:* bevat.

7. *Fillis*. Geschreven in vierjambische regels met gekruist rijm. Hoewel typografisch niet in kwatrijnen verdeeld, ligt er telkens na de vierde regel een diepe syntaktische grens, zodat dit gedicht in formeel opzicht vrij traditioneel is, iets wat in versterkte mate geldt voor de hier gegeven idealiserende beschrijving van de geliefde.

1-2 zie voor het dichterlijk penseel de aantekening bij nr. 1, vs. 11.

5 *gul*: openharig; cf. *WNT*. V, 1240, onder *b*.

7 *vuig*: gemeen.

9 Het hoog-ronde voorhoofd vinden we ook in het idealiserend vrouwenportret van de renaissance-schilders. Zie bijv. *Drie eeuwen portret in Nederland* (catalogus Rijksmuseum Amsterdam 1952), afb. 3.

15 *arduin*: hardsteen, blauwgrijs van kleur.

15-16 De zinsconstructie houdt hier het midden tussen chiasme en apokoinou.

18 *juist*: precies zoals het zijn moet.

- Heur lipjes doen het schoonst koraal,
 Voor hunne schoone verw verbleeken.²²
 Zij kunnen, door de zoetste taal,
 De rust in 't woelend harte spreken.
- 25 Heur borst, door zedigheit bedekt,
 Doet mijn begeerten hevig blaaken,
 Om, door verbeelding opgewekt,
 Dien troon der wellust aan te raaken.²⁸
 Voorts is mijn Fillis schoon van leest.²⁹
- 30 Doch al de schoonheid van haar leden
 Wijkt voor haar' lieven zagten geest,
 In luister van bekoorlijkheden.³⁰⁻³²
 Het vuur van haar doordringend oog
 Doet mij den jongen boezem gloeïen,
- 35 Doch weet, stijgt mijne vlam te hoog,
 Met éenen wenk die drift te boeïen.
 Mijn Fillis, wen de wellust lagcht,³⁷ *wellust*: hier wèl in de thans geldende ongunstige betekenis.
 Blijft aan den hals der deugde hangen.
 Haar rede stilt de woeste klagt
- 40 Van 't al te vuurig minverlangen.
 Mijn Fillis kan de dartelheid
 Aan 't snoer der eerbare liefde binden.
 De weelde, schoon zij streelt en vleit,
 Zal nooit heur waakend oog verblinden.
- 45 Zoo schoon is Fillis groot gemoed;
 Zoo wijs, zoo edel is haar denken,
 Dat, daar de min haar hulde doet,⁴⁷
 De drift gehoorzaamt op haar wenken.
 Mijn Lier, volg Fillis voorbeeld na;
- 50 Wil ted're minnelustjes wekken!
 Doch, dat u nooit een toon ontgaa,
 Die 't schoon der deugde zou bevlecken!

22 *verw*: kleur.

28 *wellust*: genot (niet in ongunstige zin).

29 *leest*: gestalte.

30-32 Lichaamsschoonheid die slechts overtroffen wordt door de deugd van de geliefde vormt een stereotiep petrarkistisch motief; cf. bijv. Hoofts bekende *Sang* 'voochdesse van mijn siel...'

37 *wen*: wanneer.

47 *daar*: terwyl.

8. Aan Fillis (13)⁸

- Gij zult mijn liefste Fillis,
 Gij zult mij dan verlaaten,
 En ik mag u niet volgen!...³
 Maar, in den stillen avond,
 5 Wanneer ge in luwen lommer⁵
 Van dikgetakte boomen,
 Langs groene paadjes wandeld,
 Dan zult gij, waardste Fillis,
 Een zagt en suissend windje
 10 In 't ritslend loover hooren;
 Dit windje zal uw wangen,
 Uw zagte en lieve wangen,
 Met stillen eerbied kusschen.
 Mijn Fillis, deze windjes
 15 Zijn stille liefdezugtjes,
 Die 'k om uw droevig afzijn,¹⁶
 In eenzaamheid zal zugten.
 Zoo vaak, mijn schoone Fillis,
 Zoo vaak uw lieve wangen
 20 Dan zulk een windje voelen
 Moet ge aan uw' minnaar denken!
 Hoe dikwijls zal ik zugten!

8. *Aan Fillis*. De rijmloze drijambische verzen van dit gedicht vertonen een opvallende parallelle, doordat 17 van de 22 regels, veelal aan het eind, een bnw.-znw.-combinatie bevatten ('liefste Fillis' etc.).

3 Men lette op de sterk emphatische interpunctie, een Feith waardig!

5 *luwen*: tegen zon en wind beschuttend.

lommer: de eigenlijke betekenis *schaduw*, *beschutting* wordt dikwijls in dichterlijke taal - en zo hier - foutief gebruikt (door verwarring met *lover*; cf. vs. 10) in de zin van *gebladerte*. Zie *WNT*. VIII, 2e st., 2657.

16 *afzijn*: afwezigheid.

9. Het vertrek van Fillis (14)

- Wat 's dit? - na zo veel blijde dagen
 Kleedt zich de lucht in aaklig zwart! -
 Zou wel het dampgewest, getroffen door mijn klaagen,³
 Ook deelen in mijn smart? -
 5 Ja! met mijn grievend leed bewogen,
 Sluit thans de zon heur blinkende oogen,
 En trekt een somber treurkleed aan.
 Natuur, met traanen op de wangen,
 Ziet al de vreugd van mijn gezangen,
 10 Mijn lieve Fillis heenen gaan!
 Maar, wil uw droefheid toch betoomen!
 Borst met geen bulderend geluid,
 In akelige klagten uit!
 Gij zoudt de ligtöntroerde stroomen
 15 Verschrikken, en die droefheid zou
 Welligt dan oorzaak zijn van een' veel zwaarder rouw.
 ô Neen, Natuur! een enkel zuchtje
 Ontglippe aan uw beklemd gemoed!
 Zoo voere een zagt en lieflijk luchtje
 20 Mijn Fillis langs den zouten vloed!
 Zoo moge zij, door stille baaren,
 Gerust en veilig overvaaren!

10. Aan Fillis (15)

- Hoe ver, mijn lieve Fillis,
 Hoe ver van u verwijderd
 Moet thans uw minnaar zugten!
 Ach! waarom zijn de liefde
 5 En 't noodlot niet eenstemmig!
 Verrukkingvol gedenk ik⁶
 Nog aan die blijde stonden,
 Waar in ik, trots het noodlot,
 Bij u, mijn schoone Fillis,
 10 Het zoet der Liefde smaakte.

3 *dampgewest*: dampkring.

6 *Verrukkingvol*: germanisme?

- Ach! waar zijn nu die stonden!
't Herdenken: 'k was gelukkig!
Maakt dubbel ongelukkig.
In 't kriecken van den morgen ¹³⁻¹⁴
- 15 Verlaat ik 't logge bed reeds ¹⁵
En denk aan u mijn Fillis!
'k Blijf op mijn stille kamer
Tot aan den sombren avond
Steeds peinzend aan mijn Fillis!
- 20 Straks spreidt de nagt zijn vleugels ²⁰
Om 't halve rond der waereld,
De slaap sluit aller oogen
Maar ik alleen blijf waaken!
Bij 't flauw en somber kaarslicht
- 25 Herdenkt mijn ziel de vreugden,
Die zij welëer gevoelde!
Een enkle van die vreugden;
Een kuschje van uw lippen,
Een blikje van uw oogen,
- 30 Zou thans, mijn dierbre Fillis,
Mij hoogst gelukkig maaken!

- 13-14 De hier uitgesproken gedachte wijkt sterk af van het levensgevoel in de Anakreontea, waar de overweging: 'eenmaal genoten geluk is onvervreemdbaar bezit' elke gedachte aan een toekomstig derven van dit genot onderdrukt. Cf. bijv. volgend citaat (Meerwaldt, p. 40):

Wanneer ik leeg de beker,
Win ik deze éne baat mij,
Gewin, dat dood ook laat mij
Bij aller gang, in 't niet.

- In een aantekening bij deze passage herinnert Meerwaldt aan een inscriptie op het graf van Sardanapalus, luidend: 'Alleen het genoten hebben kan de dood U niet ontnemen'.
- 15 't logge bed: z.g. indirect gebruik, gelijk in 'een luie stoel' e.d.; zie C.G.N. de Vooy, *Nederlandse spraakkunst*⁶, Groningen 1963, p. 61, 165, 167.
- 20 Straks: weldra.
De Nacht (*Nyx*) wordt in de klassieke mythologie voorgesteld als een in het zwart geklede vrouwengestalte, voorzien van zwarte vlerken waarmee ze de wereld bedekt; zie Pauly-Wissowa XVII, 2, S. 1663.

11. Aan de maane (17)^{11.}

Schoone maan, zeg, ziet gij heden,
 daar gij 't halve rond bespied,²
 Schoone maan, zeg, ziet gij heden
 mijn geliefde Fillis niet?
 5 Ja, gij ziet haar, want geen wolkje
 dekt uw helderblinkend oog;
 Gij kunt onverhinderd tuuren
 van den hoogen starrenboog.
 Onverhinderd! ach! wat zeg ik?...⁹
 10 dak of vengster zal misschien¹⁰

11. *Aan de maane*. Een van de poëtische hoogtepunten uit deze bundel; als zodanig dan ook zeer geprezen door o.a. J. Kinker en Willem de Clercq. Het melodieus, lyrisch karakter is mede een gevolg van de klankrijkdom (cf. vs. 7/8), de trocheïsche regelmaat en vooral van het gedurig herhalen van woorden, regels en eenmaal zelfs (met lichte variatie) van een hele strofe. Geen wonder dat dit in de zomer van 1780 ontstane gedicht spoedig tot volkslied geadopteerd werd. In de tweede druk van *GmJ.* uit 1790 was *Aan de Maane* voorzien van een door J.D. Diemer gekomponeerde zangwijs. Toch schijnen de volksliedbewerkingen hun populariteit hoofdzakelijk te danken aan 19e-eeuwse duitse melodieën. Zie hierover het art. van Tj.W.R. de Haan, *Liederen van Jacobus Bellamy*. Volgens hem vindt men in nr. 11 'een-en-al de tedere maankultus, die de preromantiek zo zeer karakterizeert' (p. 160). Vergelijken we het gedicht echter met nr. 40, dan constateren we toch een aanzienlijk verschil in toon. Laatstgenoemd maangedicht met zijn sakraal karakter kan inderdaad kenmerkend heten voor de preromantische maangevoeligheid; nr. 11 daarentegen is veeleer speels-bevallig en hoort daarom thuis in de wereld van het rococo.

2 *daar*: terwijnl.

9 Zelfcorrectie (*correctio*), d.i. 'die Verbesserung einer eigenen Äusserung, die als unpassend vom Redner selbst erkannt wird oder vom Publikum vielleicht als unpassend angesehen werden könnte.' (Heinrich Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, München 1960, §§ 784-786).

10 *vengster*: gevelariseerde vorm van *venster* die reeds in het mnl. voorkomt; volgens *Ts.* 57 (1938), p. 28, gold in het 18e-eeuwse Den Haag *vengster* geenszins als plat maar zelfs als beter dan de ongevelariseerde vorm.

- U, ô Nachtvorstin, beletten,¹¹
 om mijn' levenslust te zien.¹²
 Nijdig dak, afgunstig vengster!¹³
 laat het oog der zuivre maan
- 15 Door uw digtgevoegde reeten
 Bij mijn lieve Fillis gaan!
 Maar, zoo gij, ô lust des Hemels,
 mijn bevallig meisje ziet,
 Zeg dan dat heur trouwe minnaar
- 20 Haar zijn ted're groete biedt.
 Zeg, met een verhelderd blikje,
 door een' schitterender gloed,
 Schoone Fillis, 't is uw minnaar,
 die u door mijn stralen groet.²³⁻²⁴
- 25 Nachtverlichtster, stiltekweekster,
 ziet gij mijne Fillis nu?
 Mooglijk ziet zij, tederdenkend
 aan heur minnaar, thans op u!²⁷⁻²⁸
 Mooglijk denkt zij, opwaards ziende;

- 11 *Nachtvorstin*: als benaming voor de maan ook bij Bilderdijk en Helmers (*WNT*. IX, 1149). Het gedicht bevat verderop nog vijf omschrijvingen (perifrasen), nl. *lust des Hemels* (vs. 17), *Nachtverlichtster*, *stiltekweekster* (vs. 25) en *Hemeldogter*, *wellustwekster* (vs. 37). Een dergelijke reeks van omschrijvende aansprekingen is een geliefd stijlprocédé bij renaissance-dichters. Jac. Smit, *Driemaal Huygens*, Assen 1966, p. 50-55; 75-79, noemt enkele vbb., onder andere Huygens' *Voorhout*, vs. 410-424 met 28 achter elkaar geplaatste zonomschrijvingen. Daniel Heinsius roept, op het voetspoor van Ronsard, in zijn *Lof-Sanck van Bacchus* deze god aan met een stortvloed van omschrijvende benamingen (vs. 609 vv.). Aanvankelijk, bij de invocatio van een antieke god, beoogt deze aanspreekwijze een hiëratische sfeer op te roepen, waarbij alle facetten van het goddelijk wezen tot hun recht kunnen komen (cf. thans nog de titels van vorst of vorstin in officiële stukken). Bij de renaissance-dichters heeft de opeenstapeling van bijnamen vaak een komische bedoeling.
- 12 *mijn' levenslust*: nl. Fillis; cf. ook nr. 21, vs. 17.
- 13 *Nijdig*: jaloers (germanisme; cf. het duitse *neidisch*).
- 23-24 De maan treedt in het volkslied dikwijls op als liefdesbode. De Haan, p. 161, geeft enkele (duitse) voorbeelden.
- 27-28 *ziet...op*: kijkt naar; 27 en 29 chiasmische parallelle.

- 30 daar gij 't halve rond bespied,
 Schoone maan, zeg, ziet gij heden
 mijn' geliefden Damon niet?³²
 Mooglijk zendt zij ook een zugtje
 van verlangen naar mij heen.
- 35 Vang dit zugtje, schiet het weder
 met uw stralen mij beneên!³⁶
 Hemeldogter, wellustwekster,³⁷
 blijf ons beider ooglijn,³⁸
 En laat uw vergulde stralen
- 40 immer onze boden zijn!

12. Aan Fillis (19)^{12.}

- Hoe bleef ik met mijn' mond aan uwe lipjes hangen,
 Toen 't lief en teder Ja u stamelend ontgleedt!
 Ik hield verrukkingvol, u in mijn' arm gevangen,³
 En zwoer, op uwen mond, den staatelijksten eed.⁴
- 5 Ik zwoer, dat ik altoos voor u alleen zou leven,
 Dat nooit een and're min zou vatten op mijn hart.⁶
 Wordt ooit mijn ted're ziel tot andre min gedreven,
 Zoo drukk' de Hemel mij met de allerzwaarste smart!

32 *Damon*: traditionele herdersnaam in pastorale en minnepoëzie; komt reeds voor in de derde en achtste *Ecloga* van Vergilius.

36 *mij*: naar mij.

37 *Hemeldogter*: niet in *WNT*; *wellustwekster*: *wellust* hier in de betekenis van 'genoegen'.

38 *ooglijn*: samenstelling van *oog* en *lijn* (richting); betekent letterlijk: richting die de ogen volgen; vandaar ook *gedragslijn*, *richtsnoer*; cf. *WNT*. X, 2305, dat spreekt van 'een ongemeen woord' en slechts twee bewijsplaatsen bij Kinker en Immerzeel (begin 19e eeuw) vermeldt. De Haan, p. 163, vat *ooglijn* hier m.i. ten onrechte op als 'oogappel, lieveling (letterlijk: oogje).'

12. *Aan Fillis*. Eerder gepubliceerd in het *Taal- Dicht- en Letterkundig Kabinet* I (Amsteldam 1781), p. 257-258, van G. Brender à Brandis. Het enige geheel in alexandrijnen geschreven gedicht uit deze bundel; herinnert volgens Kalff, VI, p. 224, aan Poot. Misschien doelt hij op Poots sonnet *Herdenking (Minnezangen)*, ed. C.M. Geerars, Zwolle 1964, p. 52), waar inderdaad een verwante toon hoorbaar is. Vgl. bijv. vs. 7: 'Och! hoe was in dien nacht myn brandigh hart te moe!' Van navolging door Bellamy is echter geen sprake.

3 *verrukkingvol*: germanisme?

4 *staatelijksten*: plechtigste.

6 *vatten*: vat krijgen.

- Zoo sprak ik; en gij laagte aan mijne borst gezegen,
 10 En lispde tederlijk: 'ik zal ook de uwe zijn! - ¹⁰
 'Wordt immer mij het hart tot andre min genegen,
 'Zo grieve de Hemel mij met de allerfelste pijn!
- Nu was natuur verblijd; - de maan schoot heller stralen,
 En zangster Filomeel zong heur verrukkend lied. ¹⁴
 15 Men zag de star der min in al heur schoonheid pralen. - ¹⁵
 Wij hadden, op dien stond, geen denkbeeld van verdriet.
 Een lieflijk windje kwam, en voerde op zijne vlerken,
 Onze eeden voor den troon des Scheppers van 't heeläl. -
 De Godheid was veruoegt, - en 's hemels ruime perken ¹⁹
 20 Weêrgalmden op den klank van 't juichend vreugdgeschal!

- Zoo heilig is de band, ô wellust mijner jeugde, ²¹
 Die ons voor 's Hemels oog, zoo naauw verëenigt heeft.
 Dat zij het Engendom verrukt in zuivre vreugde,
 Genoegen aan den God der reine liefde geeft.
 25 Dat dan de dolle dwang op onze liefde woede;
 De deugd spreekt in ons hart, en billijkt onze min.
 De Godheid staat ons bij, zij neemt ons in heur hoede,
 En stort ons kloppend hart standvaste trouwheid in.
 En, schoon het onzer min niet altoos mag gebeuren
 30 Een' vrijën ademtocht te geven aan het hart;
 Wat nood! - wij minnen toch! laat ons niet angstig treuren;
 De droefheid geeft alleen maar voedsel aan de smart.
 Het heilig liefdevuur, in onze borst aan 't blaaken,
 Wordt, door oprechte trouw, gestadig aangevuurd.

10 *lispde*: lispelde, fluisterde.

14 *Filomeel*: dichtelijke benaming voor de nachtegaal. In de griekse mythologie is *Philomela* ('de zangminnende') een Atheense koningsdochter, die door Tereus - de gemaal van haar zuster Prokne - werd onteerd; hij sneed haar tevens de tong af, maar zij verried de schanddaad toch door middel van een zelfgeweven kleed dat zij Prokne toezond. Prokne zette daarop uit wraak aan Tereus hun eigen zoon Itys als maaltijd voor. Toen Tereus de vrouwen achtervolgde, werd Philomela door de goden in een nachtegaal veranderd; zie Pauly-Wissowa XIX, 2, S. 2515-2520; cf. voor het motief van de treurende nachtegaal nr. 15, vs. 10.

15 *de star der min*: de planeet Venus.

19 *veruoegt*: tevreden (d.w.z. Hij stemde in met de liefdestrouw die Fillis en de dichter elkaar beloofden).

21 *jeugde*: ongebruikelijke en foutieve buigingsvorm, gebruikt omwille van het rijm.

- 35 Al hadt de strenge zorg van hen, die u bewaaken,³⁵
 Den doorgang tot uw huis wreedäartig toegemuurt,
 Nog zou mijn liefdezugt door harde steenen dringen,
 Zich paaren met de zugt, die uwe borst ontvloodt!
 De sterke min belagcht 't gewoel der stervelingen.
- 40 Heur magt is onbepaald, - ze is sterker dan de dood.
 Mijn Fillis, zoo uw hart, voor mij alleen, blijft gloeïen,
 Zie ik welhaast het eind van al ons grievend leed!
 Hoe zal de bos der vreugde op uwe wangen bloeïen,
 Wen gij aan mijne zij ten huwlijkstempel treed;⁴⁴
- 45 Maar! - zoo gij ontrouw wierdt!! - ô! aaklige gedagten!
 Wijkt eeuwig uit mijn ziel! - mijn Fillis mint ook mij!
 ô Trouw! ô Deugd! ô Min! verëenigt al uw kragten,
 Op dat mijn Fillis ook altoos standvastig zij!

13. Aan Fillis (22)

- Petrarcha moge Laura's schoon,¹
 Met Goddelijken zwier, bezingen,
 En naar de frissche mirtekroon³
 Der groote liefde dingen:
- 5 Laat vrij Neæra's lief gezigt,
 Secundus stof tot zingen geeven,
 Daar, in zijn lagchend minnedicht,
 De zoete kuschjes kleeven:⁵⁻⁸

35 Zinspeling op de tegenwerking die Bellamy in zijn verkering met Fransje ondervond.

44 *wen*: wanneer.

1 De beroemde italiaanse dichter Francesco Petrarca (1304-1374) bezong in zijn *Canzoniere* hoofdzakelijk zijn onbereikbare geliefde Laura de Sade. Cf. voor het hier tot uitdrukking komende distinktievegevoel van Bellamy nr. 30, vs. 33.

3 *mirtekroon*: juist als de roos is ook de mirte om zijn liefdewekkende geur aan de godin der liefde, Venus, gewijd; cf. nr. 2, vs. 31.

5-8 Zie over Janus Secundus en Neæra de inleiding, p. XIX.

- Dat Poot de fiksche citer stell',⁹
 10 Om van zijn Rozemond te speelen;
 Of van het stoeïend minnespel
 Een' dartlen deun te kweelen:⁹⁻¹²
- Ik zing van Fillis. Zij alleen
 Is 't waardig voorwerp van mijn zangen.
 15 Ik zing van heur bekoorlijkheên -
 De blosjes van haar wangen!
- ô Fillis! mogt mijn teder dicht
 Bevrijd voor 't woên der eeuwen wezen!
 Dan zou het jongste tijdsgewrigt
 20 Uw lieven naam nog leezen!¹⁹⁻²⁰

9 *fiksche*: *WNT III*, 4482-4483, zegt: 'Niet duidelijk is de toepassing op muziek en muziekinstrumenten. Het ligt voor de hand bij *fiksche snaren* aan strak gespannen snaren te denken, doch zoowel het verband als de andere te noemen plaatsen maken het onwaarschijnlijk dat dit de bedoeling is. Wellicht heeft *fiksche* in deze plaatsen de bet. zuiver, in sommige kan ook krachtig bedoeld zijn.'; onder de genoemde vbb. bevindt zich ook dit Bellamy-citaat. M.i. betekent *fiksche* hier 'bedreven' en wordt het indirect gebruikt, gelijk in *fiksche kunst* = de kunst waarin iemand bedreven is (cf. *WNT*. III, 4481).

9-12 Poot schreef vier samenhangende gedichten op zijn schone *Rozemont* (nl. *Rozemonts Toverij, Wachten, Herdenking en Gestuit voornemen des dichters*); zie zijn *Minnezangen*, ed. C.M. Geerars, Zwolle 1964, p. 48-53. Bellamy's gedicht heeft hetzelfde viervoetig jambisch metrum met gekruist rijm en dezelfde geleiding in vijf vierregelige strofen als Poots *Wachten*.

19-20 Dat de dichter door zijn vers de naam van de geliefde vereeuwigt, is een veel voorkomende gedachte in het werk van renaissance-dichters als Ronsard, Jan van der Noot e.a.

14. Het lenteweder (23)¹⁴

- Schoon, maar los en ongestadig
 Is het lieve Lenteweder.
 Gistren lagchten al de bloempjes,
 Al de kruidjes op de velden.
 5 Zagtjes blies het westwindje
 Zijnen adem door het lover.
 Lieflijk vloei'de 't zilv'ren beekje
 Langs, met lis bekroonde, zoomen.
 Alles lagchte en alles juichte,
 10 Maar! hoe los en ongestadig
 Is het lieve Lenteweder!
 Hoor nu eens de winden loeïen!
 Door dat olmenboschje loeïen!¹³
 Hoe onstuimig is het beekje!
 15 Zie, hoe al die schoone bloemen
 Op gebogen steeltjes treuren!
 - Eveneens gelijk die bloemen
 Ging het mij. Ik lagchte vrolijk
 Toen de blijde zon der Liefde
 20 Mij, van heuren trans, verkwikte.

14. *Het Lenteweder*. Dit gedicht sluit met zijn rijmloze viertrocheïsche versregels in formeel opzicht aan bij de rococo-anakreontiek, maar de stemming die het uitdrukt is veeleer karakteristiek voor de preromantische poëzie. Dat geldt in het bijzonder voor de sympathetische natuurbeleving, d.i. de identificatie van eigen gemoedsgesteldheid en omringende natuur, waardoor deze laatste 'paysage de l'âme' wordt. Talrijke voorbeelden bij Feith, Van Alphen, Elisabeth Maria Post e.d.

De gedachtestrepen in vs. 17 en 29 verdelen het gedicht in drie stukken van ongelijke lengte. Het eerste beschrijft in tamelijk stereotiepe beelden het plotselinge einde van het 'lieve' lenteweer. In het tweede gedeelte vergelijkt de dichter deze jammerlijke weersverandering met zijn eigen situatie. Het slot laat het verschil tussen ik en natuur uitkomen: voor de dichter zal er nooit meer een nieuwe lente komen! Ofschoon de elementen waaruit het natuurbeeld hier is samengesteld (loeiende winden, treurende bloemen) romantisch aandoen, blijkt uit de verstandelijke toepassing, dat Bellamy zich nog niet heeft kunnen losmaken van de emblematische beschouwingwijze, zodat de natuur slechts indirekt, als geijkt zinnebeeld, iets aanduidt. Zie voor de doorwerking van deze natuuremblematiek in de europese romantiek de oratie van J.C. Brandt Corstius, *Tussen emblema en symbool*, Amsterdam 1960.

13 *olmenboschje* als locus amoenus; zie nr. 6, vs. I.

- Maar helaas! de zon der Liefde
 Zag ik agter dikke wolken,
 Dreigende onweêrswolken schuilen!
 En toen stond ik, als die bloempjes,
 25 Troostloos op het veld te treuren.
 Soms zag ik weenend opwaards,
 Maar ik zag geen enkel straaltje,
 Van de schoone zon der Liefde,
 Door de dikke wolken breeken. -
 30 Eerlang zal, ô lieve bloemen,³⁰
 U de Lentezon toelagchen,
 En dan zult gij weêr herleeven!
 Maar, voor mij zal 't eeuwig stormen!
 Nimmer zal de zon der Liefde
 35 Mijn bedrukte ziel beschijnen!

15. ***** (25)^{15.}

- Vergeeten! - Ja! dat was het woord!
 Hoe klopt mijn angstig hart!
 Zeg Fillis, is mijn droefheid dan,
 Voor u, zoo groot een vreugd? -
 5 Vergeeten...! zoo ik u vergeet,
 Vergeet mijn hart zich zelf!
 Neen! zoo ge u mij ontrukken wilt,
 Ontruk mij dan het hart!

'k Ging eenzaam in het olmenbosch,⁹

- 30 *Eerlang*: weldra.
 15. *****: Het tot achtmaal toe herhaalde *vergeeten* geeft dit ogenschijnlijk regelmatig-jambische gedicht een ongemeen sterk *ostinato*. Het felle pathos dat ook op het natuurbeeld zijn stempel zet, voert Bellamy hier wel ver van de speelse koketterie van het rococo. Het handschrift van dit door Francina Baane haar leven lang als een kostbare relikwie bewaard gedicht bevat enkele varianten die duidelijk laten zien, hoe in de gedrukte versie het emfatisch karakter door middel van de interpunctie werd geaccentueerd.
 9 *olmenbosch*: zie nr. 6, vs. I.

- 10 Daar zong de Nachtegaal.¹⁰
 Hij zong. - Maar! welk een droevig lied!
 Gewis een treurgezang.
 Zeg Zanger, riep ik, wil uw Gaê,
 Dat gij haar ook vergeet?
- 15 Of zingt gij, met mijn leed begaan,
 Voor mij een droevig lied?
- Vergeeten...! neen! wanneer het graf
 Mijn koud gebeent besluit,
 Dan draagt mijn ziel in ruimer lugt,
- 20 Nog uw bevallig beeld. -
 Vergeeten...! ach! hoe grieft dat woord
 Mijn tederminnend hart!
 Neen! eer ik u vergeeten zou
 Moest ik vernietigd zijn!

16. Aan Chloë (27)¹⁶

Fillis is mijn lust en leven, Fillis is mijn hartvriendin.¹
 Zij alleen van alle meisjes, is het voorwerp van mijn min!

- 10 Het motief van de treurende nachtegaal, typerend voor de sympathetische natuurbeleving van de preromantiek, vinden we ook bij Rh. Feith, *Het Graf* (1792), zang II, vs. 270-272: 'Een enkele Nachtegaal, die in 't geboomte zat,/ En met het avondrood zijn Gaêken had verloren,/Deed slechts, bij poozen nog, door 't veld zijn treurlied hooren.' Eerder al verschijnt de nachtegaal in Petrarca's sonnet 270 ('Quel rosignuol, che si soave piagne') om de smart van de dichter te verklanken. Cf. voorts M.J.G. de Jong, *Spaans classicisme en Nederlandse romantiek in de literaire fabel en de symboliek van de nachtegaal*, in *NTg*. 54 (1961), p. 327-332. 13 *Gaê*: wijfje.
16. *Aan Chloë*. De voor Bellamy's doen lange versregel van zeven trocheeën wordt door een cesuur in twee gelijke membra verdeeld. Ongewoon is hier ook het gepaard rijm dat, bij afwezigheid van enjambement aan het eind van de versregels, dit gedicht brokkelig en monotoon maakt. Het verband tussen de versregels, die tevens syntactische eenheden zijn, berust hoofdzakelijk op metrische gelijkheid en inhoud. We zouden met G.S. Overdiep (*Beknorte Nederlandsche versleer*², Zwolle 1933, § 28) vers- en zinsbouw van *Aan Chloë* kunnen typeren als *analytisch*.
 Achter de naam Chloë - zo geliefd in de 16e en 17e-eeuwse pastorale poëzie - verschuilt zich een ons onbekende vriendin van Francina Baane; cf. Nijland I, p. 82.
- 1 *hartvriendin*: oudste vindplaats mij bekend in H. van Alphen's *Klaagzang* (1775), vs. 98; het du. *Herzensfreund(in)* is een veelgebruikt woord in piëtistisch spraakgebruik; 'In der Empfandsamkeit bald abgegriffen' (August Langen, *Der Wortschatz des deutschen Pietismus*², Tübingen 1968 S. 306).

- Schoon het onweêr huilt en buldert; ons het licht der vreugde ontrooft,
 Echter wordt het vuur der liefde niet in 't minnend hart verdoofd,
 5 Neen! 't geblaas dier forsche winden, zet dat vuur in hellen gloed!
 En wij spotten met den vijand, die op onze liefde woedt! -
 Maar helaas! hoe ongelukkig, wen men dus de min verdrukt, -
 Wen men twee verëende zielen woedend van elkander rukt!⁷⁻⁸
 Jonge Chloë, ach! uw hartje voele nimmer dat verdriet!
- 10 Jonge Chloë, neen! uw hartje voele 't leed der Liefde niet!⁹⁻¹⁰
 Jeugdige meisje, wen uw boezem, voor een' waardig' minnaar gloeit,
 Worde nooit uw zuivre liefde, door den wreeden dwang, geboeid!
 Trof u 't noodlot onzer Liefde? ja! ons noodlot trof u 't hart;
 En uw teder medelijden deelde in onze felle smart.
- 15 Lieve Chloë, ik bemin u, om dat gij mijn Fillis mint.
 O, bemin altoos mijn Fillis, en noem mij dan ook uw' vrind!

17. De liefde (28)

- De Liefde geeft der ziele een kragt,
 Die 't allergrootst gevaar veracht;
 En, wat haar weêrstand biedt,
 Kloekmoedig onder de oogen ziet.
- 5 Natuur veräart wanneer de min⁵
 Heur scepter zwaait als koningin:
 Dan krijgt de zwakste bloed
 Een onverschrokken heldenmoed.
- Zij spot steeds met der vrienden twist,
 10 Verschalkt der oud'ren looze list,¹⁰
 Daar zij den dwang zelfs boeit,¹¹
 Die zich op haar vergeefs sch vermoeit.

7-8 *wen*: wanneer.

9-10 Anafoor of herhaling van een of meer woorden aan het begin van de versregel.

5 *veräart*: verandert.

10 *looze*: sluwe.

11 *daar*: terwyl.

Des avonds, wen de duisterheid¹³
 Heur' ondoorzienbren sluïer spreidt,
 15 Dan leidt de gulde min¹⁵
 Mij, bij mijn lieve Fillis, in.

Dan zit ik veilig aan haar zij.
 Dan kusch ik haar, dan kuscht zij mij.
 Dan vreezen wij geen kwaad,
 20 Terwijl de min op schildwacht staat.

Mijn Fillis, hoe de dwang dan woedt,
 Zo lang de Liefde ons zelf behoedt²²
 Gevoelen wij geen pijn.
 Laat ons dan immer vrolijk zijn.

18. Aan Fillis (30)¹⁸

Ik bid u, liefste meisje,
 Laat mij uw mondje kussen!
 Gij schijnt mij zoo vreesachtig. -
 Waarom, mijn schoone Fillis?

13 *wen*: wanneer.

15 *de gulde min*: de gouden min (aangezien Cupido geacht werd met gouden pijlen te schieten).

22 *de Liefde*: Cupido, die immers voor het liefdespaar als schildwacht optreedt (vs. 20); een rococo-variant van het wachtermotief uit de middeleeuwse wachterliederen!

18. *Aan Fillis*. Merkwaaardige vermengeling van petrarkistische en rococo-elementen. De neo-platonische gedachte dat bij het kussen de ziel van de minnaar in het lichaam van de geliefde overgaat (en omgekeerd), treffen we aan in *Basium X*, vs. 12-13 van Janus Secundus: 'Et miscere duas iuncta per ora animas;/Inque peregrinum diffundere corpus utramque' (= 'En door een kus, ons beider zielen saam te snoeren,/Zoodat in 't wederzijdsch gemoed de harten samensmelten'); voorts in de petrarkistische liefdeslyriek, bijv. bij Hooft (zie C.A. Zaalberg, *Uit Hoofts lyriek*, Zwolle 1963, p. 54, 91, 113). W.A.P. Smit, *Van Pascha tot Noah III*, Zwolle 1962, p. 176, signaleert een voorbeeld uit Vondels *Adonias*. Zie voor de neo-platonische opvatting van het kussen vooral N.A. Robb, *Neoplatonism of the Italian Renaissance*, London 1935, p. 191, waar o.a. genoemd wordt het *Libro del Cortegiano* van Baldassare Castiglione uit 1528, vertaald door J. Hoeksma - A. Zijdeveld: *Het Boek van den Hoveling*, Zutphen 1930. Behalve deze zielkus verwijst ook het triomfmotief in Bellamy's gedicht naar Petrarca en het petrarkisme. Zie hierover nader bij nr. 54. De speelse korte rijmloze versregel en het woordgebruik (o.a. de vele verkleinwoorden) geven het gedicht daarentegen een rococo-inslag.

- 5 Ai, zeg mij eens wat vreest gij?
 Of denkt gij dat mijn zieltje,
 Terwijl ik u kussche,⁷
 Mij heimlijk zou ontglippen,
 En in uw hartje sluipen,
 10 Om daar te triumfeeren?

19. Kuschje (31)¹⁹.

- Lieve Fillis! schoone Fillis! wellust van mijn jeugdig leeven!¹
 Laat mij, op uw zagte lipjes, u een teder kuschje geeven!
 Hoe! mijn schoone!... welke blikken! waarom ziet gij nu zoo straf?³
 Waarom stoot gij met uw handjes mij zoo driftig van u af?
 5 Ben ik dan geen kuschje waardig! - wilt gij mij dan gansch verstooten?
 Wilt gij dan mijn droevig noodlot, door die koelheid, nog vergrooten?
 ô Mijn Fillis! ieder kuschje, dat ik op uw lipjes druk;
 Is mij een vernieuwde wellust - schenkt me een onbegrenst geluk!
 En zoudt gij, mijn vreugdekweekster, mij van dit geluk berooven?
 10 Neen! ik kan, mijn zoete Fillis, thans uw mondje niet gelooven!
 Neen! uw wil is niet eenstemmig met dat stout en fier gezicht!¹¹
 Neen! - uw hart is, met mijn wenschen, naar denzelfden toon gerigt.

7 *Terwijl*: oude vorm van *terwijl*, die in de 17e eeuw nog herhaaldelijk voorkomt; cf. *WNT* XVI, 1700.

19. *Kuschje*. Het motief van de koele weigerachtige schone herinnert aan de petrarkistische liefdeslyriek, waar het bijna een vast gegeven vormt. Toch blijkt Fillis heel wat minder ongenaakbaar dan de daar aanbeden 'dames': haar bevallig weigren', - een mengeling van momentane ontstemdheid en koketterie - is slechts van korte duur; dan geeft zij zich weer, graag, gewonnen. Maar Bellamy's terminologie is nog voor een deel die van de petrarkistische minnezanger; vgl. bijv. vs. 6 en 16.

1 *wellust*: vreugde.

3 *straf*: stug.

11 *stout*: trots.

- Gij bemint mij - en mijn kuschjes zouden u verveelend wezen...?
 Zelfs, in uw bevallig weigren, kan ik uwe liefde leezen!
- 15 Maar, 't is lang genoeg geweigerd, - reik mij nu uw mondje toe,
 Op dat ik met duizend kuschjes, mijner Liefde hulde doe!
 Zie! gij lagcht weêr!... Ja, mijn Fillis, zoo kunt gij niet langer blijven;
 Liefde mogt die stugge koelheid van uw aangezicht verdrijven.
 Kom, mijn Fillis! - 'k voel uw lipjes! - ô mijn Engel! - welk een vreugd! ¹⁹
- 20 ô Mijn Fillis! uwe kuschjes zijn het leeven van mijn jeugd!

20. De vergeefsche proefonderneming (32) ²⁰.

- Laatst was ik bij mijn Fillis,
 Zij zat een wijl te peinzen,
 Maar, in het einde vroeg zij:
 'Weet gij wat of een kuschje is?'
- 5 Ik zei: mijn liefste meisje,
 Dit is te Philosophiesch;
 Een kuschje laat zich voelen,
 Doch laat zich niet beschrijven,
 Misschien, dat wy het wezen,
- 10 Als ook den aart der kuschjes, ⁹⁻¹⁰
 Door dadelijke proeven, ¹¹
 Wel min of meer ontdekken.
 Ik greep haar in mijn armen,
 En drukte mijne lippen
- 15 Op heur bevallig mondje.

19 *mijn Engel*: in deze aanspreekvorm verraadt zich al iets van het preromantische sentiment.

20. *De vergeefsche proefneeming*. In dit gedichtje blijven alle reminiscenties aan de petrarkistische minnepoëzie verre. In plaats daarvan een zuiver rococo-tafereeltje, anekdotisch van inhoud met een geestige pointe aan het slot. De dichter toont zich, zoals in dergelijke bevallige versjes gebruikelijk, afkerig van de abstracte wijsbegeerte. Meer vertrouwen stelt hij, als man van zijn tijd, in de proefondervindelijke natuurwetenschap: de Verlichting in rococo-kostuum!

9-10 Bellamy parodieert hier de stijl van de wijsgerige verhandelingen uit die tijd.

11 *dadelijke proeven*: twee mogelijkheden: 1. onmiddellijke proeven; 2. rechtstreekse experimenten.

- Nu kuschten wij elkander
 Op allerhande wijzen.
 Ik bleef schier onbeweeglijk ¹⁸
 Op heure lipjes kleeven.
- 20 Doch, na zoo veele proeven,
 Was 't ons nog gansch onmooglijk,
 Een kuschje te beschrijven.
 Ik zei: mijn lieve Fillis,
 Wij zullen 't nooit ontdekken! -
- 25 'Wel zeide toen mijn meisje,
 Laat gij de hoop reeds vaaren,
 Wie weet! zo wij de proeven
 Te meermaal weêr hervatten, ²⁸
 Of wij het niet ontdekken!' ²⁹

21. De naamen (34) ^{21.}

- 'Fillis, zegt gij, liefste meisje,
 Deze naam bevalt mij niet!'
 Maar, kunt gij mij dan niet zeggen
 Hoe gij gaarne anders hiet?
- 5 Galathea, Chloris, Roosje,
 Zijn die naamen meerder zoet? ⁶
 Immers is uw naam, mijn Fillis,
 Even streelend, even goed?

18 Zonderlinge tegenstrijdigheid met vs. 16-17, zoals W. Diemer, *Psychologie van Bellamy*, p. 341, terecht opmerkt.

28 *Te meermaal*: meer dan eens (misschien germanisme; cf. Duits *zu mehrmalen*; zie ook *WNT*. IX, 409, dat alleen de zeldzaam genoemde vorm *te meermalen* kent).

29 Deze zin verbinden met *Wie weet!* in vs. 27.

21. *De naamen*. Wanneer Fransje eens te kennen geeft dat zij die verkorte voornaam niet mooi vindt, inspireert dit Bellamy tot het schrijven van een gedicht, waarvan het handschrift tot haar dood in bezit van Francina Baane bleef. Voor zijn *Gezangen Mijner Jeugd* vond de auteur de taal blijkbaar wat te gemeenzaam, reden om het hier en daar 'op te sieren' in pastorale trant.

Janus Secundus noemt zijn geliefde Neaera in zijn *Basia* diverse malen (*mea*) *vita* (zie inleiding, noot 50). Bellamy deed insgelijks tot in zijn brieven toe. Op 24 maart 1782 informeerde hij bij Jan van der Woordt: 'is er geen nieuws in Vlissingen? hoe vaart mijn Leven?' (Nijland I, p. 151).

6 *meerder*: een van *meer* opnieuw gevormde komparatief met dezelfde betekenis.

- Zeg, hoe zal ik u dan noemen? -
 10 Engel...? ja! dat zijt gij mij!
 Gul en vriendlijk zijn ook de Englen,
 Eveneens, mijn meisje, als gij.
 Maar, de naam mogt meer beteeknen.
 'k Noem u liefst dan hartvriendin!¹⁴
 15 Doch, hoe flauw zijn deze naamen
 Bij het vuur van mijne min!

- Waardste, Liefste, lust mijns levens...
 Neen! dit drukt het ook niet uit!
 Zagt! mij schiet een naam te binnen,
 20 Die het al in zich besluit:
 'k Zal u steeds mijn Leven noemen!
 Ja, want ware ik van u af,
 Schielijk zonk ik vol van droefheid,
 In het eeuwigzwijgend graf.

- 25 Gij zult dan mijn Leven hieten!
 Maar - zoo noem ik u alleen!
 Neen! die lieve naam, mijn meisje,
 Blijve slegts aan ons gemeen!
 Andren mogen Fillis zeggen;
 30 Dit staat aan een ieder vrij.
 Maar - mijn Leven! ... ô mijn Leven!
 Dit zijt gij alleen voor mij!

14 Cf. voor deze benaming nr. 16, vs. 1.

22. Mijn geboortedag (36)²²

- Toen ik, op mijn' geboortedag,
 Nog naauwlijks in het wiegje lag,
 Kwam 't dartel wicht, de looze Min,³ *looze*: schalkse; andere betekenissen die het *WNT*. geeft:
 sluw, onbetrouwbaar, komen hier minder in aanmerking.
 Het kraamvertrek al lagchende in.
- 5 Het knaapje schaterde overluid:
 'Veel heils met deze jonge spruit!⁶
 Hij zal, zoo ik mij niet bedrieg,
 Dit zeggend keek hij in de wieg.
 Hij zal nog aan mijn moeders kroon⁹
- 10 Een paerel zijn van 't eerste schoon.
 Me dunkt dat op zijn kleen gelaat
 Alreeds een trek der Liefde staat!
 Men zegt, als of ik 't laatste woord
 Reeds met bewustheid had gehoord,
- 15 Dat ik, met eenen lieven lagch,
 Naar 't vrolijk minnegoodje zag.¹⁵⁻¹⁶
 'Zie! sprak de dartle Jongen toen,
 En gaf mijn kleene wang een zoen.

22. *Mijn Geboortedag*. De oorspronkelijke versie van het handschrift wijkt sterk af (zie bijlage III). Het gegeven: de aanwezigheid van Cupido bij de geboorte van de jongen die door het minnegodje tot zanger van de liefde gewijd wordt, gaat terug op de tweede elegie ('Cum nova nascenti nerent mihi fata Sorores' etc.) van Janus Secundus' *Julia, sive Elegiarum Liber Primus*; zie *Iohannis Secundi Opera. Accurate recognita ex museo P. Scriverii*, Lugduni Bataavorum 1636, p. 4-6. Het doet dan ook vreemd aan, wanneer Bellamy in november 1783 een met *L.D.E.D.* ondertekende open brief *Aan den Heere en Mr. H. van Alphen, over de onlangs uitgekomen MENGELINGEN in PROZE en POEZIJ* (z.p., 1783; aanwezig U.B. Leiden) uitgeeft, waarin hij de geadresseerde van plagiaat beschuldigt. Van Alphen's gedicht *Elize's geboorte* in genoemde *Mengelingen* van 1783 zou zoveel als 'een *parodie*' van *Mijn Geboortedag* uit *Gezangen Mijner Jeugd* zijn. Bij Van Alphen verschijnt er een engel aan het wiegje van Elize om haar van kindsbeen af te wijzen op Jezus en de drie Bevalligheden: liefde, deugd en godsdienst. Indien *Elize's Geboorte* een imitatio van *Mijn Geboortedag* mag heten, dan is het toch zeker een zelfstandige navolging, evenals ... het gedicht van Bellamy. Van Alphen heeft op de aanval nimmer gereageerd.
- 3 't dartel wicht, de looze Min: Cupido.
- 6 *Veel heils*: zgn. genitivus partitivus, waarbij de genitief het geheel noemt en het bepaalde woord een deel van dat geheel.
- 9 *mijn moeders*: d.i. van Venus.
- 15-16 Ook dit lachen van de boreling tegen Cupido vinden we reeds in de elegie van Secundus.

- Zie! heb ik nu wel mis geraên?
- 20 Het kind ziet mij reeds lagchend aan!
 Gewis, mijn liefste kind, gij zijt
 Om mijne komst met recht verblijd:
 Ik zal u, in uw prille jeugd,
 Genieten doen de zoetste vreugd.
- 25 Door mij zult gij het puik en de eer
 Der meisjes... zie!... daar lagcht hij weêr! -
 Ja, Jongen! wordt maar schielijk groot!
 Dan schenk ik u een speelgenoot,
 Een meisje vol bevalligheên,²⁹
- 30 Uitmuntend schoon en juist van leen!³⁰
 Nu lagcht gij, maar gij weet nog niet
 Wat gunsten u de Liefde biedt. -
 - Kom, nog een kuschje, kleene knaap! ...
 En wieg den jongen nu in slaap!' -
- 35 Zoo sprak de Min, en snelde voord.
 De Bengel hieldt aan mij zijn woord;
 Mijn kindsheid was maar naauw voorbij,
 Of hij was altoos aan mijn zij.
 Hij bragt mij vaak in 't lomrig bosch,
- 40 Daar zaten wij op 't groene mosch,
 En hoorden hoe de nachtegaal
 De ziel vertedert door zijn taal.
 'Ik wil u, sprak het gulle wicht.
 Ook leeren hoe men, in gedicht,
- 45 De vreugden van het hart verheft,
 De ziel der jonge schoonen treft.'
 Toen schonk hij mij een elpen lier,⁴⁷
 En leerde mij, met lossen zwier,
 Op allerhande trant en maat,
- 50 Hoe hij de zilv'ren koorden slaat.⁵⁰
 Doch - schoon mijn speeltuig helder klonk,
 Toen hij mij schoone Fillis schonk,
 Kreeg steeds mijn ted're poëzij
 Een aangenaamer melodij.

29 Het ideaal van de Gratiën-poëzie (zie inleiding, p. XII, en nr. 35) dat in verchristelijkte vorm ook in Van Alphens *Elize's Geboorte* doorklinkt.

30 *juist*: wel geëvenredigd.

47 *elpen*: ivoren;

50 *koorden*: snaren.

- 55 Nu zing, nu speel ik anders niet
 Dan 't zoet, 't geen mij de liefde biedt.
 En zijn eens, door den ouderdom,⁵⁷
 Mijn vlugge vingers stram en krom,
 Mijn lied, schoon kragt en jeugd verdwijn',
 60 Zal immer van de Liefde zijn!

23. Aan de wijsheid (39)^{23.}

- Gij vergt mij, achtbre Wijsheid,
 Dat ik aan u mijne uren
 Geheel en al zal wijën.
 Ja, hemelschoone Wijsheid!
 5 'k Bemin uw ed'le grootheid.
 'k Eerbiedig uwe lessen.
 Maar ach! de groote Liefde⁷
 Ontrooft mij steeds die uren,
 Die ik aan u mogt wijën.
 10 Wanneer ik, op mijn kamer,
 Uw lessen, ed'le Wijsheid,
 In stilheid overpeinze,
 Dan komt de stoute Liefde,
 Die dartle, looze Jongen,¹⁴
 15 En smijt de wijze schriften
 Van uwe groote zoonen,
 Baldaadig door elkander.
 Dan slaat hij met zijn boogje
 De veder uit mijn handen.¹⁹

57 vv. Het motief van de grijsaardsliefde gaat terug op de Anacreontea, waar het schering en inslag is.

23. *Aan de wijsheid*. Anacreontea nr. 3 levert de grondvorm voor het motief van de loze Cupido die in de kamer van zijn gastheer allerlei onheil sticht. Sedertdien vinden we allerlei variaties op dit thema, bijv. verderop in nr. 32. Rechtstreekse invloed van de derde ode van pseudo-Anacreon lijkt onwaarschijnlijk: daarvoor zijn de verschillen te groot.

7 *de groote Liefde*: Cupido, zoals blijkt uit het vervolg, speciaal vs. 13-14; cf. ook nr. 3, vs. 20.

14 *looze*: schalkse.

19 *de veder*: de schrijfveder.

- 20 Dan schreeuwt, dan spot, dan lagcht hij,
 En roept: mijn lieve Dichter!
 Hoe zit gij toch te suffen!
 Kom! laat de wijsheid vaaren,
 En gaa met mij eens wandlen!
- 25 Dan moet ik, achtbre Wijsheid,
 Den dartlen Jongen volgen.
 Dan leidt hij mij geduurig
 Voorbij het huis van Fillis.
 En ziet hij dan mijn Fillis,
- 30 Dan wijst hij met zijn vinger,
 En zegt: zie, lieve Dichter!
 Zie daar -! is dat de Wijsheid? -
 Zoo spot het looze boefje
 Nog immer met mijn noodlot.
- 35 Zoo gaat het, groote Wijsheid,
 Zoo gaat het elken dage.
 Misschien, indien de Liefde
 Mijn Fillis bij mij bragte,
 Dat ik in stille ruste
- 40 Mijn uren u zou wijën!
 Ach! bragt de Min mijn Fillis
 Bij mij op mijne kamer!
 Dan zou ik, ed'le Wijsheid,
 Met al mijn hart u dienen!

24. Aan Fillis (41)

'k Mogt weêr in dezen avondstond,
 Op uwen zagten rozemond,
 ô Wellust van mijn leven! ³
 Met ted're kuschjes kleeven.

- 5 Naauw was de zilverblanke maan, ⁵
 Aan 's hemels transsen opgegaan,
 Toen mij de reinste weelde,
 Bij u, mijn Fillis, streelde.

3 *wellust*: vreugde.

5 *Naauw*: nauwelijks.

Wij smaakten 't allerzoetste zoet.
 10 De Liefde deedt ons 't jeugdig bloed
     Met grooter snelheid vloeïen,
     En in onze aders gloeïen.

't Verhitte bloed gaf uw gelaat
 Een bos als van den dageraad,
 15 En schonk uw kwijnende oogen
     Een goddelijk vermogen.

Gij sloegt uwe armen om mij heên,¹⁷
 En ik omvatte uw schoone leên,
     Dus, in elkaar gestrengeld,
 20 Werd ons de ziel verëngeld.²⁰

Geef, gulle Liefde, geef mij vaak,
 Dat ik het zoet dier vreugde smaak!
     Het zoet, dat gij kunt geeven,
     Is 't voedsel van mijn leven.

17 *heên*: drukfout of anders kwasi-syncope uit *heden*.

20 *verëngeld*: tot engel gemaakt, d.w.z. hier op aarde reeds tot de hemelse staat verheven; een geliefkoosde gedachte van onze preromantici in een stereotiepe formulering, waar Hildebrand in *De familie Kegge* nog de spot mee drijft. Hij hekelt vooral het cliché-achtige rijm *verstrengeld/verengeld* dat we steevast aantreffen; bijv. Rh. Feith, *Het Graf* (1792), zang III, vs. 401-402: 'De keten, die de deugd aan d'onspoed houdt gestrengeld, /De hand, die treffen kan, maar treffende verengelt.'; en *De Opwekking van Lazarus*, Haarlem-Zwolle 1811, p. 32: 'Dan houdt Geloof en Liefde, een onverbreekbre band, /Die Aarde en Hemel zacht omslingerd en verwant, /Den mensch tot God verheft, de zinnelijkheid verengelt, /U onafscheidbaar aan mijn kloppend hart gestrengeld.' Zie voor *verengelen* en *verengeld* de discussie in *NTg*. 42, p. 190; 43, p. 157, 291 vv.; 44, p. 213, 335 vv.; 45, p. 44 vv.

25. Aan dezelve (43)^{25.}

- Mijn Fillis, zoo mijn hand wat al te dartel speelt,
 Moet gij die drift betoomen,
 Zij zou, daar zij uw hals en zagten boezem streelt,³
 Allengskens verder komen.
- 5 Nooit heeft de min genoeg; zij dorst altoos naar meer:
 Heur leven is begeeren.
 Doch 't al te ruim genot slaat heur verlangen neer,
 En doet haar vuur verteeren.
- Maar, wilt gij dat dit vuur bestendig gloei' en blaak',
 10 Dan moet gij minzaam weig'ren.
 Dan zal mijn liefdevlam, bij 't deinzende vermaak,
 Ten hoogsten toppunt steig'ren.
 Doch, dat niet al te lang uw lieflijk weig'ren duur'!
 Dit zou mijn gloed verdooven.
- 15 Neen, laat mij, als ter sluik, tot voedsel voor mijn vuur,¹⁵
 Somtjids een kuschje rooven.
 Keer met uw handjes dan mijn stoute lippen af,
 Die op uw kaakjes kleeven.
 En wil mij, half verstoord, half lagchende, tot straf,
 20 Een teder kuschje geeven!

25. *Aan dezelve*. Volgens J. Hoeksma, *Jacobus Bellamy* (Amsterdam 1903), p. 63, herinnert dit gedicht 'uit de verte aan het negende kusje van Janus Secundus.' Er is inderdaad enige overeenkomst. Beide dichters waarschuwen hun geliefde voor al te grote toegevendheid en zulks onder hetzelfde argument: 'Ut quodque mentes suavius afficit,/Fastidium sic triste secum' = 'En hoe de soetheyd hooger gaet/Hoe dat het walgen naeder staet' (*Basium IX*, vs. 7-8, vertaling Jacob Westerbaen in: *Alle de Gedichten I*, 's Gravenhage 1672, p. 83). In vs. 7-8 volgt Bellamy deze gedachte op de voet.

3 *daar*: terwyl.

15 *ter sluik*: ter sluiks, ongemerkt.

26. Kuschje (44)^{26.}

- ‘Gij zijt toch immer lastig!
 Gij wilt gestadig kusschen! -²
 Wat doet toch al dat kusschen?
 Wat wil dat toch beteeknen?’
- 5 Zoo sprak mijn schoone Fillis,
 En keek met donkere oogen,
 En wende 't hoofd ter zijde.
 Ik greep haar lieve handjes,
 En zei: mijn dierbaar meisje!
- 10 Mag ik u dan niet kusschen!...
 Zij schudde 't hoofd en boog zich,
 En drukte met haar lipjes
 Mij zagtjes op de wangen.
 Zij sloot mij in heur armen,
- 15 En zei: ‘wat is een kuschje? -
 ‘Wat wil het toch beteeknen?’
 Mijn allerliefste meisje,
 Het is de taal der liefde.
 Zoo dikwerf onze lippen
- 20 Zich kusschende verëenen,
 Dan denk ik: Liefste Fillis,
 Gelijk ik met mijn lippen
 Thans aan uw mondje kleeve,
 Zoo, Liefste, is ook mijn leven
- 25 Verbonden aan het uwe.

26. *Kuschje*. De rijmloze drievuotige jamben worden hier met elkaar verbonden door een parallelle syntaktische structuur en door overvloedige toepassing van de anafoor: de herhaling van een of meer woorden aan het begin van de versregel. Aangezien echter de relatief korte verzen steevast een diepe syntaktische grens op het eind hebben, krijgt het gedicht ongewild iets hijgerigs en monotoons. Aanzienlijk gunstiger oordeelt W.A.P. Smit: ‘Het levendige rhytme met het sterke accent op het laatste woord van iedere regel, de incidentele herhalingen, de zorgvuldige woordkeuze, en - vooral - de zuivere gevoeltoon, verlenen aan dit gedicht een onmiskenbaar persoonlijk accent’ (*De literaire gestalte van Bellamy*, p. 5).
- 2 *gestadig*: voortdurend.

Zo vaak ik u dan kussche,
 Gevoel ik, meer dan immer,
 De banden onzer liefde.
 Dit alles, schoone Fillis,
 30 Dit alles zegt een kuschje!

27. Kuschje (46) ^{27.}

Gevoeld gij ook, mijn Fillis,
 Wanneer wij zaamen kusschen,
 Uw hartje sneller kloppen?
 Wanneer ik met mijn lippen
 5 Uw zuigend mondje naake, ⁵
 Dan is het of het hart mij
 Ten boezem uit wil vliegen.
 Dan spreidt een driftig vuur zich,
 Op 't snelst, door al mijn leden.
 10 Dan druk ik, beevend, trillend,
 U in mijn klemmende armen. -
 En immers, gij gevoeld ook
 Die driftige verrukking?
 Want gij sluit, onder 't kusschen,
 15 Mij in uw scheutige armen, ¹⁵
 En drukt mij aan uw boezem.
 Zoo hegten onze lippen
 Zich kleevend aan elkander.
 'k Geloof, mijn lieve Fillis,
 20 'k Geloof, dat onze harten,
 Wanneer wij zaamen kusschen,
 Dat zij aan onze lippen
 Dit streelend zoet benijden.
 Wie weet - indien zij konden, ²⁴

27. *Kuschje*. Voor dit gedicht geldt, in iets mindere mate, hetgeen bij het vorige *Kuschje* werd opgemerkt.

5 *naake*: nader.

15 *scheutige*: (bereid)willige.

24 vv. Aan deze onderstelling ligt de neo-platonische gedachte ten grondslag, dat bij het kussen een zielsontmoeting plaats vindt; zie onder nr. 18. Men lette ook op de sterke emfaze, zichtbaar gemaakt door de vele uitroepetekens.

- 25 Of zij, op onze lippen!
 Elkander niet ontmoetten!
 ô Fillis! onze harten!
 Zoo die elkaer ontmoetten....!
 Wij stierven van verrukking!

28. Kuschje (48) ^{28.}

- Waarom ik, mijn zoete Fillis, ¹
 liever uwen schoonen mond,
 Dan uw zagte wangen kussche,
 steunt op eenen goeden grond.
 5 Ja, uw kaakjes zijn beminlijk,
 wellustkweekend, zagt en schoon; ⁶
 Maar, uw mondje, liefste Fillis, ⁷
 strekt den kuschjes tot een troon!
- Wen ik, op uw' gladden boezem, ⁹
 10 mij, vol liefde, nederbuig,
 En, op uwe poesle kaakjes, ¹¹
 purperroode roosjes zuig;
 Dan gevoel ik wel den invloed
 van mijn streelend mingeluk;
 15 Maar! veel zoeter zijn de kuschjes;
 die ik op uw lipjes druk.

28. *Kuschje*. Eerst verschenen in het *Taal- Dicht- en Letterkundig Kabinet* van G. Brender à Brandis, I (Amsterdam 1781), p. 364-365.

1 *zoete*: hs. *waarde*

6 *wellustkweekend*: vreugde verschaffend.

7 *liefste*: hs. *zoete*

9 *wen*: wanneer.

11 *poesle*: poezelige, zacht-ronde.

- En wilt gij de reden weeten
 Fillis, van dit meerder zoet? ¹⁸
 't Is, om dat de min mijn lippen
 20 slegts door kuschjes spreken doet.
 Wen u dan mijn mond wil kusschen,
 en gij maar uw kaakjes bied,
 Spreek ik - doch ik krijg geen antwoord,
 want uw kaakjes spreken niet!
- 25 Maar! wanneer mijn mond, ô Fillis!
 op uw lieve lipjes kleeft,
 Voel ik, dat uw zuigend mondje
 mij het tederst antwoord geeft! -
 Zou ik dan, mijn dierbaar meisje,
 30 zonder antwoord heenen gaan?...
- Neen! wanneer ik u wil kusschen,
 biedt mij dan uw lipjes aan!

29. De liefde (50) ²⁹.

- Wanneer vertoont de Liefde
 Zich op het allerschoonste,
 In 't hijgende verlangen,
 Of na het gul genieten? - ⁴
 5 Wij smaaken het genot reeds
 In de armen der verbeelding,
 Wanneer wij nog verlangen.
 Maar, na het vrij genieten,

18 *meerder*: een van *meer* opnieuw gevormde comparatief.

29. *De Liefde*. De vorm van het gedicht moge nog anakreontisch zijn, het hier aan de dag tredende sentiment is dat allerminst. Terwijl in de Anakreontea en in de duitse rococo-anakreontiek alle aandacht uitgaat naar het *thans* te proeven genot - 'carpe diem' - (cf. ook nr. 10), toont Bellamy zich nu met fijn psychologisch inzicht gevoelig voor die andere, diepere wijsheid: 'Post coitum omne animal triste'. Van een idyllisch, schertsend liefdesspel in rococo-geest zijn we hier ver verwijderd. Daarmee neemt dit gedicht een unieke plaats in onder de *Gezangen Mijner Jeugd*.

4 *gul*: uitbundig.

- Wanneer, door al de vreugde,
 10 De snaaren der verbeelding
 Geheel zijn overspannen,
 Dan heerscht in onze ziele
 Een sombere verwarring.
 Dan geeft het droevig denkbeeld:
 15 Wij hebben reeds genoten!
 Der ziele een matte houding.¹⁶
 Maar, geeft een blik der hope
 Weêr leven aan 't verlangen,
 Dan leeft de ziel, en scheidt zich,
 20 Uit loutre harsenschimmen,
 Wel duizend vreugdebeelden.

30. De bestemming (51)^{30.}

- Een Koning is geschapen
 Om, volgens wijze wetten,
 De volken te regeeren.
 Om deugden te beloonen,
 5 En ondeugd te kastijden.
 Een Koning is op aarde
 Het zichtbaar beeld der Godheid.⁶⁻⁷

16 *Der ziele*: aan de ziel.

30. *De Bestemming*. Volgens Nijland I, p. 139, doet dit vers evenals nr. 47 denken aan *Mein Geschmack* en *Der Geschmack Anderer* uit Karl Wilhelm Ram(m)ler, *Lyrische Blumenlese*, Leipzig 1774-1778 (niet in de Centrale Catalogus; wèl in U.B. Bonn, sign. Fa 271/1, dl. II, S. 164-167), maar ik zie, althans bij nr. 30, geen enkel spoor van overeenkomst.

6-7 Deze zienswijze is renaissancistisch in zoverre zij de vorst 'in theorie ook moreel beschouwt (als) het eminentste wezen op aarde, (als) een God op aarde' (F. Veenstra, *Ethiek en moraal bij P.C. Hooft*, Zwolle 1968, p. 27; cf. ook p. 170).

Een Krijgsman is geschapen
 Om, op het veld des oorlogs,
 10 Voor Vaderland en Vrijheid,
 Den vijand te bevegten.
 Der Helden ed'le gramschap
 Straalt uit zijn forssche blikken.
 Hij zwaait, met stevige armen,
 15 Het glinst'rend zwaard der wraake,
 En zweert den Vaderlande,
 Tot aan zijn' jongsten adem,
 Eene onverwrikbre trouwe.⁸⁻¹⁸

Een Wijsgeer is geschapen¹⁹
 20 Om, met doordringende oogen
 Natuur, in al haar gangen,
 Aandagtig natespooren.
 Nu vaart hij eens ten hemel,
 En telt en meet de starren.
 25 Dan daalt hij weêr op de aarde,
 En vindt in 't kleinste stofje
 Eene onbegrensde wijsheid.
 Hij gaat in 't rijk der zeden,
 En leert den mensch zijn pligten.
 30 De deugd alleen, dus roept hij,
 De deugd, Natuurgenooten!³¹
 Maakt u alleen gelukkig!

8-18 Het taalgebruik in dit deel waar de taak van de krijgsman beschreven wordt, krijgt opeens een sterk retorisch karakter in de trant van Bellamy's *Vaderlandsche Gezangen*; vgl. bijv. de vele verbogen vormen.

19 *Een*: er staat abusievelijk *en*.

31 *Natuurgenooten*: medemensen; het oudste voorbeeld dat het *WNT*. IX, 1619, vermeldt is uit *Willem Leevend* (1784-1785), dl. V, p. XVII.

Maar ik? - ik ben geschapen ³³
 Om mijn geliefde Fillis,
 35 Voor eeuwig te beminnen -
 Om op heur' mond te kleeven,
 Om aan heur' hals te hangen,
 Om op heur borst te zwijmen! -

ô Edele bestemming!!

31. Aan mijnen vriend K.... (53) ^{31.}

Gij waart dan ongelukkig?...
 Ach! waarom was de Liefde,
 Voor u een bron van droefheid? -
 Uw hart, zoo teêrgevoelig,
 5 Zoo zagt, zoo edeldenkend,
 Was 't eêlste zoet der Liefde,
 Het hart van 't schoonste meisje,
 Van 't beste meisje waardig!
 En gij waart ongelukkig!...
 10 Maar neen! - gij waart gelukkig! ¹⁰
 Uw meisje was uw liefde,
 Uw teder hart niet waardig! -
 Nu zal de Liefde uw droefheid
 Door heure gunst verzoeten:

33 Dit distinktiefesef, dat we ook aantreffen in nr. 13, vertoont enige gelijkenis met de klassieke stijlfiguur die door C.A. Zaalberg in zijn uitgave van Jan van der Noot, *Lofsang van Braband*, Zwolle 1958, p. XVI, is aangeduid als de topos 'alii - nos' ('anderen - wij').

31. *Aan mijnen vriend K...* Met K is bedoeld J.P. Kleyn (zie inleiding, p. VI), die blijkens een brief van Jan Schüll uit Keulen aan Kleyn, gedateerd 1 augustus 1780 (U.B. Leiden, sign. Lk. 1671), treurde om een verbroken verloving. In april 1782 schrijft Bellamy aan Francina Baane over Kleyn: 'Hij heeft ook bemind, dog ondervonden dat onder de gedaante van een engel, zich een duivel verschuilen kan.' (Nijland I, p. 173). Toch kon Kleyn haar niet vergeten: in oktober 1782 zocht zij zelf de drie jaar tevoren verbroken verkering te hervatten, maar Bellamy waarschuwde zijn vriend voor een vrouw 'wier geheele ziel genoegzaam zinnelijk was' (Nijland I, p. 246). Zijn advies had het gewenste gevolg.

10 Zelfcorrectie; zie nr. 11, vs. 9.

- 15 Het hart van 't schoonste meisje
 Van 't allerbeste meisje,
 Zal ze aan uw hart verbinden!
 Dan zijt gij steeds gelukkig!
 Dan zal, voor u, de Liefde
 20 Een bron van vreugde wezen!

32. De misbruikte vrijheid (54) ^{32.}

- 't Minnewicht kwam op mijn kamer. ¹
 'Dichter, zoo 'k u niet verveel,
 Ai, wil mij dan toch vergunnen,
 dat ik hier een weinig speel!
 5 'k Zal u in uw werk niet stooren!...
 geef mij daar dat groote boek!
 O! ik zal zoo stille wezen,
 als ik ginder prentjes zoek!' ⁸
 Zoo sprak 't looze minnegoodje, ⁹
 10 gaf mijn handen zoen op zoen.
 'k Liet hem vrijheid om te speelen,
 mids dat hij geen kwaad zou doen.
 Afgetrokken door gedachten,
 greep ik weêr de dichtpen aan,
 15 Zonder op de boeverijën
 van den Jongen acht te slaan.
 Doch, vermoeid door 't stadig denken,
 zie ik eindelijk voor mij heen.
 't Boefje, dacht ik, is gehoorzaan.
 20 En schijnt nog al wel te vreên.

32. *De misbruikte vrijheid*. Aanvankelijk getiteld *Het minnewicht op mijn kamer*; door Bellamy's vrienden geprezen als 'een origineel meesterwerk' (Nijland I, p. 171; II, p. CLIX). Overigens gaat het motief van Cupido die, eenmaal de kamer van de dichter binnengedrongen, daar allerlei onheil sticht, terug op Anakreontea, nr. 3; zie ook hiervóór nr. 23.

1 *'t Minnewicht*: Cupido.

8 *ginder*: dáár, 'ter aanduiding van eene plaats die de spreker beschouwt als vrij ver af' (*WNT*. IV, 2380).

9 *looze*: schalks, onbetrouwbaar.

- Maar - ik had nog niet vernomen,
 wat de stoute jongen deedt; -
 Hoe hij all' mijn schoone boeken,
 't vengster uit, in 't water smeeft! - ²⁴
- 25 Knaap! dat zal ik u betalen!
 riep ik op een' forssen toon.
 Doch, hij zei, met traanende oogjes:
 'moeder heeft het mij geboôn! ²⁸
- 30 Maar - hij wees op drie, vier boeken -
 die heb ik niet weggedaan,
 Om dat ik, op 't eerste blaadje,
 mijne beeldtenis zag staan... ³¹⁻³²
- 'k Ging mistroostig naar het vengster,
 en zag zugtend in de vliet.
- 35 Nu heb ik geen and're boeken,
 dan die hij nog liggen liet.

33. Aan den slaap (56)

Ai, wijkt toch bleeke zorgen! ¹
 Vergunt me een weinig rust!
 Luik gij mijn zwijmende oogen, ³
 ô Vriendelijke slaap!

- 24 *vengster*: (ook in vs. 33) zie nr. 11, vs. 10.
- 28 *moeder*: Venus; passages als deze werden in de 18e eeuw om hun zgn. 'naïveteit' kenmerkend geacht voor de poëzie van Anakreon en hogelijk bewonderd; men vond deze 'schuldeloze bevalligheid' bijv. in Anakreonteia, nr. 15 (*Het Duiffe*) en nr. 35, waarin de door een bij gestoken Cupido bij moeder Venus komt uithuilen. Zie over dit esthetisch aspect o.a. Moses Mendelssohn, *Betrachtungen über das Erhabene und Naive in den schönen Wissenschaften* (1758); H. van Alphen (bewerking van F.J. Riedel's) *Theorie der schoone kunsten en wetenschappen* I, Utrecht 1778, p. 150-154; II (1780), p. 217-218 en passim; bekend is ook Schiller's verhandeling *Über naive und sentimentalische Dichtung* van 1795.
- 31-32 Vele 18e-eeuwse bundeltjes galante minnepoëzie vertonen op het frontispice afbeeldingen van Cupido. Cf. de prentjes in bloemlezingen uit dergelijke erotica door Leonard de Vries: *Venus' lusthof*, en *Eros' lusthof*, Amsterdam, J.M. Meulenhoff, z.j.
- 1 *bleeke*: bleekmakende (indirekt gebruikt; cf. *WNT*. II, 2, 2815: 'bij overdracht van aandoeningen die iemand doen verbleeken').
- 3 *Luik*: sluit.

- 5 Of zijt ge, ô kragthersteller,
 Gelijk een valsche vriend,
 Die, in den nagt der naarheid,⁷
 Noch vriend noch vriendschap kent?
 Maar neen! uw gulle handen⁹
- 10 Verligten onze smart.
 Wen vrienden ons verlaaten,¹¹
 Dan staat gij ons nog bij.
- Ach! waar moogt gij nu toeven,¹³
 ô Vriendelijke slaap?
- 15 Ai, koom toch! drijf de zorgen
 Van 't eenzaam ledikant!
 Ai, koom toch!... maar!... mijn Fillis?...
 Is Fillis reeds in rust? -
 ô Slaap, snel naar mijn Fillis!
- 20 En sluit haar oogjes toe!
 Wanneer gij, bij mijn meisje,
 Uw werking hebt verricht,
 Verdrijf dan ook mijn zorgen,
 ô Vriendelijke slaap!

34. Kuschje (57)

- Hoe meer mijn mond de tipjes
 Van uwe lieve lipjes,
 Al kusschende genaakt,³
 Hoe meer ik, door het kusschen,
 5 Mijn liefdevuur wil blusschen,
 Hoe meer het gloeit en blaakt.

7 *naarheid*: benauwenis.

9 Zelfcorrectie; cf. nr. 11, vs. 9.

11 *Wen*: wanneer.

13 *toeven*: wachten.

3 *genaakt*: nadert.

- Zijt gij met mij bewogen,
 Wen gij, met kwijnende oogen, ⁸
 Mij van ter zij begluurd?
- 10 Ai, Fillis, spaar die lonken!
 Mijn vlam word, door die vonken,
 Nog meerder aangevuurd. ¹²
- Mijn lust, mijn vreugd, mijn leven,
 Die vlam zal mij doen sneeven,
 15 Die mij zoo lijden doet.
 Maar - gun, dat, op uw lippen,
 De ziel mij moge ontglippen! ¹⁶⁻¹⁷
 Dat sterven is mij zoet! ¹⁸
- Ai! staa mij toe, mijn Engel! ¹⁹
 20 Dat ik uw halsje omstrengel,
 Terwijl mijn mond u kuscht!
 Dan wordt de vlam mijns levens,
 En van mijn liefde tevens,
 Op éénen stond gebluscht!

8 *Wen*: wanneer.

12 *meerder*: een van *meer* opnieuw gevormde comparatief met dezelfde betekenis.

16-17 Wederom het neo-platonische, in de petrarkistische liefdeslyriek graag gebruikte motief van de zielsvereniging tijdens het kussen; cf. nr. 18.

18 Ook het motief van de liefdesdood herinnert hier aan de petrarkistische voorstellingswereld.

19 *mijn Engel*: romantisch-sentimentele aanspreekvorm; cf. ook nr. 19, vs. 19.

35. De drie bevalligheden (59)³⁵

Is Aglaïa deftig, schitt'rend,¹
 Is haar schoonheid meer dan schoonheid;
 Even als de grootsche luister
 Van een' held'ren nacht des winters:

5 Kwijnt in Euphrosine's oogen
 't Vuur der zachte, ted're liefde;
 Teekent heur bevallig wezen
 Niets dan tederheid en liefde:

Is Thalia frisch en jeugdig,
 10 Even als een lenteroosje;
 Lagcht zij even als de hemel
 Op een' schoonen lentemorgen:

35. *De drie bevalligheden*. Met dit gedicht levert Bellamy zijn bijdrage aan de zgn. *Graziendichtung*; het meervoud *bevalligheden* duidt trouwens als persoonsnaam de drie Gratiën of Chariten aan (*WNT* II, 2, 2305), dat zijn: Aglaia ('de schitterende'), Euphrosyne ('de vreugde schenkende') en Thalia ('de bloeiende'), allen dochters van Zeus; zie Pauly-Wissowa III, 2, S. 2150-2167, s.v. Charites. Voor de rococo-kunstenaars gelden zij als de incarnatie van de bevalligheid die het verhevene pas aantrekkelijk maakt. Men onderscheidt binnen de op hen geïnspireerde *Graziendichtung* twee richtingen: de ene, frans georiënteerd 'die das Anmutige vorwiegend im äusseren sinnlichen Reiz oder als Reiz des Geistes [esprit] fasst' (Merker); Hagedorn en Gleim zijn hier de belangrijkste vertegenwoordigers; en de tweede richting, sterk beïnvloed door Shaftesbury's opvatting van de 'moral grace', 'die vorwiegend seelische Schönheit und Anmut betont' met Wieland als voornaamste representant. Het hoogtepunt van deze *Graziendichtung* is Wielands *Musarion oder die Philosophie der Grazien* van 1768. Zie Frans Pomezny, *Grazie und Grazien in der deutschen Literatur des 18. Jahrhunderts*, Hamburg-Leipzig 1900; Erna Merker in *Reallexikon der dt. Lit.*² (zie inleiding, p. XII). In Bellamy's *Gezangen Mijner Jeugd* merken we weinig van enige sublimatie met betrekking tot Fillis: 'Hogere ideeën dan die cirkelen om haar lippen en boezem zijn praktisch niet aanwezig'. (W. Diemer, *Psychologie van Bellamy*, p. 345). Incidentele pogingen om liefde en deugd met elkaar te verbinden doen weinig overtuigend aan.

1 *deftig*: statig-sierlijk; cf. *WNT* II, 2, 2358 ad 4; het hele gedicht bestaat eigenlijk uit twee volzinnen, reps. vs. 1 t/m 14 en 15 tot het eind.

Al die schoonheid is, in Fillis,
Door Natuur, te saam verëenigd.¹³⁻¹⁴

- 15 Deftig, schitt'rend als Aglaïa,
Zagt en teêr als Euphrosine,
Frisch en jeugdig als Thalia,
Dus is mijn bevallig meisje.

36. De vier getijden (60)^{36.}

- In de Lente pluk ik bloempjes,
Om mijn Fillis borst te sieren.
En dan plukt mijn Fillis bloempjes,
En dan vlegt zij lentekransjes,
5 Om mijn slaapen te bekroonen.⁴⁻⁵
De eerstontloken lentekruidjes
Drukken wij met dartle voeten. -
Van het spits der hooge duinen
Zien wij, hoe de wulpsche golfjes⁹
10 Op de blanke stranden speelen.
't Daalend zonlicht doet het blosje
Van mijn Fillis hooger glooren.
Ieder lagchje van mijn Fillis
Schildert mij de vreugd der Lente.

13-14 De gedachte dat allerlei genoemde kwaliteiten zich in de aanbeden vrouw verenigen, vinden we o.a. ook in Poots *Klagt* en *Aen eene Schoone* (*Minnezangen*, ed. C.M. Geerars, Zwolle 1964) en verderop in *GmJ.*, nr. 42.

36. *De vier Getijden*. De rijmloze vierjambische verzen vertonen een opvallende parallelie aan het begin en/of aan het eind van de versregel. Deze anafoor (bijv. vs. 3-4), resp. epifoor (bijv. vs. 40-41) markeert niet alleen de grenzen van het vers, maar verbindt de afzonderlijke verzen ook tot een groter geheel. Speciaal de woordherhaling aan het eind neemt de functie van het eindrijm over. We spreken hier van *rime complète* of *rührender Reim*; cf. Wolfgang Kayser, *Kleine deutsche Versschule*,¹² München 1966, S. 87-89. Zoals meestal in *Gezangen Mijner Jeugd*, is de natuurevocatie stereotiep; slechts enkele uitzonderingen: vs. 31-33; 46-47. titel *getijden*: jaargetijden.

4-5 Anakreontisch motief, cf. nr. 2, vs. 31.

9 *wulpsche*: dartele.

- 15 In den Zomer, wen het windje,
 Wen het lieflijk westewindje ¹⁵⁻¹⁶
 Door de groene takjes ritselt,
 Wandel ik door 't olmenboschje ¹⁸
 Met mijn Fillis aan mijn zijde.
- 20 Midden in dit somber boschje
 Staat een aangenaam priëeltje,
 En dan gaa ik, met mijn Fillis,
 In dat schoon priëeltje zitten.
 Daar verbeiden wij den avond.
- 25 En terwijl ik Fillis streele,
 Kusschend in mijne armen drukke,
 Wordt het om ons heenen duister.
 En dan gaan wij, bij 't geleide
 Van het koelend avondwindje,
- 30 Vrolijk uit het boschje treden.

- In den Herfst, wanneer de bladen,
 Door 't geloei der noordewinden,
 Langs de ontbloote velden stuiven,
 Gaa ik, met mijn lieve Fillis,
- 35 In den vruchtenrijken boomgaard. -
 - Fillis vreest niet voor een vlaagje. -
 En daar plukken wij de vruchten,
 Die, van kromgebogen takken,
 Zich aan mijne Fillis bieden.
- 40 Beiden zijn wij vol van blijdschap,
 En wij keeren vol van blijdschap,
 Met het blozend ooft geladen,
 Uit den welbeplanten boomgaard.

- In den Winter, wen de vloedden
 45 Door den Oostenwind verstijven,
 Als de dikgepakte wolken
 't Veld met blanke sneeuw bestrooïen,
 Ben ik, naast mijn lieve Fillis,

15-16 Uitbreidende herhaling, cf. inleiding, p. XXVI.

18 *olmenboschje*: als locus amoenus, cf. nr. 6, vs. 1.

Bij den warmen haard gezeten.
 50 O! dan straalt het blij' genoegen
 Uit heur vrolijkklagchende oogen!
 O! dan smaak ik niet dan wellust!⁵²
 Duizend lagchjes, duizend kuschjes,
 Duizend wederzijdsche kuschjes
 55 Zijn de sprakeloze tolken
 Onzer onuitspreekbre vreugde.
 Zoo verslijt ik vaak den avond
 Aan de zijde van mijn Fillis.

Dus vind ik in Lente en Zomer,⁵⁹
 60 Herfst en Winter altoos vreugde.
 Maar - al was het immer Lente,
 Zonder mijn geliefde Fillis
 Zou 't mij eeuwig Winter wezen. -

37. Aan Fillis (63)^{37.}

Nog, mijne Fillis,
 Voel ik de kuschjes,
 Die gij mij gistren
 Drukte op de lippen!

52 *niet*: niets.
wellust: vreugde.

59 *Dus*: aldus.

37. *Aan Fillis*. Van alle gedichten uit de bundel heeft dit de kortste versregels: slechts vijf lettergrepen. Ook de gebezigde maat: daktylus + trochee is uniek. Een kwalijk gevolg is evenwel dat hierdoor het verseinde behalve door de syntaktische grens ook nog eens metrisch gemarkeerd wordt. Onwillekeurig leest men nu al die zeer korte verzen als afzonderlijke zinnestukjes, die elk voor zich een bepaalde mededeling bevatten. In epigrammatische poëzie kan dit toch tot een bevredigend resultaat leiden; cf. bijv. Spiegels *Grafschrift van Dirk Volkertsz. Coornhert*: 'Nu rust/ Diens lust/En vreught/' etc en C.F.P. Stutterheim, *Problemen der literatuurwetenschap*,² Amsterdam 1966, p. 121. Maar in vergelijking met Spiegels geconcentreerde zeggingskracht is het informatief gehalte van de door Bellamy geïsoleerde versregeltjes uiterst gering, mede als gevolg van de uitbreidende herhaling (cf. inleiding, p. XXVI) die hier hoogtij viert. Het resultaat: versverslapping waar pregnantheid geboden was.

- 5 O! dat herdenken
 Brengt me in verrukking!
 O! wat al weelde -
 Zalige weelde
 Schonk mij de Liefde!
- 10 O! bij mijn Fillis
 Vind ik de vreugde!
 O! van haar lipjes
 Zuig ik het leven!
 O! uit haar oogjes
- 15 Schieten dan vonken
 In mijnen boezem,
 Die mijn begeertens,
 Zuivre begeertens,
 Driftig ontvlammen!
- 20 Vol van verrukking
 Kan ik pas staamlen: ²¹
 Dierbaare Fillis!
 Gij zijt mijn alles!...
 'k Vlij mij ter neder
- 25 Op uwen boezem. -
 'k Voel uwen boezem
 Heviger zwoegen -
 'k Hoor u dan lispem, ²⁸
 Fluisterend lispem:
- 30 'k Zal u beminnen!...
 Eeuwig beminnen!...
 ô Mijne Fillis!
 Zulk eene vreugde
 Grenst boven 't aardsche!

21 *ik*: er staat abusievelijk *is*.

28 *lispem*: lispelen.

38. Liefde en wijn (64)³⁸

'k Heb twee bronnen, die de voedsters
 van mijn jeugdig leven zijn:
 'k Leef bij Fillis door de Liefde -
 op mijn kamer door den Wijn.

39. * * * * *. (65)

Zal mij 't lot dan immer drukken?
 Voegt het al zijn kragt bijëen,
 Om, na zoo veel ongelukken,
 Mij geheel in 't stof te treën?
 5 Zal die nevel nimmer scheuren?
 Zal ik nooit het licht weêr zien?
 Nimmer 't hoofd ten hemel beuren,
 Wen de bleeke zorgen vliên? -⁸

- 38 *Liefde en wijn*. Een zuiver anakreontisch gedicht; in de *Gedichten van J. Bellamij. Nieuwe vermeerderde uitgave*, Haarlem 1826, p. 169-170, staat onder dezelfde titel volgende pendant, gedateerd 15 november 1785:

Liefde en wijn

In mijn teedre jonglingsjaren
 Zong ik steeds van Liefde en Wijn:
 Nu bij 't ongestoord genieten,
 Zing ik niets van Liefde en Wijn!

Toen was alles slechts verbeelding!
 o! Geen schaduw van 't genot! -
 Nu heb ik den kelk gedronken,
 Dien ik toen, in droomen zag.

En, nu zing ik niets van Liefde!
 Niets van eedlen frisschen Wijn!
 Droomt men, bij 't bezit van schatten,
 Dan van geen behoeften meer?

Ligt, wanneer ik oud van dagen,
 Krachtloos hijge naar het graf,
 Dat ik weêr van Wijn en Liefde
 In verbeelding zingen zal!

8 *bleeke zorgen*: indirect gebruik; cf. nr. 33, vs. 1.

'k Zag, in mijne lentedagen,⁹
 10 Slechts een schaduw van de vreugd!
 Weenen, zuchten, zorgen, klaagen,
 Was het noodlot van mijn jeugd!
 Zag ik soms een weinig klaarheid,¹³
 Straaltjes van een blijder licht,
 15 IJlings dekte een donkre naarheid¹⁵
 Dit vervrolijkend gezigt.

'k Zie mij van den nijd begrimmen,
 Laster bast mij woedende aan! -¹⁷⁻¹⁸
 Zal mijn zon, maar pas aan 't klimmen,¹⁹
 20 Dus ten middag ondergaan?²⁰
 Neen! ô neen! ik zal nog leeven!²¹
 'k Zie een zagter zonneschijn!
 Laat mij, al wat is, begeeven:
 Fillis wil nog mijne zijn!²⁴

9 vv Slaat op Bellamy's weinig gelukkige jeugd; zie inleiding en chronologisch overzicht.

13 *soms*: er staat abusievelijk *somts*.

15 *naarheid*: kommer.

17-18 De Laster en de Nijd worden hier nog als allegorische personen gedacht.

19 *maar pas*: nog maar sinds kort.

20 *Dus*: aldus, op deze wijze.

21 Zelfcorrectie; cf. nr. 11, vs. 9.

24 *mijne*: de mijne.

40. Aan de maane (67) ^{40.}

- Vorstin des nachts, volschoone Maan! ¹
 Ai, doof een wijl uw' heldren luister, ²
 En laat mij hier, in 't sombre duister,
 Bij deze boomen staan!
- 5 'k Wil mij aan 't vraagend oog onttrekken,
 En Gij, Gij zoudt mij hier ontdekken....
 Neen! zuivre Nachtvorstin!
 Begunstig mijne min!
- Bedek u, voor het oog der volken,
 10 Met een gordijn van dikke wolken,
 Op dat de dwang, die 't al bespiedt,
 Alöm met arendsöogen ziet,
 Mij hier niet moge ontdekken! -
 Neen! laat mij hier toch veilig staan!
- 15 Doch wil, wanneer de tijd mij roept van hier te gaan,
 Mij tot een Leidsvrouw strekken! ¹⁶

40. *Aan de Maane*. Reeds in formeel opzicht onderscheidt dit gedicht zich gunstig van vele andere uit de bundel door zijn kunstige bouw; de jambische maat wordt op het juiste moment gevarieerd, namelijk daar waar zulk een afwijking expressief is; bijv. in vs. 1 waar de vervanging van de derde jambe door een trochee (vólschóóne) het verstempo vertraagt, hetgeen ook geschiedt met de eerste jambe van vs. 2. Aldus krijgt die aanhef meteen al iets verhevens, sakraals. Gevarieerd is tevens het rijmschema: acht regels met gepaard rijm, aan weerszijden omgeven door omarmend rijm (abba/ccddeeff/caac). Ook de afronding is knap: een extra-lange regel, gevolgd door een extra-korte.

De toon van het gedicht wijkt sterk af van nr. 11; hier wordt al iets voelbaar van het numineuze, die wijdingsvolle maancultus welke zo typerend is voor de (pre-)romantiek; cf. W.J.M.A. Asselbergs, 'De Zuster van de Zon', in: *Nijmeegse colleges*, Zwolle 1967, p. 239-257.

1 volschoone: zeer schone; cf. Rh. Feith, *Het Graf*, zang IV, vs. 19.

2 een wijl: een poosje.

16 Cf. ook nr. 11, vs. 38, waar dezelfde gedachte ligt opgesloten in het woord *oogenlijn*.

41. Klagt (68) ^{41.}

Nu moet ik nog in 't eenzaam dwaalen!...
 ô Noodlot! al te wreed!
 Ik kan, gedrukt door zoo veel leed,
 Maar naauwlijks adem halen!
 5 Mijn vriend zit aan de zij ⁵
 Van zijne Elize stil en vrij,
 En kuscht en streelt haar zonder vreezen;
 En ik mag naauw mijn Fillis zien! ⁸
 Haar slegts ter sluik een kuschje biên! ⁹
 10 Kan dit mijn smart geneezen?
 Ben ik dus niet met recht verstoord?
 Heb ik geen reden om te klaagen?
 De min heeft slegts mijn beê verhoort,
 Om mij nog meer te plagen!

42. De wijsgeer (69) ^{42.}

Jongeling, dus sprak een Wijsgeer,
 Jongeling, gij moet den hemel,
 In den stillen nacht, beschouwen,
 Wen geen wolkje hem verduistert;
 5 Dan moet gij die groote lichten,
 Die ontelbre groote lichten, ⁵⁻⁶

41. *Klagt*. Zeer gevarieerd rijmschema; achtereenvolgens omarmend, gepaard, weer omarmend en gekruist rijm.

5 *Mijn vriend*: Bellamy doelt hier op J.P. Kleyn (inleiding, p. VI en nr. 31), die in zijn *Oden en Gedichten* (1782) zijn geliefde Elize bezong. Kleyn zelf protesteerde echter in een brief aan Bellamy van 3 juli 1782 tegen de door laatstgenoemde getrokken konklusie. Zijn Elize zou volgens Kleyn in werkelijkheid enkel 'een Ideaal' zijn; cf. Nijland I, p. 200-201.

8 *naauw*: nauwelijks.

9 *ter sluik*: in het geheim.

42. *De Wijsgeer*. Zie voor het anti-filosofische thema de inleiding, p. XV.

5-6 Uitbreidende herhaling; cf. inleiding, p. XXVI.

- Om hun assen om zien rollen! -
 Gij moet langs de ruime velden,
 't Schoon der Lente vaak beschouwen;
 10 Frissche planten, purpren roozen,
 Alles moet uw' aandacht wekken! -
 Gij moet vaak in 't staatig boschje ¹²
 Hooren, hoe de blijde vogels
 Kunstelooze zangen zingen! -
 15 O! Natuur is grootsch en edel!
 Gij moet al haar schoon beschouwen!

- Ach! zoo sprak ik: lieve Wijsgeer! ¹⁷
 Al de schoonheid, die gij opnoemd,
 Kan ik in een enkel voorwerp,
 20 In mijn meisje alleen beschouwen!
 't Helder voorhoofd is mijn hemel,
 En heur oogen zijn mijn starren,
 En de blosjes van heur wangen
 Zijn mij meer dan Lenteroozen!
 25 En heur stem! - mijn lieve Wijsgeer! -
 O! zoo gij heur stem mogt hooren!
 Gij zoudt nooit meer in het boschje
 Naar uw lieve vogels luistren!

- Toen Natuur 't heeläl gewrocht hadt ²⁹
 30 Heeft zij al de pragt en schoonheid,
 Die op al de deelen schittert,
 In een meisje alleen verëenigt.

12 *staatig*: indrukwekkend (*WNT*. XV, 855).

17 vv. Soortgelijke gedachte in nr. 35, vs. 13-14.

29 *gewrocht*: geschapen.

43. Ongelukkige liefde (71) ^{43.}

Eer ik nog de Liefde kende
 dacht ik, ze is het zoetste zoet.
 Hoe gelukkig! dien de Liefde,
 met heur' hemelnectar, voedt!
 5 'k Zag, met traanen in mijn oogen,
 menigmaal een' jongeling,
 Die, met blijdschap op de wangen,
 naar zijn jeugdig meisje ging.
 'Liefde, geef mij ook een meisje!
 10 stel mijn kloppend hart te vreên!
 Liefde, geef mij ook een meisje!
 waarom zwerf ik dus alleen?
 O! mijn hart is voor uw' invloed,
 door Natuur, reeds voorbereid!
 15 Liefde, ja! mijn hart is vatbaar
 voor uw hoogste zaligheid!
 Nimmer zaagt gij trouwer dienaar
 aan uw voeten neêrgekniel!
 Al mijn zuchten, al mijn wenschen
 20 zijn met zucht voor u beziel! ¹⁹⁻²⁰
 Liefde, geef mij toch een meisje,
 schoon, aanvallig, lief en teêr! ²²
 Ach! gaf mij de Liefde een meisje -
 'k wenschte niets op aarde meer!'

43. *Ongelukkige Liefde*. Het gedicht vertoont een opvallende discrepantie tussen de luchtige anakreontische maat en de pathetische, sentimentele inhoud.
- 19-20 *Al mijn zuchten ... zijn met zucht*: zgn. annominatio of paronomasia, een klankfiguur uit de klassieke retorica, waarbij gelijkkluidende woorden met verschillende betekenis herhaald worden (cf. Ernst Robert Curtius, *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*⁶, Bern 1967, S. 304; Wolfgang Kayser, *Das sprachliche Kunstwerk*¹², Bern-München 1967, S. 110); *zuchten* in vs. 19 betekent: verzuchtingen; *zucht* in vs. 20: heftig verlangen.
- 22 *aanvallig*: 'Het staat nagenoeg met *bevallig* gelijk, doch met dit onderscheid, dat het laatste meer het *bezit* van liefelijke hoedanigheden te kennen geeft, terwijl bij *aanvallig* de *indruk*, dien zij op een ander maken, op den voorgrond staat.' (*WNT*. I, 431).

- 25 Dus verzuchte ik menigmaalen.
 eindlijk werd mijn beê verhoord:
 'k Zag mijn Fillis! en! - hoe schielijk
 was ik door haar schoon bekoord! -
 'k Sprak niet, maar mijn oogen zeiden:
 30 ach! dat gij mijn meisje waardt!...
 't Meisje zei, met kwijnende oogen:
 ach! dat gij mijn minnaar waardt!...
 'k Greep haar, bevende, in mijn armen.
 ô! hoe joeg mijn boezem nu!
 35 'k Fluisterde; gij zijt mijn meisje!...
 en zij lispte: 'k ben voor u!!...³⁶
 'k Zeeg, door blijdschap overwonnen,
 op heur' zagten boezem neêr.
 Eindlijk gaf een teder kuschje
 40 mij het eerste leven weêr!
 Nu werd ik bewust der vreugde,⁴¹
 die mijn boezem overwon.
 'k Riep nu: ja! gij zijt mijn meisje!
 dat ik straks maar staamlen kon.⁴⁴
 45 Nu ben ik volmaakt gelukkig!
 gij zijt mij de waardste schat!
 Gij zijt mij, mijn levenswellust,
 meer dan 't gansch heelâl bevat!
 Maar, helaas! die gulle blijdschap
 50 week voor 't fel gevoel der smart:
 Wreede dwang en vuige laster
 rukten 't meisje van mijn hart!
 Wreeden! ach!... de hand der Liefde⁵³
 heeft ons bij elkaêr gebragt,
 55 Zij verëenigde onze harten
 met een onweêrstaanbre magt! -
 Nog bemin ik 't lieve meisje,
 nog gloeit haar de borst voor mij:

36 *lispte*: lispelde, fluisterde.

41 *der vreugde*: van de vreugde (genitivus afhankelijk van *bewust*).

44 *dat*: hetgeen.

straks: kort tevoren.

53 *Liefde*: de godin Venus; ook in vs. 65.

- Maar! - hoe droevig, hoe onzalig
 60 is de liefde in slavernij!
 Nu is mij de bron der vreugde
 de oorzaak van mijn ongeluk.
 Mijn verflaauwde en zwijmende oogen
 tuigen van mijn hartedruk.⁶⁴
 65 Lieve Liefde! groote Liefde!
 staa ons bij, den dwang ten spijt!
 O! dan zing ik, met mijn meisje,
 dat gij 't heil der menschen zijt!

44. Mijn wensch (74)⁴⁴

- Ik haat den krijg. Het dol geweld
 Van Mavors kan mij niet behaagen.²
 Ik wil, op 't bloedige oorlogsveld,
 Geen harssenschimmige eer bejaagen.
 5 Geen zucht naar goud beheerscht mijn ziel.⁵
 Wie dwaas is zwerve langs de baaren:
 Nooit zal ik, met een brossche kiel,⁷
 Naar verren oord, om schatten vaaren.

64 *tuigen*: getuigen.

44. *Mijn Wensch*. Volgens Nijland I, p. 140, doet dit vers denken aan *Das Fehlbare* uit Johann Wilhelm Gleim, *Versuch in scherzhafte Liedern und Lieder*, Amsterdam 1771 (= faksimile-uitgave door Alfred Anger, Tübingen 1964, I, S. 47). Bedoeld gedicht bestaat uit zeven kwatrijnen en heeft een vierjambisch metrum, maar verder vertoont het geen spoor van overeenkomst.

2 *Mavors*: de oorlogsgod Mars. Het laten prevaleren van liefdestriomfen boven krijgsroem vormt een bekend anakreontisch motief (Anakreontea, nr. 16 en 48). We vinden het o.a. in Jan Luykens *Een ander zing van krijg en moort* uit zijn *Duytse Lier*.

5 Dezelfde gedachte in Anakreontea nr. 15 ('Wat lust mij al de schatten/Van Guges, heer te Sardeis'; vert. Meerwald, p. 6).

7 *brossche kiel*: kwetsbaar schip (pars pro toto).

De weetlust wekke een' Wijsgeer op,
 10 En moog hem door de wolken drijven:
 Nooit zal ik, op der Alpen top,
 Mijn' naam, in duurzaam marmer, schrijven.⁹⁻¹²

Neen! - zoo ik slegts, in stille rust,
 Aan Fillis lieven mond mag hangen,
 15 Geniet mijn ziel haar grootste lust,
 Het hoogste doel van heur verlangen.

ô Fillis! gij, gij zijt mijn vreugd!
 Niets kan mij buiten u behaagen!
 Uw liefde doet mijn prille jeugd
 20 Een krans van groene mirten draagen!²⁰

45. De ijverzuchtige (75)

Een recht en teder minnaar¹
 Is altoos ijverzuchtig. -
 Wanneer zijn meisje een' ander'
 Met vriendelijke oogjes toelonkt,
 5 Gevoelt hij, in zijn' boezem,
 Een heimelijke ontroering.
 Dan straalt hem de ongerustheid
 En kommerlijke vreeze
 Uit naauwoplettende oogen.
 10 Nu poogt hij eens de droefheid,
 In zijn gelaat zoo zichtbaar,

9-12 Indicatie voor de aantrekkingskracht die het hooggebergte, en in het bijzonder de Alpen, op de 18e-eeuwse geesten uitoefenen. Albrecht von Hallers leergedicht *Die Alpen* (1729) gaf hieraan een krachtige impuls. Zie hierover o.a. Richard Weiss, *Das Alpenerlebnis in der deutschen Literatur des 18. Jahrhunderts*, Horgen-Zürich 1933; Ch. Hartl, *Das Hochgebirge in der deutschen Dichtung*, 1961; Franz Anselm Schmitt, *Stoff- und Motivgeschichte der deutschen Literatur*, Berlin 1959, S. 3-4. Majorie Hope Nicholson, *Mountain Gloom and Mountain Glory. The Development of the aesthetic of the Infinite*, Ithaca 1959.

20 *Een krans van groene mirten*: anakreontisch motief; cf. nr. 2, vs. 31.

1 *recht*: 'in hooge mate de eigenschap bezittend die door het bepaalde znw. wordt uitgedrukt' (*WNT*. XII, 3e st. afl. 4, 493), echt.

- Met een geveinsde vreugde,
 Voor aller oog te dekken.
 Dan weêr doen spijt en gramschap
- 15 Zijn bleeke wangen gloeïen.
 Dan brandt 'er in zijn oogten
 Het vlammig vuur der woede.
 Dan knerst hij op zijn tanden,
 En vloekt hem, dien zijn meisje
- 20 Zoo vriendelijk belonkte.
 Maar - ziet hij weêr zijn meisje,
 En lagcht zij lief en teder
 Den gullen lagch der liefde:
 Straks zijn de vreeze en droefheid,²⁴
- 25 De spijt en felle gramschap²⁵
 Van zijn gelaat verdweenen.
 Dan valt hij op haar boezem,
 En drukt haar in zijn armen,
 En kuscht heur lieflijk mondje,
- 30 En staamelt, onder 't kusschen:^{28-30; 31-33}
 Gij zijt, gij zijt mijn meisje! -³¹
 Gij zijt de lust mijns levens! -
 Gij zijt - gij zijt mijn alles!

24 *Straks*: weldra.

25 *spijt*: ergernis.

28-30; 31-33 Anafoor, waarbij opeenvolgende regels gelijke aanhef hebben; gewoonlijk drieledig.

31 *Gij zijt - gij zijt*: woordrepetitie of epanalepsis.

46. Waarom de liefde geblind wordt (77) ^{46.}

- Men maalde, reeds van ouds, het dartel minnewicht ¹
 Met eenen blinddoek voor 't gezicht. ²
 Wat mag hier van de reden wezen?
 Is 't, om dat zijne hand noch groot noch klein ontziet,
 5 Maar elk de schichten heeft te vreezen, ⁵
 Die hij zoo onmeêdoogend schiet? -
 ô Neen! men blindt zijn lonkende oogen,
 Op dat het zien der smart
 Van 't, door zijn schicht, verwonde hart,
 10 Hem niet bewegen zou tot teder mededoogen:
 Want, wierd het stoute wicht met 's minnaars leed begaan,
 Gewis! hij zou geen hand meer aan den booge slaan!

46. *Waarom de liefde geblind wordt.* Uitvoerige informatie over het thema van dit gedicht geeft Erwin Panofsky in zijn opstel *Blind Cupid* (in *Studies in iconology. Humanistic themes in the art of the Renaissance*, Harper Torch-books, New-York 1962, p. 95-129). Volgens Panofsky was: 'The little winged boy armed with bow and arrow (...) a very familiar figure in Hellenistic and Roman art. Only this figure was very rarely blind in classical literature, and it was never blind in classical art. (...) The belief that 'the lover is blinded about what he loves so that he judges wrongly of the just, the good and the honourable', is of course frequently expressed in classical literature which abounds in such phrases as *caecus amor*, *caeca cupido* [blinde amor, blinde cupido]. But this blindness characterizes love as a psychological emotion, often of a definitely egotistical nature.' (p. 95-96). Omstreeks 1215 echter gaat men die blindheid aan Cupido zelf toeschrijven. Van nu af is er vrijwel geen beschrijving meer van het heidense minnegodje die *niet* op zijn blindheid insisteert (uitzondering: Petrarca). 'The allegorical interpretations of this newly acquired handicap are as unflattering as possible. Cupid is nude and blind because he 'deprives man of their garments, their possessions, their good sense and their wisdom.' He is blind 'because he does not mind where he turns, in as much as love descends upon the poor as well as the rich, the ugly as well as the handsome.'" (p. 107-108). Panofsky illustreert zijn betoog met talrijke reproducties. Van de vele nederlandse voorbeelden noemen we slechts Daniel Heinsius, *Emblemata amatoria* (Amsterdam 1606); dezelfde, *Het ambacht van Cupido* (Leyden 1615) en Jan Harmensz. Krul, *Pampiere wereld* (Amsterdam 1644, dl. II, p. 313).
 titel *De Liefde*: Cupido (Amor, Eros); sedert de 4e eeuw na Chr. uitgebeeld als kleine jongen, gewapend met pijl en boog.
geblind: geblinddoekt.

1 *maalde*: schilderde, beeldde af; overigens is dit niet juist volgens Panofsky; zie hierboven.

2 *het dartel minnewicht*: Cupido.

5 *schichten*: pijlen.

47. Het wijsgeerig antwoord (78) ^{47.}

- 'k Was, met mijn jonge vrienden,
 Eens bij een' wijzen grijsaard;
 Wij spraken, hoe een wijze
 Den vijand van het leven,
 5 Den dood kloekmoedig afwacht. -
 Zegt, zei de grijze Wijsgeer,
 Zegt braave jongelingen,
 Waar zoudt gij 't liefste sterven? -
 Ik, zei de jonge Cleon,
 10 Terwijl zijne oogen gloeiden,
 Ik zou het liefste sterven
 Op 't bloedig veld des oorlogs.
 Ik ken geen grooter wellust ¹³
 Dan, voor den Vaderlande,
 15 Den jongsten snik te geeven! - ¹⁵

De goede grijsaart lagchte
 En hieldt het oog op Cato.

- Toen sprak de jonge Cato:
 Ik zou het liefste sterven
 20 In stilte op mijne kamer,
 Omringd van echte Wijzen.
 'Er is geen grooter voorrecht
 Dan, dat de ziel eens Wijzen,

47. *Het wijsgeerig antwoord.* Volgens Nijland I, p. 131-132 'doet (dit vers) denken aan *Mein Geschmack* en *Der Geschmack Anderer* in Rammmlers *Lyr. Blumenlese*, 1774, dl. 2, blz. 164 en 166.' (Deze editie bleek niet aanwezig in de Centrale Catalogus ter K.B.; wèl in U.B. Bonn, sign. Fa 271/1). Alleen eerstgenoemd gedicht vertoont enige overeenkomst met nr. 47, in zoverre ook daar sprake is van een reeks contrastfiguren: Heraklit, de gierige Kleon, de wijsgerige Polydor, de roemzuchtige Hektor, waartegenover de ik telkens zijn lachen, minnen, drinken stelt. In formeel opzicht verschillen de gedichten hemelsbreed.
- 13 *wellust*: vreugde; Cleon representeert het heftig patriotisme van Bellamy-Zelandus, dat we ook aantreffen in Johann Wilhelm Ludwig Gleim's *Preussische Kriegslieder in den Feldzügen 1756 und 1757 von einem Grenadier*, 1758.
- 15 *jongsten*: laatste; cf. 'de jongste dag'.

- In een geruste stilheid,²⁴
 25 Dees woelige aarde ontvluchte.
- Nu kwam de beurt aan mij ook;
 Ik zag, dat aller oogen
 Eenstemmiglijk mij vraagden:
 Waar zoudt gij 't liefste sterven?
 30 Toen vroeg mijn kloppend hart zich:
 Waar zoudt gij 't liefste sterven?
 Het aaklig veld des oorlogs...?
 De sombre cel der wijzen...?
 Neen! hier wil ik niet sterven!
- 35 In 't einde zeide ik schielijk:
 Ik zou het liefste sterven
 In Fillis scheutige armen,³⁷
 Op Fillis zagten boezem...
 Hoe kan men schooner sterven?? -
- 40 De Wijsgeer sloeg zijn oogen
 Op Cleon en op Cato,
 En op zijn groote boeken,
 En - zuchtte - ja! hij zuchtte!

48. Het jawoord (80)^{48.}

- Schoone, zeide ik tot mijn meisje,¹
 Zeg nu of gij mij bemind?²
 't Meisje lagchte eens, en heur oogjes
 Zagen mij al kwijnend aan.
- 5 Ik herhaal het, zeg mijn meisje,
 Zeg nu, of gij mij bemind?

24 *stilheid*: stilte, rust; zie *WNT*, XV, 1696-1698.

37 *scheutige*: gewillige.

48. *Het jawoord*. Eerder gepubliceerd in het *Taal- Dicht- en Letterkundig Kabinet II* (Amsteldam 1782, p. 122) van G. Brender à Brandis.

1 *Schoone*: 'Schöne' is de gewone aanspreekvorm van het meisje bij Gleim.

2 Het tot driemaal toe herhalen van deze vraag in vs. 6, 10 en 14, gevoegd bij de telkens grotere heftigheid van de onmiddellijk voorafgaande versregel, leidt tot een climax.

- 't Meisje stamelde, en een zuchtje
 Glipte van heur lipjes af.
 Zeg dan, riep ik onverduldig,⁹
 10 Zeg dan of gij mij bemind?
 't Meisje boog het blozend aanzicht
 Zagtjes op mijn' schouder neêr.
 Nu riep ik, van liefde blaakend,
 Zeg nu, of gij mij bemind?
 15 't Meisje zuchtte - maar, in 't einde,
 Zei zij stamelende... Ja!
 'k Vong, al kusschend, 't lieve woordje¹⁷
 Van heur purpren lipjes af.
 En mijn meisje drukte 't zegel
 20 Van heur liefde op mijnen mond!

49. De jongelingen (81)^{49.}

- In een' kring van jongelingen,
 Bij den warmen haard gezeten,
 Drinken wij den purpren nectar.³
 Gulheid lagcht in aller oogen.
 5 Ieder vult den glazen beker,
 Op het welzijn van zijn meisje.
 En dan vullen wij de glazen,
 Op het welzijn aller schoonen.
 Allen roepen wij: het welzijn
 10 Van de Vaderlandsche Schoonen! -
 Nu doen wij op nieuw den nectar,
 In den heldren beker, branden,
 En nu roepen wij eenpaarig:
 't Vaderland!... de bekers klinken,
 15 En een traantje van verrukking

9 *onverduldig*: ongeduldig.

17 *Vong*: ving.

49. *De jongelingen*. Anakreontisch vriendschapsgedicht; ontstaan najaar 1781 en eerst gepubliceerd in het *Taal- Dicht- en Letterkundig Kabinet* I (Amsteldam 1781, p. 366) van G. Brender à Brandis; nauw verwant aan het gelijknamige gedicht uit *Vaderlandsche Gezangen van Zelandus*, p. 88.

3 *nectar*: eigenlijk de drank van de goden op de Olympus; vandaar 'hemelse drank'; hier: wijn, cf. vs. 16.

Mengt zich met den druivennectar.
 Niemand spreekt 'er, maar elk aanzicht ¹⁷
 Draagt de duidelijkste tekens
 Van een edeldenkend harte.

50. Een ontdekking (82) ⁵⁰.

Waarom of toch de Dichters
 Zoo graag een teugje drinken?
 Dit vroeg ik aan mijn Zangster, ³
 En zij gaf mij ten antwoord:
 5 'Er was in oude tijden,
 Een bron, die aan de Dichters ⁶
 En vuur, en geest kon geeven;
 Hier dronken ze uit, en zongen
 Ter eere van hun Goden,
 10 En dappere oorlogshelden.
 De schoonheid der Natuure,
 Het lagchen van de lente,
 Het zoet gevoel der Liefde
 Was 't, dat die Dichters zongen.
 15 Maar - met die oude tijden
 Is ook die bron verdwenen.
 Nu hebben onze Dichters
 Ontdekt, in laater tijden,
 Dat, in het zap der druiven,
 20 De kragt der bron berustte.

17 *aanzicht*: geen germanisme; komt reeds in het 17e-eeuws voor.

50. *Een ontdekking*. Eerder gepubliceerd in de *Algemeene Vaderlandsche Letter-Oefeningen* van juni 1781, p. 283.

3 *Zangster*: Muze.

6 *Een bron*: namelijk Hippokrene ('Paardenbron'), zo genoemd omdat zij ontsprong, nadat het gevleugelde paard Pegasus met zijn hoeven op de muzenberg Helikon had gestampt; wie uit deze bron dronk, zou vervuld worden van dichterlijk enthousiasme (*furor poeticus*). Reeds griekse en latijnse auteurs als Hesiodus, Kallimachus, Ennius en Propertius noemen zichzelf geïnspireerd door het water van de muzenbron. Zie Pauly-Wissowa VIII, 2, S. 1853-1857; Walter F. Otto, *Die Musen und der göttliche Ursprung des Singens und Sagens*², Düsseldorf-Köln 1956. S. 30.

Dit is alleen de reden
 Dat zij zoo gaarn drinken.
 Nu drinken zij en zingen,
 Door 't zap der edle druiven
 25 Gesterkt, de schoonste zangen.'

51. Aan de meisjes (83) ^{51.}

Jonge meisjes, hoe rampzalig
 Is, voor u, die prille schoonheid,
 Die, op uw gevulde wangen,
 Op uw welgevormde lippen,
 5 En op al uw leden, schittert;
 Hoe rampzalig is die schoonheid,
 Zoo gij, wars van blanke kuisheid, ⁷
 Hun gehoor geeft, die u vleien! ⁸
 Vliedt, ô Schoonen! vliedt die vleiers!
 10 Luisterd gij naar hunne woorden,
 Dan zal ras de bloozende onschuld ¹¹
 Uit uw jeugdig harte vluchten.
 En, hoe schielijk zal dan de ondeugd
 In uw jeugdig harte sluipen!
 15 Neen! ontvliedt die laffe vleiers!
 Denkt niet dat zij u beminnen!
 Vuige slaven hunner driften, ¹⁷
 Volgen zij geen andre wetten,
 Dan de wetten hunner driften.
 20 Deugd en onschuld te belaagen,
 Al wat heilig is te ontëeren,
 Is hun eenigste bedoeling.

51. *Aan de meisjes*. De nadrukkelijke moralisatie gaat lijnrecht in tegen de anakreontische luchthartigheid die elders in deze bundel domineert; zij past bovendien slecht bij de speelse versmaat. Het taalgebruik zelf ('blanke kuisheid', 'bloozende onschuld') is sterk retorisch.

7 *wars*: afkerig.

8 *Hun*: aan hen.

11 *ras*: spoedig.

17 *vuige*: lage.

- Neen, gij Schoonen! kent de Liefde!²³
 Laat een edeldenkend minnaar
 25 U, die drift der groote zielen,
 In heur groote kragt, doen voelen
 Kent de Liefde! zij is edel;
 Deugd en onschuld zijn haar zusters.
 Maar, dat nimmer luimende ondeugd,²⁹
 30 In den schijn van waare liefde,
 U, in haare strikken, vange!
 Schielijk zou uw schoon verflenssen.
 Schielijk zou de hand der ondeugd
 't Merk der woedende begeerten,³⁴
 35 Op uw jeugdig aanzicht, drukken!

52. Aan de jongelingen (85)^{52.}

- Jongelingen, welk een wreedheid,
 Lieve schuldelooze maagden
 Van het pad der deugd te leiden! -
 Welk een schennis! welk een snoodheid!
 5 Ziet Natuur de handen wringen!
 Ziet haar traanen! hoort heur klagten!
 'Ach! dus spreekt ze: wat al maagden,
 Wat al schuldelooze maagden,⁷⁻⁸
 In de klaauwen der verleiding!...
 10 Maagden! moest u dan de schoonheid
 Zulk een bron van rampen wezen!
 Heb ik, aan uw tintlende oogen,
 Zulk een edel vuur gegeven,
 Op dat zich de dwaalende ondeugd,
 15 Aan die vlammen, zou ontsteeken?

23 *kent*: gebiedende wijs.

29 *luimende*: loerende.

34 *woedende*: razende.

52. *Aan de jongelingen*. Moraliserend evenals de voorafgaande pendant, maar taalgebruik en voorstelling zijn hier nog veel pathetischer. Het invoeren van sprekende abstrakties als Natuur herinnert aan dergelijke persoonsverbeeldingen in de 18e-eeuwse spektatoriale essays.

7-8 Uitbreidende herhaling; cf. inleiding, p. XXVI; ook in vs. 27-28.

- Heb ik dan uw lieve wangen
 Met dien zagten bos beschilderd,
 Om den heeten bos der driften,
 Op het aangezicht der wellust,¹⁹
 20 Zo verwilderd, te doen gloeien?...
 Lieve maagden! uwe schoonheid
 Gaf ik u tot ed'ler einde! -
 'k Gaf ze u, om het hart eens jonglings,
 In een zuivre min te ontsteeken;
 25 Om die vlammen steeds te voeden;
 Om voor hem alleen te leeven! -
 Maar! - nu zult gij nooit dien wellust -
 Nooit dien zuivren wellust smaaken!...
 O! verleiders! welk een wroeging
 30 Zal u 't krimpens hart verscheuren,
 Wen, bij 't zwijgen uwer driften,³¹
 Uw geweeten zal ontwaaken!
 O! verleiders! gij moogt beven!
 Uw geweeten zal ontwaaken!...[?]
 35 Hoort! dus klaagt der schoonen moeder!³⁵
 Jongelingen! tracht toch nimmer
 Heure droefheid te vergrooten!

53. Zang van vaderlandsche meisjes (87)^{53.}

Komt, Speelgenootjes, laat ons klaagen,
 Om 't leed, dat, in haar jonge dagen,
 De jeugdige Dorinde lijdt.³
 Dorinde, om heur bevalligheden,

19 *wellust*: hier wèl in de thans geldende ongunstige betekenis.

31 *Wen*: wanneer.

35 *der schoonen moeder*: de moeder van de schoonen, d.i. de Natuur.

53. *Zang van vaderlandsche meisjes*. Sluit thematisch aan bij nr. 51 en 52; eerder gepubliceerd in het *Taal- Dicht- en Letterkundig Kabinet II* (Amsteldam 1782, p. 117-119) van G. Brender à Brandis. J. Kinker prees dit gedicht zeer in zijn *De Post van den Helicon* (Amsterdam 1788, nr. 5 en 34).

3 *Dorinde*: Dorinda is een pseudo-klassieke herderinnaam uit Guarini's *Il pastor fido* van 1590; nadien veelvuldig gebruikt in pastorale literatuur.

- 5 Heur schoon gelaat en heusche zeden,
De roem en 't sieraad van haar' tijd.
- Zij deedt, door haare kuissche lonken,
Dametas hart in min ontvonken;⁸
Zij voedt die liefde met een' lagch. -
- 10 De jongling smeekt der jonge schoone,
Dat zij hem wedermin betoone!
Zij aarzelt - zugt - en antwoord: ach!...
- Zij mint hem? - Ja! de purpren roozen,
Die, op haar lieve wangen, bloozen,
- 15 Getuigen wat haar hart gevoelt.
Dat tuigen ook heur kwijnende oogen,
Vertederd door het groot vermogen
Van 't vuur, dat in haar' boezem woelt.
- Nu was de vreugd ten top gestegen.
- 20 Dametas, in haar' arm gezegen,
Zuigt honig van haar' lieven mond.
Zij kusschen, zugten, woelen, zwoegen:²²
En, 't scheen of 't klimmende genoegen
De ziel van 't logge vleesch ontbondt.
- 25 Maar, ach! Gij mogt slegts korte tijden
U in die zuivre vreugd verblijden:
De Minnaar van uw lieve jeugd,
Dorinde, wist, door listig vleien,
U van het regte spoor te leien;
- 30 Hij smeekt - en overwint uw deugd!

8 *Dametas*: als herdersnaam (Damoetas) reeds bij Theocritus, *Idylle* VI; en bij Vergilius, *Eclog.* II, III, V.

22 *woelen*: in erotische zin vaak: coïre, bijv. Th. Asselijn, *Jan Klaasz.* (1682), vs. 672, 691 ('Saertje het te nacht zo magtig gewoeld'); L. Rotgans, *Boerekermis* (1708), vs. 1174 ('ik hou niet meer van 't woelen'); gezien 'die zuivre vreugd' uit vs. 26 betekent woelen hier bij B. zoveel als 'stoeien'.

Nu scheen de Maan heur' glans te derven,³¹
 't Gestarnte aan 's Hemels trans te sterven,
 Terwijl Natuur de handen wrong.
 Dorinde, uw oog verloor zijn stralen,
 35 Daar 't hoofd der vlugge boschkooraalen³⁵
 Een sterflied op uwe onschuld zong.

Helaas! 't gevolg der strafbre weelde,
 Die haar den jongen boezem streeelde,
 Was zielverslindend naberouw;
 40 Dameet, in weêrwil van zijn eeden,
 En doof voor traanen en gebeden -
 Die snoode! brak den band der trouw!

Komt, klagen wij, mijn Speelgenooten!
 Dorinde, van elk een verstooten,
 45 Is al ons medelijden waard.
 De smart, die ze, in haar jonge dagen,
 Door onvoorzichtigheid moet dragen,
 Zij nooit door valsche deugd verzwaard!

Komt, Speelgenootjes, dat Dorinde,
 50 Bij ons den troost der vriendschap vinde!
 Zij, immers, is een meisje als wij?
 Maar - dat, bij 't lagchen der vermaaken,
 De deugd ons altijd moog' bewaaken,
 En de onschuld onze schutsvrouw zij!

31 vv. Sympathetische natuurbeschouwing; cf. bij nr. 14.

35 Daar: terwijl. *Boschkoraal* is volgens *WNT*. III, 1e st., 658, een dichterlijke uitdrukking voor het gezang der vogels; bij overdracht duidt het ook de zangers van het woud zelf aan. Met 't *hoofd* wordt bedoeld de nachtegaal, die het schoonst van alle vogels zingen kan.

54. De verwonnen filosoof (91) ^{54.}

- Wat is Liefde, roept Lyzander, ¹
 Wat is toch de kragt der min?
 Liefde zal mijn hart niet boeien
 Aan heur trotsche zegekar! ³⁻⁴
 5 Vruchtloos spant de God der Liefde ⁵
 Zijnen kinderlijken boog,
 Want mijn hart is, voor zijn pijlen,
 Met een staalen schild gedekt!
 U, doorluchte Wijsbegeerte!
 10 Die ons boven de aard verheft,
 U alleen ben ik verschuldigd,
 Dat mijn hart onkwetsbaar is! -
 Chloë, die de trotsche reden ¹³
 Van Lyzander hadt gehoord,
 15 Zegt: ik zal hem overwinnen,
 Al was hij Diogenes! ¹⁶
 Zij, gewapend met een lagchje,
 Volgt den stuggen Filosoof;
 Roept hem, en - een vuurig lonkje
 20 Dringt hem, door het oog, in 't hart.

54. *De verwonnen filosoof*. Zie voor het motief van de 'gevoelloze' stoïcijn die zijns ondanks door de liefde overwonnen wordt, de inleiding, p. XV. In de tweede druk van *Gezangen Mijner Jeugd* uit 1790 luidt de titel *De overwonnen Filosoof*.

1 *Lyzander*: o.a. naam van Hermia's minnaar in *A Midsummer Night's Dream* van Shakespeare.

3-4 Het zgn. triomfmotief, van klassieke oorsprong maar zeer verspreid in de renaissance, bijv. in Petrarca's *Trionfi*, een allegorisch gedicht waarin een zestal triomfstoeten beschreven worden; de reeks opent met een *Trionfo d'Amore*: Amor verschijnt op zijn zegewagen, gevolgd door de stoet van zijn gevangenen; dezelfde voorstelling met bijbehorende prent in Jan van der Noots *Cort Begryp der XII Boeken Olympiados*, vs. 175-195; zie Cath^a. Ypes, *Petrarca in de Nederlandse letterkunde*, Amsterdam 1934, p. 64, 86-89; cf. ook nr. 4.

5 *de God der Liefde*: Cupido.

13 *Chloë*: zie voor deze naam nr. 16.

16 *Diogenes*: befaamd grieks wijsgeer (± 412-323 v. Chr.), bekend als vertegenwoordiger van de Cynische school; wilde het huwelijk afschaffen.

Chloë gaat al lagchend heenen.
 „Schoone! toef een oogenblik!
 Voer den slaaf, door u verwonnen,²³
 Toch met u in zegepraal!...
 25 'k Zal, in u, de kragt der Liefde -
 'k Zal uw oogen hulde doen...!!²²⁻²⁶

Ach! doorluchte Wijsbegeerte!
 Waarom stondt ge uw' zoon niet bij??

55. De weifelende schoone (93)^{55.}

Waarom zoude ik toch beminnen?
 Is de Liefde dan zoo zoet?
 Doris zal mij niet verwinnen,³
 Schoon hij zoo veel moeite doet!
 5 Schatten heeft hij - maar - zijn schatten
 Dan de bronnen onzer vreugd?
 Neen! de rijkdom, niet te omvatten,
 Is 't bezit der schoone deugd!

Waarom zoude ik toch beminnen?
 10 Is de Liefde dan zoo zoet?

- 23 *den slaaf*: zie voor deze voorstelling Friedrich Maurer, *Der topos von den 'Minnesklaven'*, in *DVjs.* 27 (1953), S. 182-206, welk opstel zich hoofdzakelijk beperkt tot afbeeldingen in het zgn. Malterertapijt uit Freiburg i. Br. We vinden dezelfde topos in Bellamy's gedicht *Aan de Min* uit 1781 (= *Gedichten van J. Bellamij*, Haarlem 1826, p. 183-184).
- 22-26 Bellamy legt hier Lyzander de taal van de petrarkistische liefdeslyriek in de mond. Zo wereldvreemd is de bekeerde stoïcijn blijkbaar niet of hij beheerst perfect het jargon dat bij zijn nieuwe situatie past - met inbegrip van de lofprijzing op de ogen van zijn maitresse!
55. *De weifelende schoone*. 'Deugd sterker beweegkracht tot Liefde dan rijkdom en schoonheid', zo vat Nijland I, p. 140, pregnant de inhoud van dit gedicht samen. Daarmee is die *deugd* meteen getypeerd als de deugd der eeuw, die weinig gemeen heeft met het christelijk deugdbegrip. Ze heet in vs. 8 dan ook veelbetekenend 'schoone deugd'; alle rigorisme of askese is haar vreemd.
- 3 *Doris*: in de griekse mythologie naam van de gemalin van Nereus; in de pastorale en minnepoëzie gebruikelijke herdersnaam.

- Hylas zal mij niet verwinnen,¹¹
 Schoon hij zoo veel moeite doet.
 Welgevormd en juist van leden
 Is hij 't puik der frissche jeugd;
 15 Maar! zijn woeste en losse zeden
 Missen 't kenmerk van de deugd!
- Waarom zoude ik toch beminnen?
 Is de Liefde dan zoo zoet?
 Daphnis zal mij niet verwinnen,¹⁹
 20 Schoon hij zoo veel moeite doet!
 Daphnis is zoo braaf als schrandr...!²¹
 Dit is immers 't merk der deugd? -
 Hij heeft, boven menig' ander',
 Grijsze wijsheid in zijn jeugd!²⁴
- 25 Ach! indien ik kon beminnen!....
 Mooglijk is de Liefde zoet!
 Daphnis zou mij wel verwinnen,
 Want hij heeft een eêl gemoed.²⁸
 Daphnis, ja! ik moet u achten....
 30 Zagt! - zoo dit eens liefde waar?....
 Neen! dit moet hij nimmer wachten!³¹
 'k Min hem niet - ik acht hem maar!

- 11 *Hylas*: in de klassieke mythologie is Hylas de knappe metgezel van Herkules tijdens de Argonautentocht. Toen hij eens onderweg alleen op zoek ging naar water, namen de nimfen, die op hem verliefd geworden waren, Hylas in hun gezelschap op. Zie Pauly-Wissowa IX, 1, S. 110-116; ook in dit gedicht representeert hij de lichamelijke schoonheid.
- 19 *Daphnis*: in de antieke poëzie het ideale beeld van de herder-dichter; ook in de roman *Daphnis en Chloë* van Longos (3e eeuw na Chr.) 'Als Inbegriff des Liebeskranken Schäfers feierte der Name *Daphnis* in der Schäferdichtung des Barocks und Rokokos auferstehung.' (Elizabeth Frenzel, *Stoffe der Weltliteratur*², Stuttgart 1963, S. 119), bijv. in de pastorale roman *Daphnis* van S. Gessner uit 1754.
- 21 *zoo braaf als schrandr*: even deugdzaam als verstandig. Zie voor *braaf* = deugdzaam het *WNT*. III, 1e st., 937, Aanm. 1 en kol. 940, blijkens hetwelk *braaf* pas sedert ongeveer 1750 deze betekenis gekregen heeft.
- 24 Het motief van de puer senex, jong van lichaam maar met de geestesgesteldheid van de bejaarde, wijze mens: het omgekeerde van het huidige cultuur-ideaal. Zie over deze topos Ernst Robert Curtius, *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*⁶, Bern 1967, Hfdst. 5, §8: 'Knabe und Greis'; Anton van Duinkerken, *De dichter en de ouderdom*, Haarlem-Antwerpen z.j. (1958), p. 7.
- 28 *eêl*: edel.
- 31 *wachten*: verwachten.

56. Het keurslijf (95)⁵⁶.

Zij, die, tot vrouwelijke pracht,
 Het Keurslijf eerst heeft uitgedacht,²
 Was wis een rimplig wijf van driemaal dertig jaaren,³
 Wier grommigheid, der lieve jeugd,⁴
 't Genot ontzei der zoete vreugd,
 5 Om dat haar 't zoet genot was met de jeugd ontvaaren.

Hadt dan de deugd geen magts genoeg,⁷
 Dat ze een vermeetele hand verjoeg',
 Die, met een' dartle drift, een' boezem dorst genaaken?⁹

56. *Het keurslijf, Keurslijf* (frans: *corps de baleine* of *corset*) is de misschien puristische benaming voor 'het onder de bovenkleeders gedragen, stijve, stevige rijglijf met baleinen, dat - beneden de armen - om rug, borst en dijen aansluitend wordt toegehaald om aan bovenlijf, middel, buik en heupen gewenschte, slanke vormen te geven' (*WNT*. VII, 2e st., 2698). Het keurslijf met baleinen dateert uit het midden der 16e eeuw maar de sterke inrijging wordt pas in de modieuze kleding aan het eind van de 17e eeuw gebruikelijk. Reeds op zesjarige leeftijd dwong men de meisjes in dit pantser: 'Het styf gebaleinde keurslijf (werd dan) om de nog bijna kraakbeenige ribben, borst en heupen van het onvolwassene Meisje vastgesnoerd' (*Vervolg op Chomel, Algemeen huishoudelijk enz. woordenboek*, door J.A. de Chalmot, Kampen-Amsterdam 1786-1793, 9 dln., 4041 b). Tegen deze ongezonde praktijk rees echter al gedurende de 18e eeuw veel verzet, zoals blijkt uit diverse verhandelingen en bijdragen in spectatoriale tijdschriften, bijv. *Misbruik der Keurslyven* (*Verhand, der Holl. Maatsch. der Wetensch.* dl. 7; vert. van *Abus des Corps à baleine* van 1763); Nijland, aant. 35 noemt nog: *Bederving van het Menschelyke Geslacht, door het Gebruik der Baleinen Keurslyven*. Vertaald uit het Fransch van den Heer Bonnoud, Dordrecht 1777; en *Aanmerkingen over het schadelyk gebruik van Keurslyven, en over de krommen Ruggegraat of bogchels* door Jacob van der Haar in *Algemeene Vaderl. Letteroef.* 1782, 2e st., p. 140. In de Empiretijd verdween het keurslijf geheel. Zie F.W.S. van Thienen, *Acht eeuwen westeuropees costume*, Zeist 1960, passim; en van dezelfde in *Kath. Encycl.*² dl. 8 (1951), s.v. *corset*.

2 *eerst*: het eerst.

3 *wis*: stellig.

4 *grommigheid*: grimmigheid, nurks karakter.
der lieve jeugd: aan de lieve jeugd.

7 *magts*: genitivus afhankelijk van *geen*.

9 *genaaken*: naderen.

- 10 Moest dan een mislijk samenstel ¹⁰
 Van walvischbeen, met wreed geknel, ¹¹
 De maagdelijke borst zoo strengelijk bewaaken?
- Natuur! men handelt u tot hoon!
 Gij scheidt vergeefs uw toovrend schoon:
- 15 Gij kunt der grilligheid, der mode niet behaagen!
 Ach! mogt zij, die dees dwaaze pracht
 Te zinneloos heeft uitgedacht,
 Tot straffe, in Pluto's hof, een gloeiend harnas dragen! ¹⁸

10 *misljk*: ellendig.

samenstel: uit onderling verschillende bestanddelen gevormd geheel.

11 *walvischbeen*: gebruikt voor het maken van de baleinen.

18 *Pluto's hof*: de onderwereld waarvan Pluto de god is.

57. Het gebrek in Chloris (96)^{57.}

- Natuur gaf aan mijn Chloris¹
 Heur allerschoonste gaven.
 Zij gaf haar schoone leden,
 Zij gaf haar tintlende oogjes,
 5 En bosjes op de wangen.
 Zij gaf haar, trots de mannen,⁶
 En vlug vernuft, en oordeel.⁷
 In 't kort, zij gaf haar alles,
 Wat maagden kan versieren.
 10 Maar jammer is 't - zij weet het!¹⁰

57. *Het gebrek in Chloris*. Eerder gepubliceerd in de *Algemeene Vaderlandsche Letter-Oefeningen* van februari 1780, p. 233. Bellamy's vroeggestorven vriend Willem Adriaan de Ridder uit Emmerik schreef 6 januari 1782 aan J.P. Kleyn, dat B. 'bij Rammler ook zijn beste stukken gevonden (heeft): zijnde *het gebrek van Chloris*'; (*Is.* 32, 1913, p. 251). Volgens Nijland II, p. LXII, doelt hij waarschijnlijk op *Daphnens einziger Fehler* uit Rammlers *Lyrische Blumenlese* I, Leipzig 1774, p. 287, waarmee Bellamy's gedicht - naar zij terecht opmerkt - slechts 'enige overeenkomst in vorm' vertoont die op zichzelf geen bewijskracht bezit. Het belangrijkste dunkt me de soortgelijke pointe aan het slot: nadat de dichter eerst het meisje in kwestie uitbundig geprezen heeft, eindigt hij met de verzuchting: 'O! wüsste Daphne/Nur noch zu lieben!'.

1 *Chloris*: in de klassieke mythologie is Chloris de echtgenote van Zephyros, de westenwind; zij is, gelijk de romeinse Flora, de godin van de bloemen; als meisjesnaam reeds bij Horatius. 'Waarschijnlijk onder invloed van de pastorale poëzie werd de naam in de 17e en 18e eeuw weer bekender - hetgeen merkwaardig is - als de naam van een jonge man; men denke aan de Bruiloft van *Kloris en Roosje*' (J. van der Schaar, *Woordenboek van voornamen*, Utrecht-Antwerpen 1964, p. 54).

6 *trots*: niet onderdoende voor; cf. *WNT*. XVII, afl. 27, 3370.

7 *En... en*: zowel...als (nadrukkelijk gezegd).

10 De *pointe*, d.i. 'der eigentliche, unerwartete Sinn, in den ein Witz ausläuft; entsteht durch überraschende Umwendung des Gesagten' (Gero von Wilpert, *Sachwörterbuch der Literatur*⁴, Stuttgart 1964, S. 519-520); typerend voor de rococo-poëzie, speciaal in het anakreontische genre; zie hieromtrent: Therese Erb, *Die Pointe in Epigramm, Fabel, Verserzählung und Lyrik von Barock und Aufklärung*, diss. Bonn 1928; J.A. Williams, *Points in 18th. Century Verse*, London 1934.

Bijlage I

Tabellarisch overzicht van de 'Gezangen Mijner Jeugd'

titel	handschriftvoorpubl.	maat	rijm	strofe	thema
1. <i>Aan Fillis</i>		4/3 tr.	e	-	f
2. <i>Aan Mijne Lier</i>		4 j.	+	+	f
3. <i>Aan een' Wijsgeer</i>		3 j.	-	-	f
4. <i>Het Triumflied</i>		3 j.	-	-	
5. <i>De Liefde</i>	PBZ, nr. 2485	4 j.	+	+	
6. <i>Mijn Lier</i>	PBZ, nr. 2443	4/3 tr.	e	-	f
7. <i>Fillis</i>		4 j.	+	-	f
8. <i>Aan Fillis</i>		3 j.	-	-	f
9. <i>Het Vertrek van Fillis</i>		4/6 j.	+	-	f
10. <i>Aan Fillis</i>		3 j.	-	-	f
11. <i>Aan de Maane</i>		4/3 tr.	e	-	f
12. <i>Aan Fillis</i>		TDL Kab.6 j.	+	+	f
13. <i>Aan Fillis</i>	PBZ, nr. 2405	4 j.	+	+	f
14. <i>Het Lenteweder</i>		4 tr.	-	-	(f)
15. * * * * *	Loosjes	4/3 j.	-	+	f
16. <i>Aan Chloë</i>		7 tr.	+	-	f
17. <i>De Liefde</i>		4 j.	+	+	f
18. <i>Aan Fillis</i>		3 j.	-	-	f
19. <i>Kuschje</i>		8/7 tr.	+	-	f
20. <i>De Vergeefsche Proefneeming</i>		3 j.	-	-	f
21. <i>De Naamen</i>	Loosjes	4/3 tr.	e	+	f
22. <i>Mijn Geboortedag</i>	PBZ, nr. 2485	4 j.	+	-	f
23. <i>Aan de Wijsheid</i>		3 j.	-	-	f
24. <i>Aan Fillis</i>		4/3 j.	+	+	f
25. <i>Aan dezelve</i>		6/3 j.	+	-	f
26. <i>Kuschje</i>		3 j.	-	-	f
27. <i>Kuschje</i>	PBZ, nr. 2412	3 j.	-	-	f
28. <i>Kuschje</i>	PBZ, nr. 2409	TDL Kab.4/3 tr.	e	+	f
29. <i>De Liefde</i>		3 j.	-	-	(f)
30. <i>De Bestemming</i>		3 j.	-	+	f
31. <i>Aan Mijnen Vriend K...</i>		3 j.	-	+	
32. <i>De Misbruikte Vrijheid</i>		4/3 tr.	e	-	(f)
33. <i>Aan den Slaap</i>		3 j.	-	+	f
34. <i>Kuschje</i>		3 j.	+	+	f

35. <i>De Drie Bevalligheden</i>	4 tr.	-	+	f
36. <i>De Vier Getijden</i>	4 j.	-	+	f
37. <i>Aan Fillis</i>	dakt.	-	-	f
	+ tr.			
38. <i>Liefde en Wijn</i>	4/3 tr.	e	-	f
39. * * * * *	4/3 tr.	+	+	f
40. <i>Aan de Maane</i>	4 j.	+	-	(f)
41. <i>Klagt</i>	4/3 j.	+	-	f
42. <i>De Wijsgeer</i>	4 tr.	-	+	f

titel	handschriftvoorpubl.	maat	rijm	strofe	thema
43. <i>Ongelukkige Liefde</i>		4/3 tr.	e	-	f
44. <i>Mijn Wensch</i>		4 j.	+	+	f
45. <i>De IJverzuchtige</i>		3 j.	-	-	(f)
46. <i>Waarom de Liefde Geblind Wordt</i>		6/3 j.	+	-	
47. <i>Het Wijsgeerig Antwoord</i>		3 j.	-	+	f
48. <i>Het Jawoord</i>	TDL Kab.	4/3 tr.	-	-	(f)
49. <i>De Jongelingen</i>	TDL Kab.	4 tr.	-	-	
50. <i>Een Ontdekking</i>	Vad. Let.	3 j.	-	-	
51. <i>Aan de Meisjes</i>		4 tr.	-	-	
52. <i>Aan de Jongelingen</i>		4 tr.	-	-	
53. <i>Zang van Vaderlandsche Meisjes</i>	TDL Kab.	4 j.	+	+	
54. <i>De Verwonnen Philosooph</i>		4/3 tr.	-	-	
55. <i>De Weifelende Schoone</i>		4/3 tr.	+	+	
56. <i>Het Keurslijf</i>		4/6 j.	+	+	
57. <i>Het Gebrek in Chloris</i>	Vad. Let.	3 j.	-	-	

LEGENDA:

e	=	alleen de even regels rijmen.
f	=	maakt deel uit van de Fillis-reeks; het meisje wordt hier met name genoemd.
(f)	=	maakt deel uit van de gedichten op Fillis, die echter niet wordt genoemd.
j.	=	jambisch.
tr.	=	trocheïsch.
TDL Kab.	=	<i>Taal- Dicht- en Letterkundig Kabinet.</i>
Vad. Let.	=	<i>Algemeene Vaderlandsche Letter-Oefeningen.</i>
PBZ.	=	Provinciale Bibliotheek van Zeeland, Abdij 9, te Middelburg.
Loosjes	=	tot 1917 in bezit van Ds. V. Loosjes te Amsterdam.
+	=	rijmend, resp. strofisch.
-	=	rijmloos, resp. niet-strofisch.

Bijlage II

Niet in *Gezangen Mijner Jeugd* opgenomen Fillis-gedichten uit de periode 1779-mei 1782

titel	datering	vindplaats	opmerkingen
1. <i>De Dichter aan de Liefde</i>	dec. 1779	<i>Alg. Vad. Lett.</i> 1780	
2. <i>Liefdezugt</i>	dec. 1779	<i>Alg. Vad. Lett.</i> 1780	
3. <i>Klinkdicht</i>	1779/1780	<i>Gedichten</i> 1826	
4. <i>Aan Mejufvrouw F. Baane</i>	voorj. 1780	<i>Gedenkzuil</i> 1822	
5. ('Vreugde van mijn leven')	10 juni 1780	hs. PBZ.	
6. <i>Brief van Damon aan Fillis</i>	okt. 1780	verloren gegaan	z. Nijland I, p. 57
7. <i>De Gevlugte Vreugde</i>	1780	<i>Proeven I</i> (1784)	
8. <i>De Gevonden Vreugde</i>	1780	<i>Proeven I</i> (1784)	
9. <i>Vreezen en Hopen</i>	1780	<i>Gedenkzuil</i> 1822	
10. <i>Aan Zijn Meisje</i>	1780	<i>Gedenkzuil</i> 1822	
11. ('Dierbaar meisje...')	1780	<i>Gedenkzuil</i> 1822	
12. <i>Aan Fillis, op haren Verjaardag</i>	6 april 1781	<i>Gedenkzuil</i> 1822	
13. <i>Herdenken aan Fillis</i>	juni (?) 1781	Nijland I, p. 77	
14. <i>Aan Fillis</i> ('Gij vergt...')	aug. 1781	<i>Gedichten</i> 1826	
15. <i>Aan Fillis</i> ('Men kan...')	zomer 1781	<i>Gedichten</i> 1826	
16. <i>Aan Zijnen Francina</i>	2 okt. 1781	<i>Gedenkzuil</i> 1822	
17. <i>Fillis</i> ('Voor Fillis klopt mijn hart alleen')	1781	<i>Proeven II</i> (1784)	
18. <i>De Min aan den Dichter</i>	1781	<i>TDL Kab. I</i> (1781)	
19. <i>De Physiognomiekunde</i>	1781	<i>Alg. Vad. Lett.</i> 1781	
20. <i>Het Uurwerk</i>	1781	<i>Gedenkzuil</i> 1822	
21. <i>Aan Fillis</i> ('Laat mij de laster dreigen')	1781	<i>Gedenkzuil</i> 1822	
22. <i>Aan Fillis</i> ('Een wreede onpaslijkheid')	4 mrt. 1782	<i>Gedenkzuil</i> 1822	
23. <i>Aan Fillis</i> ('Ondraaglijk denkbeeld!')	mrt. 1782	<i>Gedichten</i> 1826	
24. ('Zie hier, mijn lieve Fillis')	april 1782	kopie hs. PBZ.	z. Nijland I, p. 174
25. <i>Aan Fillis</i> ('Mijn allerliefste Fillis!')	1782	<i>TDL Kab. II</i> (1782)	
26. <i>De Zielsverhuizing</i>	1782	<i>Alg. Vad. Lett.</i>	
27. <i>Concordia res parvae crescunt</i>	1782	<i>TDL Kab</i>	

LEGENDA:

<i>Gedenkzuil</i>	=	W.A. Ockerse en A. Kleijn geb. Ockerse, <i>Gedenkzuil op het graf van Jakobus Bellamy</i> , Haarlem 1822.
<i>Gedichten</i>	=	<i>Gedichten van J. Bellamij. Nieuwe vermeerderde uitgave</i> . Te Haarlem, bij de Wed. A. Loosjes, Pz., MDCCXXVI.
<i>Proeven</i>	=	<i>Proeven voor het Verstand, den Smaak en het Hart</i> .

De lijst is waarschijnlijk onvolledig, aangezien sommige Fillis-gedichten verloren zijn gegaan. Bij titels die frekwent voorkomen zoals *Aan Fillis* worden ook de beginwoorden vermeld.

Bijlage III

Lijst van varianten

Deze opgave geeft geen rekenschap van de - hoofdzakelijk de spelling betreffende - verschillen tussen eerste en tweede druk van *Gezangen Mijner Jeugd*, aangezien deze laatste editie buiten verantwoordelijkheid van Bellamy is verschenen.

Opgenomen zijn daarom alleen afwijkende lezingen van de handschriften in vergelijking met de eerste druk. Voor nr. 15 en 21 baseer ik me daarbij op Aleida Nijland die deze handschriften nog heeft gezien. De andere zes daarentegen waren tot dusver onbekend en berusten thans in de Provinciale Bibliotheek van Zeeland te Middelburg. Het zijn losse, aan weerszijden beschreven blaadjes, formaat 16 × 20 cm. Daar het archief van het Zeeuwsch Genootschap, waartoe zij vermoedelijk behoord hebben, bij de oorlogshandelingen van 1940 voor een deel vernietigd is, valt het moeilijk na te gaan, wanneer deze stukken in de Bellamy-verzameling zijn terecht gekomen.

nr. 5

Geen hoofdletter aan het begin van de regel; evenmin in de andere handschriften.

1	teerste
7	kleine
9	bewustheid
11	hart gefoolt door ongerustheid
13	Liefde tuk
14	, zich zelf, te ontveinzen tragt.
15	in 't lijên,
17	smeken
18	schat
19	maar om steken
20	vrezen

nr. 6

Een versregel van het handschrift komt overeen met twee regels van de gedrukte tekst.

4	, bij mij, in de struiken niet.
11	doch deed al mijn snaren springen. -
12	Jongen! riep ik, geef 't mij weêr!
13	maar hij zei, ik zal 't herstellen:
14	goed;
18	aard;
22	sprak hij. 'k
24	kragt nog zwier
25	is dat
29	straks zal zij
38	teên,

39 snaren, welk
42 iets, mij, onbegrijpelijks in; (ondertekening:) Bellami

nr. 13

titel: ad puellam m. [eam]

4 Liefde
6 geven
9 stel,
10 spelen;
16 wangen.
17 ach! Fillis,
20 uw' lezen!

nr. 15

2 nog klopt mijn angstig hart
3 dan
4 vreugd?
6 zichzelf
7 neen:
10 Nachtegaal,
11 hij zong - maar, welk een droevig lied
12 treurgezang!
13 wilt
14 vergeet?...
17 neen:
19 ziel,
20 Beeld!
21 treft
22 al te teder
23 eêr
24 vernietigt

nr. 21

1 'Fransje' zegt gij liefste meisje,
 2 'zulk een naam bevalt mij niet',
 3 maar
 4 anders gaarne
 5 Kaatje, Keetje, Mietje, Jansje,
 6 namen
 7 mijn meisje,
 8 zoet?
 9 noemen?
 10 Engel? Ja!
 11 ongeveinsd en
 12 Gij
 13 maar, de naam moet meer beteeknen,
 14 'k noem u liefst dan Hartvriendin!
 15 doch, die naam geeft nog geen denkbeeld
 16 van mijne onverwrikbre min.
 17 Liefste, waardste, lust mijns Levens
 18 Neen! dat drukt het ook niet uit.
 19 zagt!
 20 die
 21 *mijn leven*
 22 Ja: want ware ik van u af;
 24 in het eeuwig zwijgend graf.
 25 *mijn leven* heeten!
 26 maar - zoo noem ik u alleen
 27 neen! die lieve naam, mijn meisje!
 28 blijve slechts aan ons gemeen,
 29 andren moeten *Fransje* zeggen
 30 dat staat voor een ieder vrij,
 31 maar - *mijn leven* ... o, *mijn leven!*
 32 dat zijt Gij alleen voor mij!

nr. 22 (zie afbeelding)

4 kraamvertrek,
 5 overluid;
 8 staat tussen ( )
 9 ,aan mijn Moeders kroon,
 11 dunkt,
 12 bereids een trek
 13-14 de tekst luidde eerst: 'men zegt, als had ik 't laatste woord/ der
 Liefde, met verstand gehoord,' maar Bellamy heeft dit naderhand
 doorgestreept.
 21 kind! gij zijt,

22 komst,
26 meisjes - zie! daar
27 ja jongen! word
28 speelgenoot;
29 bevalligheên
30 leên
33 „kom,
34 dan in

Tussen vs. 34 en 35 staan nog deze twee regels die een
reminiscentie bevatten van Anakreons gedicht op een duifje (nr.
15, slotregels) en mogelijk daarom later zijn geschrapt: ‘vaartwel!
'k moet gaan, het wordt al laat!/'k heb reeds te lang mijn tijd
verpraat!’

35 voord. -
36 de Bengel hield, aan mij, zijn woord:
41 hoorden, hoe de Nagtegaal
43 wicht,
44 leeren,
45 verheft, -
47 lier
50 hoe *men* (boven *men* staat *hij* geschreven)

51   maar -
 52   toen mij de Liefde Fillis schonk, (met als erboven geschreven variant:
               toen hij mij schoone Fillis schonk,)

De rest van het gedicht luidt in het handschrift als volgt:

verhefte ik, op een' blijden trant,
 de zagtheid van den ted'ren band,
 die, door de hand der Min gewrogt,
 mij, naar mijn Fillis hart, verknogt.
 nu zing, nu speel ik anders niet
 dan 't zoet, 't geen mij die Liefde biedt.
 en zijn eens, door den ouderdom,
 mijn vlugge vingers stram en krom
 tog echter zal mijn jongste toon
 tot glorie zijn van Venus Zoon!

Onderaan staan in het handschrift reeds twee regelparen die later in de gedrukte tekst een plaats kregen, namelijk:

kreeg steeds mijn tedre poezij
 een aangenaamer melodij.

en

mijn lied, schoon kragt en jeugd verdwijn
 zal immer van de Liefde zijn!

nr. 27

titel: *Aan Filis*

10   bevend
 11   armen.
 17   hechten
 18   klevend
 20   'k geloof dat
 22   lippen,
 25   lippen,
 27   o harten -
 28   elkaar ontmoetten!... (ondertekening:) Bellami

nr. 28

geen titel

1   mijn waarde
 4   steund
 7   zoete Fillis
 8   kusjes
 14   mingeluk,

15   maar - veel zoeter zijn de kusjes,
18   zoet;
19   't is om
20   slegts, door kusjes, spreken doet
21   kusschen
25   maar, wanneer mijn mond, o Fillis,
27   voel ik dat
28   geeft.
29   meisje!
30   gaan? -
32   bied (ondertekening:) Bellami